

Lankydamasi Kražiuose, jaučiuosi lyg atsidūrusi pasaulio krašte	p. 7
Pastangos varžyti ir biurokратиškai kontroliuoti gyvosios kalbos raidą labai nemalonios	p. 11
Monografijų neberašome, Mokslų akademijoje siautėja istorikai	p. 14

Rašytojai ir Leviatanas

Rašytojo padėtis Valstybės kontrolės amžiuje – jau gana plačiai svarstyta tema, nors daugelis galbūt svarbių argumentų dar nėra prieinami. Čia nenoriu pasisakyti nei už, nei prieš valstybinį meno rėmimą, o tik atkreipti dėmesį, kad tai, *kokia* Valstybė mus valdo, iš dalies, ko gero, priklauso nuo vyraujančios intelektualinės atmosferos, šiuo atveju – iš dalies nuo pačių rašytojų ir menininkų požiūrio ir nuo jų noro ar nenoro išsaugoti liberalizmo dvasią. Jei po dešimties metų susizgrįbsime besigūžią prieš kokį Ždanovo tipo veikėją, tai veikiausiai patys būsimė to nusipelnė. Akivaizdu, kad anglų literatūrinė inteligentija jau dabar stipriai linksta į totalitarizmą. Bet čia mane domina ne kokie nors organizuoti ir sąmoningi judėjimai, kaip, tarkim, komunizmas, o tik politinio mąstymo ir būtinybės pasirinkti politinę pusę poveikis geros valios žmonėms.

Šis amžius politinis. Karas, fašizmas, koncentracijos stovyklos, guminės lazdos, atominės bombos ir t. t. yra tai, apie ką mes kasdien galvojame, taigi didžiąja dalimi ir tai, apie ką rašome, net jei to atvirai neįvardijame. Nieko nepadarysi. Skęstančiame laive mintys sukasi apie skęstančius laivus. Bet šitaip ne tik susiaurinama mūsų tematika, bet ir visas mūsų požiūris į literatūrą nuspalvinamas lojalumo, kurį bent protarpiais suvokiame esant ne literatūrinio pobūdžio. Man dažnai dingojasi, kad net geriausias laikais literatūros kritika yra apgavikiška, mat nesant jokių pripažintų standartų, – jokio *išorinio* verifikatoriaus, kuris suteiktų reikšmę teiginiui, kad ta ar kita knyga yra „gera“ ar „bloga“, – kiekvienas literatūrinis verdiktas pareina nuo taisyklių rinkinio, susikurpto savo nesąmoningai preferencijai pateisinti. Tikroji reakcija į knygą, jei tokia išvis kyla, paprastai būna „man ši knyga patinka“ arba „man ji nepatinka“, o toliau eina racionalus paaiškinimas. Tačiau „man ši knyga patinka“, mano galva, nėra neliteratūrinė reakcija; neliteratūrinė reakcija būtų: „Ši knyga atitinka mano požiūrį, todėl turiu atskleisti jos privalumus.“ Žinoma, knygą dėl politinių priežasčių giriantis žmogus gali būti nuoširdus, t. y. iš tiesų tvirtai jai pritarti, bet dažnai nutinka ir taip, kad partinis solidarumas reikalauja gryniausio melo. Recenzuojantieji knygas politinei periodikai tą puikiai žino. Apskritai, jei rašai laikraščiu, kuriam pritarti, nusidedi veiksmu, o jei priešingos pakraipos spaudiniui – apsilaidimu. Šiaip ar taip, nesuskaičiuojama daugybė kontroversiškų knygų – pasisakančių už ar prieš Sovietų Rusiją, už ar prieš sionizmą, už ar prieš Katalikų Bažnyčią ir t. t. – „nuteisiamos“ dar nė neperskaitytos ir, po teisybei, nė neparašytos. Iš anksto žinai, kokių atsiliepimų kokiuose leidiniuose jos sulauks. Ir vis dėlto kartais nė neįsąmoninusi savo nesąžiningumo nuduodama, jog taikomi grynai literatūriniai standartai.

Žinoma, politikos invazija į literatūrą negalėjo neįvykti. Taip būtų nutikę, net jei išskirtinė totalitarizmo problema niekada nebūtų iškilusi, mat mes išsiugdėme tam tikrą sąžinės skrupulingumą, kuriuo nepasižymėjo mūsų seneliai, sąmoningumą dėl didžiulės neteisybės ir kančios pasaulyje, kaltės jausmą, kurstantį ką nors dėl to daryti, todėl grynai estetinis požiūris į gyvenimą tampa nebeįmanomas. Dabar niekas negalėtų taip atsiduoti vien literatūrai kaip Joyce'as ar Henry Jamesas. Deja, prisiimti politinę atsakomybę šiais laikais reiškia pasiduoti ortodoksijai ir „partinei linijai“ su visu iš to išplaukiančiu baiktumu ir nesąžiningumu. Kitaip nei Viktorijos epochos rašytojams, mums nepasisekė, kad gyvename aiškiai atidalytų politinių ideologijų laikais ir paprastai akimirksniu susigaudome, kokios mintys eretiškos. Nūdienis literatūros intelektualas gyvena ir rašo nuolatiniame baimėje – ne viešosios nuomonės apskritai, o savosios grupės viešosios nuomonės. Laimei, tų grupių būna daugiau nei viena, kita vertus, konkrečiu metu dominuoja viena ortodoksija, ir kad jai nusižengtum, reikia turėti storą odą, o kartais tai reiškia ir ilgiems metams

GEORGE ORWELL

George'as Orwellas (tikr. Eric Arthur Blair, 1903–1950) esė *Writers and Leviathan* parašė 1948 m. kovą, pirmąkart ji išspausdinta žurnale „Politics and Letters“ tų pačių metų vasarą.

Šiomet minimos 120-osios garsiojo anglų rašytojo gimimo metinės.

Katharina Geigenmüller. Miestas žiemą

perpus nusirėžtas pajamas. Akivaizdu, kad pastaruosius maždaug penkiolika metų vyrauja, ypač tarp jaunimo, „kairioji“ ortodoksija. Kertiniai žodžiai yra „progresyvus“, „demokratinis“ ir „revoliucinis“, o etiketės, kurių bet kokia kaina stengiamasi išvengti, – „buržuazinis“, „reakcinis“ ir „fašistinis“. Šiandien beveik visi, net dauguma katalikų ir konservatorių, yra „progresyvi“ arba bent jau norėtų būti tokiais laikomi. Kiek man žinoma, niekas savęs nevadina „buržuaziniu“, lygiai kaip nė vienas, pakankamai praprusęs, kad žinotų šį žodį, niekada nepripažins savo kaltės dėl antisemitizmo. Visi iki vieno esame geri demokratai, antifašistai, antiimperialistai, nepaisantys klasinių skirtumų, atsparūs spalvotiesiems prietarams ir t. t., ir pan. Kaip ir nėra didelių abejonių, jog dabartinė „kairioji“ ortodoksija geresnė už snobišką, pietistišką konservatyviają ortodoksiją, ėmusią viršų prieš dvidešimt metų, kai „Criterion“ ir (žemesnio lygio) „London Mercury“ buvo įtakingiausi literatūros žurnalai. Nes bent jau numanomas jos siekinys yra gyvybinga visuomenės forma, kurios daugybė žmonių iš tikrųjų pageidauja. Tačiau ir joje yra klaidingų dalykų, kurių nenorint pripažinti tampa neįmanoma rimtai diskutuoti tam tikrais klausimais.

Visą kairiąją ideologiją, mokslinę ir utopinę, plėtojo žmonės, neturėję perspektyvų artimiausiu metu įgyti valdžios. Todėl tai buvo ekstremistinė ideologija, be išlygų niekinanti karalius, vyriausybes, įstatymus, kalėjimus, policiją, kariuomenę, vėliavas, sienas, patriotizmą, religiją, tradicinę moralę ir, tiesą sakant, visą esamą tvarką. Kiek gyvoji atmintis siekia, kairiosios jėgos visose šalyse kovojo su tironija, kuri atrodė nenugalima, ir buvo lengva vaizduotis, kad jei tik pavyks nuversti *tą* konkrečią tironiją – kapitalizmą, jį pakeis socializmas. Negana to, iš liberalizmo kairieji paveldėjo tam tikrą aiškiai abejotinų įsitikinimų, tarkim, kad tiesa triumfuos, o persekiojimas įveiks pats save arba kad žmogus iš prigimties esąs geras, tik aplinka jį sugadinanti. Ši perfekcionistinė ideologija

tebekeroja kone kiekviename iš mūsų, ir būtent ja remdamiesi protestuojame, kai (pavyzdžiui) leiboristų vyriausybė balsuoja už milžiniškas lėšas karaliaus dukterims arba nesiryžta nacionalizuoti plieno. Kita vertus, mūsų sąmonė kaupina aibės nepripažintų prieštaravimų, sukeltų visos virtinės susidūrimų su tikrove.

Pirmas toks didelis susidūrimas buvo Rusijos revoliucija. Dėl painokų priežasčių kone visi Anglijos kairieji buvo priversti Rusijos režimą priimti kaip „socialistinį“, nors tylomis pripažįstant, kad jo dvasia ir praktika visiškai svetima visam kam, kas šioje šalyje suprantama kaip „socializmas“. Iš šito radosi kažin koks šizofreniškas mąstymo būdas, kai tokie žodžiai kaip „demokratija“ gali turėti dvi nesuderinamas reikšmes, o tokie dalykai kaip koncentracijos stovyklos ir masiniai trėmimai gali būti ir teisingi, ir neteisingi tuo pat metu. Dar vienas smūgis kairiųjų ideologijai buvo fašizmo iškilimas, jis sukrėtė kairiųjų pacifizmą ir internacionalizmą, bet netapo akstiniu aiškiai performuluoti doktriną. Vokiečių okupacija Europos tautas išmokė to, ką jau žinojo kolonijinės tautos, o būtent – kad klasinė priešprieša nėra visa lemianti ir kad egzistuoja toks dalykas kaip nacionaliniai interesai. Po Hitlerio pasidarė sunku rimtai tvirtinti, kad „priešas yra tavo šalies viduje“ ir kad nacionalinė nepriklausomybė neturi jokios vertės. Bet nors visi tai žinome ir prireikus atitinkamai elgiames, vis dėlto jaučiame, kad ištarti tati garsiai būtų savotiška išdavystė. Ir galiausiai didžiausias sunkumas iš visų yra tai, kad dabar valdžioje kairieji ir jų pareiga – imtis atsakomybės ir priiminti realius sprendimus.

Kairiosios vyriausybės beveik visą laiką nuvilia savo šalininkus, nes net ir tada, kai jų žadamą gerovę galima pasiekti, visada būtinas nelengvas pereinamasis laikotarpis, apie kurį iš anksto buvo mažai kalbama. Šiuo metu matome, kaip mūsų pačių vyriausybė, atsidūrusi beviltiškoje ekonominėje padėtyje, iš esmės kovoja su ankstesne savo pačios propaganda. Krizė, kurią dabar patiriame, nėra netikėtai ištikusi nelaimė, kaip koks žemės drebėjimas, ir ją sukėlė ne karas, jis tik paspartino ją. Jau prieš kelis dešimtmečius galėjai numanyti kažką panašaus įvyksiant. Nuo pat XIX a. nacionalinės mūsų pajamos, iš dalies priklausančios nuo investicijų užsienyje palūkanų, užtikrintų rinkų ir pigių žaliavų kolonijinėse šalyse, buvo itin nestabilios. Buvo aišku, kad anksčiau ar vėliau kažkas nesusklostys, todėl būsimė prispirti eksportu atsverti importą, o kai šitaip nutiks, britų gyvenimo lygis, įskaitant ir darbininkų klasę, bent jau laikinai smuks. Tačiau kairiosios partijos, net aršiai rėkdamos prieš imperialistus, niekada šito aiškiai neįvardijo. Kai kada jos buvo pasirengusios pripažinti, kad britų darbininkai turėjo tam tikros naudos iš Azijos ir Afrikos plėšimo, bet visad leisdavo suprasti, kad galėtume atsakyti tokio grobstymo ir vis tiek kažin kaip sugebėtume klestėti toliau. Po teisybei, socializmas darbininkus savo pusėn daugiausia patraukė įtikinėjimu, esą šie buvo išnaudojami, nors žiuri tiesa ta, kad pasauliniu mastu jie patys buvo išnaudotojai. Dabar, regis, pasiektas taškas, kai tokio darbininkų klasės gyvenimo lygio *nebeįmanoma* išlaikyti, ką ir kalbėti apie pakėlimą. Net jei išnaikintume turtinguosius, masė žmonių turėtų arba mažiau vartoti, arba daugiau gaminti. O gal aš perduodu dėl mus užklupusių sunkumų? Gali būti, džiaugčiausi suklydęs. Tik noriu pasakyti, kad prisiekusieji kairiajai ideologijai šio klausimo atvirai nesvarstys. Manoma, kad atlyginimų mažinimas ir darbo valandų ilginimas jau savaime yra antisocialistinės priemonės, taigi iš karto atmestinos, kad ir kokia būtų ekonominė padėtis. Užsimindamas, kad jų gali nepavykti išvengti, tik rizikuojį sulaukti etikečių, kurių visi taip bijomės. Kur kas saugiau yra vengti šios problemos ir apsimesti, kad viską galime sutvarkyti perskirstydami dabartines nacionalines pajamas.

MATSUO BASHŌ

Apsilankymas Sarašinos kaime

Kelionių dienoraščio „Siauras kelias į siaurės gilumą“ ištrauka

[...] Tam tikroje kelio vietoje sutikom seną šventiką – turbūt vyresnį nei šešiasdešimties metų, – tempdamas neapsakomai sunkų nešulį ant sulinkusios nugaros, jis trepseno trumpais, dusulingais žingsneliais nutaisęs niūrų, rimtą veidą. Mano kelionės draugams pagailo jo, tad nuėmę sunkų nešulį šventikui nuo pečių pridėjo jį prie kitų savo daiktų, gabenamų ant mano arklio. Dėl to paskui turėjau sėdėti ant didelės nešulių krūvos. Virš galvos man vienas po kito kilo kalnai, o iš kairės pusės gili bedugnė smigo tūkstantį pėdų žemyn į kunkuliuojančią upę, nepalikdama nė menkiausio plokščios žemės lopinėlio tarptakyje, todėl, stirkodamas aukštai balne, kaskart nustrėdavau iš siaubo arkliui staigiau klūptelėjus.

Perėjome daugelį pavojingų vietų – Kakehašį, Nezamę, Sarugababą, Tačitogę, kelias nuolat vingiavo kildamas į kalnėn, ir mums dažnai atrodė, jog apčiuopomis ieškome praėjimo debesyse. Nusėdau nuo arklio ir kniūbčiodamas ėjau pėsčiomis, mat dėl aukščio jausdamas svaigulį nebepajėgiau išlaikyti dvasinės pusiausvyros. Tarnas, kita vertus, užsėdo ant arklio ir iš pažiūros pavojus jam buvo visai nė motais. Jis vis užsnūdavo knapsėdamas ir, atrodė, tuoj nuvirs stačia galva į prarają. Kaskart pamatęs jo galvą nusvyrant ne juokais išsigąsdavau. Tačiau kiek pamąstęs pagalvojau, kad ir mes patys esame kaip šis tarnas, braidžiojame tarp nuolat kintančių šio pasaulio rifų audringu oru, visiškai akli povandeniniams pavojams, o Buda, stebintis mus iš aukštybių, greičiausiai būgštauja dėl mūsų likimo lygiai taip pat kaip aš – dėl tarno.

Sutemus susiradome nakvynę viename kukliame name. Užsidegęs lempą išsitraukiau plunksną, rašalo ir užmerčiau akis mėgindamas prisiminti matytus vaizdus bei eilėraščius, sudėtus dienos metu. Šventikas, pamatęs mane užgulį mažytį popieriaus lapelį ir baksnojantį sau per galvą, greičiausiai pamanė, jog jaučiuosi nuo kelionės išsisėmęs, nes leidosi man porinti apie savo piligrimines keliones jaunystėje, parabolės iš šventųjų sūtrų ir pasakoti istorijas apie matytus stebuklus. Deja, dėl šio įsiterpimo negalėjau sukurti nė vieno eilėrašcio. Bet kaip tik tuo metu mėnesiena, prasiskverbusi pro medžių lapus ir įtrūkimus sienoje, nušvietė kambario kampą. Įtempęs ausis įsiklausiau į medinių pliaukšynių tautkėjimą ir kaimiečių, vejančių lauk laukinį elnią, šauksmus. Širdyje pajutau, jog rudens vienatvė šiame vyksme pasiekė visišką įprasminimą. Savo bičiuliams tariau: „Įšgerkime skaisčių mėnesienos spindulių šviesoje“, ir namo šeimininkas tuoj atnešė keletą puodelių. Puodeliai buvo pernelyg dideli, kad galėtum juos pavadinti dailiais, ir taip nerangiai pagražinti auksinio lako potėpiais, jog išrankesni miestiečiai gal nė nebūtų drįsę prie jų prisiliesti. O aš, gavęs juos pamatyti nuošaliame kaime, jaučiausi pamalonintas ir pamaniau, jog jie vertingesni už brangakmeniais inkrustuotus, retus mėlynus puodelius.

*Kaime, matydamas
didžiulį mėnulį danguje,
panūdau pagražinti jį
auksinio lako potėpiais.
[...]*

Iš anglų kalbos vertė Valda Urbelytė

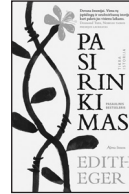
Trys knygos

Riūnosukė Akutagava. *Miražas*. Kūrybos rinktinė. Iš japonų k. vertė Rima Torres. V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2022. 216 p.

Japonų literatūros modernizmas ne taip jau smarkiai skiriasi nuo mūsų – panašiai kaip ir dailėje. Rašyta beveik prieš šimtmetį, lakonišku stiliumi, kai kas publikuota tik po autoriaus mirties (nusižudė). Laidotuvių kalbą rašytojas gali parašyti geriau negu apsakymą („Proza“), o drakono tvenkinyje laukiantys gyventojai kai kada jį ir mato („Drakonas“).

Edith Eger. *Pasirinkimas*. Iš anglų k. vertė Rita Kaminskaitė. V.: Alma littera, 2020. 320 p.

Pasakoja išgyvenusi Aušvico kalinė, tapusi psichoterapeute. Labiausiai jaudinantis epizodas – kai ji, jau atsidūrusi JAV, susiduria su Viktoro Franklio knyga. Įdomiausia buvo ta dalis, kur ji dirba su pacientais. Pvz., pastatyti pacientę basą ant motinos kapo, mano akimis, yra gan radikalu. Vargu ar tą sau leistų ne Aušvicą išgyvenusi psichologė (Gaboras Matė irgi sau leidžia panašius metodus – mano manymu, kaip tik dėl to, kad išgyveno Holokaustą). Taikliai aprašomas išmoktas bejėgiškumas: „Reiklumas sau yra įsitikinimas, jog esi sugadinta prekė. Taigi mėgini užmaskuoti tą savivertės trūkumą laipsniais, pasiekimais, apdovanojimais, moksliniais darbais – nors niekas neištays to, ką manai taisyti. Mėgindama kovoti su žema saviverte, iš tikrųjų tik didinau savo nevisavertiškumo jausmą“ (p. 225).

Artūras Tereškinas. *Nesibaigianti vasara*. Sociologinis romanas apie meilę ir seksą. V.: Kitos knygos, 2017. 238 p.

Perskaičiau tik dabar, mąstydamas ne tiek apie tekstą, kiek apie pasakotojo steigiamą išgyvenimo strategiją – šeima ir monogamija jam asocijuojasi su kontrole, tad jis renkasi alternatyvą. Įdomu, jo pagrindinis veikėjas gan mizantropiškas, bet atrodo išbadėjęs kitų žmonių, siekia jų artumo per lytinius santykius. Siek tiek selektyvus – nemiega su nevalyvais statybininkais, negeria prasto alkoholio, bjaurisi skurdu. Be galo tiksliai, net dokumentiškai fiksuojamas gėjų (bent jau mano kartos) pasaulis – taip, galiu patvirtinti, jis tikrai yra toks, ne kitoks. Puikus stilisto portretas. Pagalvojau, ar pati rašyčiau ką nors panašaus – sugulov(i)ų kronikas iš to laikotarpio, kol gėriau. Atsčiau sau, kad ne: ne dėl etinių, o dėl estetinių priežasčių, kurias reikėtų deklaruoti per meilės, įsimylėjimo, buvimo kartu, išsiskyrimo sampratą. Per dešimtmečius jos keičiasi ir nebūtinai lieka gražios.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

Memorabilia

Kas būna mažoj gatvelėj

*Kad aš turėčiau mažą butelį
mažoj gatvelėj Švento Ignato,
tai ten gyvenčiau, laimingas būčiau,
tai ten gyvenčiau tūkstantį metų.*

Tas posmas ir visas Antano Rūko eilėraštis („Svajonė“) man gražus ne dėl to, kad daryk apdainuotas gimtasis miestas. Ne dėl Švento Ignato gatvelės, kadaisė buvusios kaimynystėje, už kelių namų. Tamsi, niūri, bet vedusi link spindinčio prospekto. Nors malonu, kad ji paminėta, šiaip jau poetų netraukusi. Užtat dailininkai ir fotografai mėgo jos vaizdingą vilnietišką linkį, ilgą aklina sieną iš abiejų pusių, Dominikonų bažnyčios kupolą perspektyvoje. Net istorinis Lenino apsilankymas Vilniuje viename paveiksle pavaizduotas Šv. Ignato gatvės fone. Aišku, galėjai jį vaizduoti kur tinkamas, nes mokykloje deklamuodavome: „Jo niekas čia nematė, o jis visus regėjo“ ir t. t. Kas tiesa, tai tiesa.

Poeto susidėliotas mažo butelio svajonių sąrašas šiandien tiktų ir adventinei programai: spragsinti krosnis, knygos, mėnulis, bažnyčių varpai. Tūkstantis metų kaip viena diena ir viena diena kaip tūkstantis metų.

Nesužinosime, į kurią gatvės vietą konkrečiai skriejo poetas svajonės. Tų butelių, mažų ar didelių, čia ne per daugiausia, tik gatvės pradžioje ir pabaigoje. Nebuvo nei „Bočių“ (dabar – „La Boheme“) restorano ir kelių kavinių, nei „Pasakos“ kino teatro ar išgarsėjusio „Mint Vinetu“ knygyno. Trys bažnyčios ir trys vienuoliai. Keičiantis valdžioms ir ideologijoms, vienuolynų pastatai labai tiko kalėjimams ir kareivinėms. Tuo požiūriu ir šioje gatvėje nieko naujo nesugalvota. Apie dominikonų vienuolyną kalintus 1863 metų sukilimo vadus primena paminklinė lenta. Vienintelis Vilniuje gimęs katalikų šventasis, sukilėlis Juozapas Kali-

nauskas, čia laukė mirties nuosprendžio ir pro grotuotą langelį klausėsi bažnyčios vargonų. Išlikusi jo celė. Ir jis pats stebuklingai išliko, keliavo į Sibiro katorgą, vėliau tapo tėvu Rapolu, vienuoliu. Šv. Ignato Lojolos, davusio gatvei pavadinimą, bažnyčioje buvo caro karininkų klubas, šalimais, itališko stiliaus jėzuitų noviciato rūmuose su arkomis, įkurdinti kareiviai. Kitoje gatvės pusėje, už barokinių vartų, – seserys benediktinės. Jos kalėjimo ir kareivinių invazijos išvengė, bet naciams per karą prireikė jų vienuolyno korpuso, kad ten įrengtų archyvą. Dabar vis iš naujo būna progų prisiminti archyvo patalpose slapstytas ir išgelbėtas žydų šeimas, dešimtmetį Samuelį Baką su mama ir tris jų gelbėtojus, Pasaulio tautų teisulius.

Vilniuje A. Rūkas gyveno tuo pačiu metu. 1944-aisiais pasitraukė į Vakarų ir mirė Amerikoje. Kilęs nuo Šiaulių mokytojų, paskui literatūros ir teatro studijos Kaune, poezija, pjesės, žurnalistika. Per karą Vilniuje dirbo „Vaidilos“ teatre. Jo eilėraščių rinkinys, išėjęs Čikagoje 1951 metais, traukia akį. Žinomo paryžiečio dailininko Žibunto Mikšio grafika viršelyje ir užsklandose. Originalus pavadinimas – „Meilė, bokštai ir buitės“. Žodžiai „Gražuolė meilė vaikšto“ – tai pirmojo knygos skyriaus antraštė. Daug Vilniaus motyvų, pradedant knygos viršeliu. Kaip ir gražuolės meilės, kuri vaikštineja po miestą ir tampo su savimi poetą. Datų nėra, bet jau dvelkia emigracija, pabėgėlių stovykla, netektimis.

Vilnius su visu jo turiniu poeto biografijoje atsirado po to, kai 1940-ųjų liepą jis redagavo įtakingiausią Kauno dienraštį „Lietuvos žinios“, sveikino tarybų valdžią, „liaudies seimą“ ir linkėjo visiems atlikti didžiųjų darbų socialistinės tėvynės labui. Nieko nelaukdamas, puolė dalyvauti okupacinės administracijos surengtame poetų konkurse ir sukūrė niekingą dainelę „Mes su Stalinu į saulę“, laimėjusią pirmąją premiją ir pretendavusią tapti sovietinės Lietuvos himnu. Palygini dabar tuos revoliucinius užmojus su mažu buteliu mažoj gatvelėj ir negali suprasti, kas pasidarė poetui Vilniuje. Karas, pastangos pabėgti ir pasislėpti? Laimės iliuzija? Gėda ir atgaila už sovietmečio nuodėmes? Gal buvo žiauriai įsimylėjęs? *Ponia X* po Bernardinų sodo liepomis, prapuolusi kaip ir visa

kita? Sakys vėliau palikęs porą mylimųjų, jau pasenusių.

Knygos užsklandai dailininkas, turbūt atsitiktinai, o gal ir paties poeto paprašytas, pasirinko Šv. Ignato gatvę, barokinį benediktinių vienuolyno vartų kontūrą. Kažin ar kuris iš judviejų buvo girdėjęs apie tame kieme nuo mirties išgelbėtus žmones, septyniolika gyvybių.

Taip niekada ir neperprasi gražuolės meilės maršrutų bei posūkių. Pains šio miesto geografija, adresų sistema, laiko juostos. Nei dienos, nei valandos.

VLADIS SPĀRE

Juodasis telefonas

Latvių prozininko Vladžio Spārės (g. 1953) apsakymas *Melnais telefons* buvo įtrauktas į rinkinį „Latvių rašytojų pasakojimai apie šunis“ (*Latviešu rakstnieku suņu stāsti*, 2023).

Per milžinišką Vecrygos butą, kurį saulė, raudonai atspindėdama nuo priešingo smėlėtos, netvarkingai grįstos gatvės namo langų, lyg gailėdama apšviesdavo tik pavakariais, driekiasi begalinis koridorius (taip atrodo jau vaikystėje, kai Laimuonis, prikandęs apatinę lūpą, džiaugsmingai paspirtuku lakstė po jį), tarsi tyčia pusiaukelėje užlaužtas, idant pasityčiotų iš jo, prisilaikant sienos įklibikščiuojančio į posūkį, pasuka dešinėn, o tada, lyg dar siauresnis ir klausrofobiškesnis tunelis, nutįsta ligi virtuvės, kurios tolimajame gale apdulkejęs langas atveria vaizdą į varnų nutūptą ir rūdžių nustelbtą, bet galingą kaštoną atkampaus kiemo viduryje, greta tuščio sandėliuko, į virtuvę pro durų apačią skleidžiančio šimtą kartų nuodytų žiurkių dvoką, ir priešais taukuotą dujinę viryklę štai nepastebimas, skarda apkaltas „juodasis“ išėjimas arba seniai niekieno nenaudojamos kiemo durys, bet Laimuonis, nors miglotai ir su apmaudu, gana aiškiai prisiminė, kad jos veda į nedidelę laiptų aikštelę ir siaurus sraigtinius laiptus, čia vydamasis brolių dvynį jis krito ir beviltiškai susižeidė kairį gurnelį, o tie laiptai iš penkto aukšto lyg milžiniškas kamsčiatriaukis grėžėsi žemyn į kiemą ir drėgną, gotiškų skliautų rūšį, kur kitados būdavo laikomos malkos, kurias tėvas nešdavo aukštyn skylėtame džiuto maiše, besibraižančiame į apsilupinėjusias, nuo drėgmės burbuliuotas sienas, o jie abu, per pusę aukšto atsilikę, uoliai lipdavo paskui tėvą, kiekvienas su pora pliauskų glėbyje, bet, kai name pagaliau įvedė centrinį šildymą, tėvas užrakino „juodąjį“ išėjimą, pakabino raktą virš staktos taip aukštai, kad mažieji net pasilipę ant kėdės nepasiektų, prisakė jo neliesti, o pats kitą dieną tyliai, be skandalų paliko šeimą, nes ligos iškankinta motina nebeturėjo jėgų priešintis, visi argumentai, kad negalima vaikų palikti be tėvo, jau buvo išsakyti po aukštomis jugendo stiliaus ornamentuotomis lubomis, bet apie save ji tylėjo, nes kam reikalinga ligota, nusikankinusi ir perkarusi moteris, nususukusi lovoje į sieną ir susirietusi į kamuolį ji apžiūrinėjo savo nudilusios rankos šešėlį ant vakaro saulės apšviestos sienos ir tik sugniaužė ją į bejėgį kumštį, kai už tėvo su triukšmu užsitrenkė sunkios lauko durys, kurias dvyniai tik bendromis jėgomis valiodavo atstumti, tokios sunkios jos buvo, ir tikriausiai ant „juodojo“ išėjimo rakto dar iki šiol tebėra tėvo pirštų atspaudai, jei jų nenutrynė laikas, prabėgęs taip nepastebimai, kad Laimuonis, besiskusdamas vonios kambaryje, tik šiandien be ypatingos nuostabos pastebėjo, jog yra tėvo kopija, negana to, senesnė kopija to tėvo, kuris su juodu ilgu odiniu paltu, gražia samanų žalumo veliūrine skrybėle ir dviem raudonai rudais lagaminais rankose neatsigrėždamas išėjo lauk pro paradines duris, ten jo laukė juoda volga, ją dvyniai, persisvėrę pro langą, sekė žvilgsniais, Laimuonis tylėdamas, o Vitoldas garsiai verkdamas ir smarkiais mojis atsisveikindamas, kol automobilis, apgaubtas dulkių debesies, dingo siauros gatvės posūkyje ir į kambarį įbėgo susivėlusio senelė, atitraukė juos nuo palangės ir, pikta burbėdama, užtrenkė langą, tačiau Vitoldas, sukniubęs ant grindų, tebeverkė, o Laimuonis, šokinėdamas ant girgždančios spyruoklinės sofos, jam iš viršaus sušuko:

– Ko tu verki? Juk jis išėjo!

Piktai nusiviepęs Laimuonis įmetė skustuvą į kriauklę, rankšluosčiu nubraukė putas nuo iki pusės nuskusto skruosto ir, įveikęs ilgą koridorių, išlūbavo į kabinetą, kurio net slenksčio peržengti vaikystėje jam neleidavo tėvas, atsėdė prie ažuolinio rašomojo stalo, dabar jau jo, literatūros profesoriaus emerito, darbo vieta, ir pavartė iš apatinio stalčiaus ištrauktą šeimos fotografijų albumą storais audeklu apsiūtais viršeliais, jame buvo išlikusi tik viena tėvo nuotrauka su ta pačia veliūrine skrybėle ant galvos, nes iš kitų nuotraukų motina buvo jį rūpestingai iškirpusi žirklėmis arba uždažiusi juodu tušu.

Laimuonis stumtelėjo aukščiau ant nosies skaitymo akinius ir konstatavo, kad jis iš tiesų yra kopija, nieko daugiau, ir tikriausiai jo išleptas brolis Vitoldas, kuriam tėvas leisdavo lipti sau ant galvos ir kurį supdavo ant kelių, būtų tokia pat niūri kopija nuleistais burnos kampučiais ir su giliomis raukšlėmis abipus nosies, jei tik nebūtų nušautas Afganistano kare, kuriame iš teisybės turėjo kirsti Laimuonis, trimis minutėmis vyresnis brolis, nes kulka, nužudžiusi jaunesnįjį, tikrai buvo skirta jam, šlubiui, kurį kaip luošiuoką kreivai šypsodamasis sunkiai pakentė sportiškas tėvas ir kurio neėmė net į rusų armiją, ir dažnai, kai virtuvėje, skelbdamas tostus žvirbliams ir varnoms už lango, jis vienatvėje garsiai kalbėdavosi su savimi, gurkšnodamas įprastinę vakaro raudonojo vyno taurę, ši mintis smėžavo lyg praleista nuostabi galimybė, iš jo neteisinaigai pavogtas didelis šansas, galėjęs išspręsti viską, net Irenos klausimą, dėl kurio jis jaunystėje vos nepasikorė vonios kambaryje, bet tą kartą jį iš kilpos ištraukė senas

juodas analoginis VEF ebonito telefonas, šaižiai ir reikliai lyg mokyklos skambutis suskambėjęs kitame buto gale, tuščiame tėvo kabinete, ir neprotinga mintis, gal vis dėlto tai Irena, bet skambino ne ji, ir šio analoginio telefono abonementą Laimuonis, nors seniai naudojosi išmaniuoju, o visas pasaulis buvo tapęs skaitmeninis, vis dėlto toliau prietaringai apmokėdavo dėl viso pikto, jei kas nors iš praeities vis dėlto paskambintų, kad ir tas pats tėvas, bet šis telefonas jau metų metais tylėjo ir ant ažuolinio stalo atliko tik dekoratyvinę funkciją.

Virtuvėje, kurios sienas, kaip ir visame bute, ištaisai dengė motinos aliejumi tapyti paveikslai, jos sukurta grafika ir akvarelės, namuose sudarantys muziejaus įspūdį, Laimuonis džiazvoje užvirė kavą, atsėdė prie senamadiško apskrito virtuvės stalo, dengto senelės apmegzta staltiese, kadaise balta, o dabar pilka, nutaškyta kavos ir raudonojo vyno dėmėmis, ir su malonumu sriūbelėjo karštos kavos, paskui pažvairavo į vyno butelį, masinamai boluojantį jugendo stiliaus sieninėje spintelėje už šlifluoto stiklo durelių, bet nusprendė jo neatkimšti ir ėmė vartyti smulkiu raštu pradėtą savo paskaitos konspektą, kurį ketino pirmadienį išdėstyti studentams, tai buvo paskaita apie Janį Puoruką ir apmąstymai, kodėl jis išėjo iš proto, tačiau Laimuonis nepajėgė susikaupti, nes mintys vis grįždavo prie vakar internete netyčia užtiktos žinios, kad jo beveik šimtmetis tėvas, Antrojo pasaulinio karo veteranas, žuvo Kyjive savo bute per bombardavimą, be to, jau prieš keturis mėnesius, tai buvo sena žinia, bet niekas Laimuonio apie tai neinformavo, nors tėvo dvidešimt penkeriais metais jaunesnė žmona Marina žinojo šį telefono numerį, bet tikriausiai jie visi žuvo, nusprendė Laimuonis, jeigu jau nebuvo kam paskambinti, o gal žmona bijojo, kad jis pareikš pretenzijas į palikimą, na, nereikia jam jokio palikimo.

– Aš ir taip nevažiuočiau į laidotuves, – pasakė jis varnoms, krutančioms kaštono šakose už praviro lango, ir atrodė, kad viena jų supratingai pamojavo snapu. – Neatvažiuo į brolio laidotuves, kodėl turėčiau važiuoti į jo? Tai, kad neatvažiuo į mamos laidotuves, dar suprantu, bet bratkos!

Jis užtrenkė paskaitos konspekto aplanką ir pastūmė jį į stalo vidurį, toliau nuo savęs. Jau stiebėsi link spintelės vyno butelio, šeštadienis, kodėl gi ne, ir galų gale, nors ir vėluojant, tačiau kažkaip reikia nuverti tas tėvo laidotuves, bet tada toli, kitame buto gale, kabinete, suskambo nuo vaikystės pažįstamas šaižus ir reiklus analoginio telefono skambutis.

Galbūt tai skambina tėvas, stebuklingu būdu likęs gyvas? Laimuonis pašoko ant kojų ir kuo skubiau nužingsniavo tamsiu koridoriumi, kurio sienas taip pat dengė motinos, pripažintos menininkės, prieblandoje beveik neįžiūrima grafika, jis lėkė į kabinetą, kuriame gyveno tarp paveikslų ir knygų kalnų, nenorėdamas nieko daug žinoti apie kitas buto patalpas, ir kasdien įprastai kursavo tarp kabineto ir virtuvės per ilgą koridoriaus olą.

Laimuonis įsvirduliuojo į kabinetą ir, persisvėręs per stalą, pagriebė sunkų ragelį.

– Alio, alio! Kalbėkite! – atkakliai pareikalavo jis, bet kitame gale kažkas padėjo ragelį ir pasigirdo ilgi pypsėjimai, kurių Laimuonis klausėsi, lyg stengdamasis iššifruoti Morzės abėcėlės pranešimą.

– Keista, – Laimuonis atsėdė o ažuolinį krėslą prie rašomojo stalo, paėmė mažą užrašų knygelę minkštais kiaušės odos viršeliais, kurios vakar naktį, prisigėręs vyno, ieškojo po visą butą, kol atrado čia pat po nosimi, viduriniame rašomojo stalo stalčiuje. Užrašų knygelė buvo atversta ties skyriumi „TĖVAS“, kur išblukusiu mėlynu rašalu prieš daugelį metų jo ranka buvo įrašytas tėvo telefono numeris Kyjive.

– Reikia patikrinti dar kartą, – sumurmėjo jis ir surinko ilgą numerį, po akimirkos automatinis atsakiklis švelniu moters balsu mandagiai, bet podraug bejausmiškai pranešė:

– Numeris, kuriuo skambinate, neegzistuoja.

Laimuonis vėl gavo tą patį atsakymą, kurį vakar naktį buvo girdėjęs begalę kartų, tačiau neklusniais pirštais toliau suko traškantį metalinį diską, kol kristoliniame grafine baigėsi vynas, ir jis su visais drabužiais užmigo ten pat kabinete prie knygų lentynų ant kietos odinės sofos, pasidėjęs po galva storą „Don Kichoto“ tomą.

– Na štai, vadinasi, neegzistuoja, – jis padėjo sunkų ebonito ragelį ant aparato atsargiu judesiu lyg sužeistą gyvūnėlį ir tik tada pagaliau suvokė, kad tėvas iš tikrųjų nebeegzistuoja, o jie nespėjo pasakyti viens kitam nieko, visiškai nieko.

– Gali būti, kad nieko ir nereikia, gyvenimas praėjęs.

Laimuonis pakilo nuo rašomojo stalo, akimirką pastovėjo kabineto viduryje, peržvelgdamas knygų lentynas, dengiančias patalpos sienas nuo grindų iki lubų, lyg ieškodamas kokios nors svarbios knygos, pasislėpusios tarp šimtų kitų, paskui skėstelėjo rankomis ir nusivilko atgal į virtuvę begaliniu koridoriumi, kuris pasirodė dar ilgesnis ir labiau kankinantis nei įprastai.

Posūkyje jis sustojo, kad surinktų po grindis išbarstytus paskaitos konspekto lapus, skubant į kabinetą išslydusius iš po pažasties, ir, laikydamas lapų kuokštą, sugniaužtą kumštį, pažvelgė aukštyn į perdegusią nuoga lubų lemputę, kuri kabėjo ant kreivo laido ir priminė kataraktos aptrauktą pabalusią akį, ją metų metais ketino pakeisti, bet taip ir nepakeitė.

– Tai mano paskaita, aš dar šiemet skaitau paskaitas, – pasakė jis lemputei. – Vis šiočia tokia nauda iš manęs.

Ranka atsirėmęs į kelius ir dar alkūnę atrėmęs į sieną, jis atsistojo ir nusivilko į virtuvę.

– Užtat jie niekuo nekalti, – Laimuonis įbėrė į lesyklą ant palangės grūdų paukščiams, kurie kantriai budėjo kieme, laukdami jo pasirodant su vaisėmis, ir akimirksniu suskrido iš visų pusių.

Jis pažiūrėjo, kaip žvirbliai ir balandžiai, stumdydamiesi ir pešdamiesi, greitai ištuština lesyklą, šis vaizdas kaip laužo liepsna jį visada nuramindavo, ir jau ketino su nugertu kavos puodeliu leisti į kabinetą, bet žvilgsnis įsmigo į „juodąjį“ išėjimą, apie kurį jis ištaisus metus nenorėjo nieko žinoti, beveik net užmiršo apie šių žemų ir nepastebimų durų egzistavimą. Tėvo pakabintas raktas vis dar kabėjo savo vietoje prie staktos. Kol buvo gyva, motina taip pat neleidavo prie jo prisiliesti, bijojo, kad vaikai užsimuš ant stačių laiptų, lyg neužtektų sulaužytos Laimuonio kojos.

– O kodėl gi ne? – Laimuonis įžūliai ir truputį vaikiškai šypsodamasis nukabino raktą, pasukinėjo jį tarp pirštų ir atrakino „juodojo“ išėjimo duris, tačiau jos atsidarė tik tada, kai jis, suspaudęs durų rankeną abiem rankom, atsirėmė raiša koja į staktą ir trūktelėjo iš visų jėgų.

Pro dulkių debesį jis pamatė durų angą, iš kitos pusės rūpestingai užmūrytą raudonomis plytomis.

– Vadinasi, „juodasis“ išėjimas taip pat nebeegzistuoja, – sausai konstatavo jis ir atsitraukė nuo durų, delnais nubraukdamas nuo kelnų ir marškinių dulkes.

Laimuonis stovėjo, atsirėmęs į apskritą stalą, iš lėto gurkšnojo atvėsusią, pernelyg stiprią kavą ir jautė, kaip maudžiantis kartėlis iki kraštų pripildė krūtinę. Jis skvarbiai žvelgė į mūrinę sieną, lyg žvilgsniu galėtų ją pašalinti, paskui išskalavo puodelį po čiaupu ir, palikęs „juodojo“ išėjimo duris iki galo atvertas, nužingsniavo atgal į kabinetą, tačiau koridoriaus linkyje staigiai apsisuko ir, sugrįžęs į virtuvę, raišąja koja užspyrė duris, dviem pasukimais tvirtai užrakino ir raktą pakabino į senąją vietą prie staktos.

– Tegul viskas lieka, kaip buvo, – sumurmėjo jis lyg burtažodžius. – Aš jų nedariau.

Pakeliui į kabinetą Laimuonis akimirką stabtelėjo ir pačiupinėjo mirusios motinos kambario durų rankeną, jis žinojo, kad už jų prie lango stovi molbertas su neužbaigta išblukusia akvarele, motina didvyriškai kovojo su liga, kol nors kiek užaugino vaikus, tada – nušautojo brolio, kurio trūkumą kaip dvynys jis širdyje vis dar jautė, kambario durų rankeną, paskui mylimos senelės, kuri vaikystėje abiem sekdavo pasakas ir tyliai išėjo miegodama, mažojo kambarėlio rankeną, lyg pasisveikindamas su išėjusiaisiais, tačiau durų niekas nepravėrė, jis tik palingavo žilstelėjusią galvą ir įprastai vilkosi toliau.

Laimuonis nušlubavo iki laukųjų durų ir atidarė vidines duris, kad, nors ir suprasdamas, kaip tai kvaila, įsitikintų, ar šio išėjimo taip pat staiga neužmūryjo, ir su palengvėjimu žiūrėjo pro durų akutę į neįaukią, tamsią laiptinę.

– Visiškai nebelaiko nervai, – suburbėjo jis ir pažvelgė į tuščią, išgulėtą poroloninį šuns guolį greta numintų batų eilės po paltų kabykla, jame tebegulėjo apgraužtas pilkas guminis kamuoliukas.

– Mažas vargšiuokas, iš paskutiniųjų kėblino kartu su manimi, kur tik ėjau, – pasakė Laimuonis ir prisiminė, kaip naktį su taksi vežė jau veik nesąmoningą šunelį, kuris žvelgė į jį stiklinėmis, bet vis dar ištikimomis rudomis akimis, į būdinčią veterinarijos kliniką užmigdyti, prieš tai dar paskutinį kartą, prilaikydamas už šono, nušlapinęs kieme po kaštonu. – Užmigo ant mano rankų. Jo labiausiai gaila.

Pagaliam parsiradęs atgal į kabinetą jis ant rašomojo stalo odinio paviršiaus išlygino suglamžytus paskaitos konspekto lapus ir įsėgė į kartoninį aplanką, tada pasižiūrėjo į juodą VEF telefoną ir kai jau ketino jį visiems laikams išrauti iš sienos, šis, lyg gelbėdamasis nuo sunaikinimo, suskambo.

– Klausau. – Laimuonis, atsargiai pakėlęs ragelį, stengėsi neparodyti susijaudinimo.

– Tai aš, – atsiliepė Irena, jos balsas buvo toks pat skaidrus kaip seniau ir akimirksniu nubloškė Laimuonį į praeitį, kur jis pamatė jauną, gražią moterį juodais plaukais žemiau juosmens, žaliomis, žėrinčiomis akimis ir akinamai balta oda be jokio apgamelio.

– Tu... – Laimuonis pajuto, kad išdžiūvo burna. – Ar tai tu skambinai prieš akimirką?... Keista... – Jis pasikasė pusplikį pakaušį. – Iš kur gavai šį numerį?

Juodasis telefonas

► Atkelta iš p. 3

– Na, kaip iš kur? – nustebo Irena. – Aš jį žinojau visada. – Man atrodė, kad šį numerį jau seniai visi užmiršę. – Aš jį žinau atmintinai! – atsakė Irena. – Argi tu neprisimeni mano telefono numerio?

– Mūsų laikais niekas daugiau telefonų numerių neprišimena.

– Bet juk manąjį tu prisimeni? – nerimo ji, buvo tokia pat atkakli kaip seniau.

– Kažkur yra užrašytas, – išsisukindamas atsakė jis.

– Mano taip pat tas senasis numeris, kaip tada, kai skambindavai man naktimis, – priminė Irena. – Ir mes ištaisom valandom plepėdavome iki pat aušros, ar prisimeni?

– Na, tarkim, prisimenu.

– Ir mes kalbėdavomės apie viską! – tęsė Irena, nekreipdama dėmesio į irzlų Laimuonio toną. – Bet daugiausia apie literatūrą! Ir apie gyvenimą kaipo tokį. Tu man viską pasakodavai, o aš tik klausydavau. Tai buvo taip gražu!

– Tada tu manęs dar klausėsi, – nusišaipė Laimuonis.

– Nepradėsim dabar iš naujo, – taikiai įspėjo ji. – Tu išsitynei iš visų socialinių tinklų, iš feisbuko ir tviterio.

– Man jų nebereikia, – išsiblaškusiai atrėžė jis. – Nežinojau, kad sekį, ką aš veikiu.

– Aš irgi greitai išsitrinsiu.

– Kodėl tu man skambini? – susiėmęs paklausė Laimuonis.

– Aš noriu pareikšti tau užuojautą dėl tavo tėvo, ir dar... aš...

– Iš kur tu tai žinai? – griežtai pertraukė ją Laimuonis.

– Man paskambino Karlina, kuriai tu atseit naktį visiškai prisigėręs skambinai ir garsiai verkei į ragelį, – atsargiai paaiškino Irena.

Laimuonis sutrikęs tylėjo.

– Na taip, aš naktį skambinau visur, net neprisimenu kam, – pagaliau atsakė jis. – Tikriausiai ir jai. Bet kad verkčiau? Kurių velnių? Juk žinai, kad tėvo nekenčiau! – nenormis jis pakėlė balsą.

– Žinau, kad tavo santykiai su tėvu buvo sudėtingi, bet ji man taip sakė, – paaiškino Irena, ir Laimuonis mintyse pamatė ją kitame linijos gale kaip paprastai nekaltai ir erzinančiai patraukant siaurais pečiais.

– Aš norėjau jo kai ko paklausti, bet nesuspėjau, – šurkščiai išrėžė jis. – Tai ir viskas!

– Ko būtent? – nuosirdžiai paklausė ji.

– Nesvarbu, – atsakė jis. – Prieš porą dienų man čia šuo numirė. Naktį nuvežiau jį į būdinčią kliniką užmigdyti, sumokėjau keturiasdešimt eurų. Ten apsiverkiau, teisingiau sakant, nubiro pora ašarų.

– Kaip liūdna... – užjaučiamai nutęsė Irena, ir jis jau vėl matė, kaip ji gailiai suraukia savo tankius juodus antakius.

– Taip, – ištarė Laimuonis. – Bet kito šuns daugiau nebeimsiu. Niekada. Neįmanoma išverti, kai jie miršta ir palieka mus.

– Taip, suprantu, – atsakė ji. – Man labai gaila tavo šunelio.

– Ačiū! – Laimuonis sarkastiškai šyptelėjo. – Už tėvą ir už šunelį, už abu be galo ačiū! Labai miela iš tavo pusės.

– Tu vėl kvailai juokauji? – nedrąsiai paklausė ji. – Jaunystėje niekada negalėjau suprasti, kada tu juokauji, o kada kalbi rimtai.

– Toks jau esu, tėvo kopija.

– Kodėl tu nepaskambinai man? – švelniai paklausė ji.

– Todėl, kad tu visada pradedi kalbėti apie tai, kaip mes išsiskyrėme, ir tada aš turiu klausytis priekaištų. Man jie įgriso iki gyvo kaulo! – Laimuonis, savo nuostabai, užsidėgė kaip jaunystėje, kai jie gyveno kartu. – Visa tai buvo taip seniai, kad aš galbūt išvis nieko neprisimenu!

– Tikrai prisimeni! – atkirto ji, ir Laimuonis jau pamatė furiją, kuri ginčijantis gatvėje naga is nuplėšė jam marškinius ir jų draiskaną įmetė į erškėtrožių krūmą.

– Ne, neprisimenu, ir palikime praeitį vieną kartą ramybėje! – beveik rėkė jis į ragelį, paskui, kažkaip susivaldęs, pro dantis išspaudė: – Irena, tai užburtas ratas...

– Tu mane paprasčiausiai palikai, – ji iš lėto drebančiu balsu rito žodžius, lyg stengdamasi iš Laimuonio ištraukti sielą. – Susirinkai savo daiktus ir paslapčiomis, kol manęs nebuvo namie, išėjai.

– Aš tavęs niekada nesu palikęs, – pamažu negarsiai ištarė jis, lyg būtų tai jai sakęs tūkstančius kartų.

– Laimuoni, tu prisigėręs?

– Palieki tuos, apie kuriuos daugiau nebegalvoji, – paaiškino jis. – O aš apie tave galvojau. Savo nelaimi.

– Visus šiuos metus?

– Deja, – atsakė jis. – Ir net sapnuose matau.

– Ką būtent tu matai? – greit nusiraminsi smalsiai paklausė.

– Na, kaip ką? – sutriko Laimuonis. – Na tave, ką gi daugiau... Ir tai, kaip mes... – jis nutilo ir prisiminė, kaip stengėsi surasti nors vieną apgamą ant jos baltos, švelnios odos, bet taip ir nesurado.

– Aš irgi apie tave dažnai pagalvoju, labai dažnai, – sušvelnėjusi atsakė Irena ir Laimuonis vaizduotėje išvydo ją jaukiai įsitaisant ant žalio fotelio, prisėdant savo dailias

kojas. – Tu buvai nepaprastai svarbus žmogus mano gyvenime. Kiti žmonės atėjo ir išėjo iš mano gyvenimo, o tu likai kaip koks nekintantis dydis. Ir aš buvau tau ištikima, – pabrėžtinai pridūrė ji.

– Aš tai žinau.

– Tada kodėl susidėjai su Karlina? – jos balsas vėl sudrebėjo.

– Ak, dieve! Tu visada uždavinėjai tuos pačius klausimus! Kokia prasmė? – Laimuonis lyg gindamasis purtė galvą. – Taip atsitiko. Jaunystėje atsitinka visko. Paprasčiausiai išgėręs pergulėjau, ir tada užnešė...

– Kaip morčiaus katinas? – niekinamai pasakė ji. – Taip prastai...

– Ir tu dar stebiesi, kodėl aš tau ištaisais metais neskambinu? – Laimuonis kankindamasis stengėsi neįsiusti. – O dabar dar pagiežingai pridursi, kad ji man įstatė ragus ir išėjo?

– Aš taip niekada nesakiau, bent nemeluok! – lediniu balsu atsiliespė Irena ir, akimirka pagalvojusi, išdidžiai pridūrė: – Karlina paprasčiausiai tavęs neįvertino. Nepajėgė įvertinti.

– Tai jau skamba truputį geriau, – Laimuonis nusišluostė suprakaitavusią kaktą paskaitos konspekto lapu, išsitempdamas mėlyną rašalą.

Akimirką abu, pavargę nuo ginčo, klausėsi vienas kito kvėpavimo.

– O kodėl tu tą kartą nesugrįžai pas mane? – švelniai prakalbo Irena pirmoji, lyg prieš akimirka jie nebūtų draskęsi. – Juk aš tau sakiau, kad gali grįžti. Tą kartą mes netikėtai susidūrėme Matiso turgavietėje prie gėlių kiosko, dar buvo saulėta pavasario diena, sniegas visur nutirpęs. Ar prisimeni? Aš beveik maldavau...

– Todėl, kad tu man to niekada neatleistum, – atsakė Laimuonis. – Tu nesugebi atleisti.

– Bet stengčiausi užmiršti!

– Tai ne tas pats.

– Kodėl man padovanojai tas snieguoles?

– Nežinau... – sutriko Laimuonis. – Paprasčiausiai nupirkau.

– Paprasčiausiai nupirkai... – liūdnei nutęsė ji. – O aš jas vis dar turiu, sudžiovintas dienoraštyje.

– Iš tiesų? – netikėdamas paklausė Laimuonis ir lyg teisingdamasis pridūrė: – Bet juk tuomet buvai tik atsiskyrusi nuo vyro.

– Na ir? Aš pati tau tai pasakiau!

– Tik nepasakei, kad jis susirado meilužę, jauną merginą iš šokių studijos, – nors ir be galo bjauriai jausdamasis, vis dėlto priminė Laimuonis. – Ir po begalinių skandalų judu vėl suėjote. O kelti skandalus tu sugebi, tai aš žinau!

– O tu norėjai, kad visą gyvenimą gyvenčiau viena? – paklausė ji. – Ir kaip Solveiga laukčiau tavęs?

– Ne.

– Na kaip tu nesupranti! – tęsė ji suglumusi. – Jei tu tada būtum sugrįžęs, būčiau likusi su tavimi. Ir juk tu tai žinai!

– Būtum palikusi vyrą?

– Taip.

– Taigi mes abu esame apgailėtini palikėjai, viena batų pora.

– Kodėl taip kalbi? Jau buvai užmiršusi, koks žiaurus ir ciniškas gali būti! – sušuko ji, ir Laimuonis jau gailėjosi dėl pasakytų žodžių. – O dabar aš esu viena, visiškai viena!

– Kurgi dėjai vyrą?

– Jis išvažiavo, net nežinau kur, sakė, kad daugiau viso to išverti nepajėgia, – atsakė ji. – Ir teisingai padarė, aš taip manau. Jam nieko neprikišu. Visiškai nieko. Juk vyrai yra tik vyrai...

– Na gerai, atleisk, iš tikrųjų tai ne mano reikalas, – susigėdęs atsakė Laimuonis.

– Na kaip tu nesupranti! – įsijautusi tęsė ji. – Aš pas tave būčiau sugrįžusi visada, bet kuriuo metu, nepriklausomai nuo nieko, jei tik tu, jei mes... jei mes abu...

– Mes vėl vienas kitą tik skaudiname. – Laimuonis popieriaus lapu dar labiau rašalu išterliojęs suprakaitavusią kaktą ir pamatė Ireną mažytę, trapią ir susitraukusią žaliajame fotelyje. – Tai viskas, ką mes sugebame, Irena. Sukelti kitam skausmą. – Jis suglamžė lapą ir numetė ant grindų.

– Ir tau irgi skaudėjo, kai gyvenai be manęs. Aš tai žinau! – kaprizingai suriko ji. – Tu man skambindavai naktimis... o aš niekada nenumesdavau ragelio!

– Taip, skambindavau, – prisipažino jis, – kai būdavau mieste prisiliubęs ir lipdavo per kraštus...

– O paskui nustojai ir skambinti! – karčiai papriekaištavo ji.

– Gerti taip pat nustojau, – atsakė jis. – Gyvenimas nestovi vietoje, Irena.

– Bet juk mes buvome tokie laimingi! – įsijautusi sušuko ji. – Argi ne?

– Irena, dabar žinau, kad mes iš tikrųjų buvome laimingi, bet turėjau pasenti, kad tai suprasčiau, – atsakė Laimuonis. – Mes patys viską sugriovėme. Buvome per daug jauni ir nesupratome, kokį laimingą bilietą esame ištraukę. Mes draskydavomės dėl nieko, visiškai dėl nieko! O tu buvai per daug valdinga ir užsispyrusi, aš irgi siutau reikia nereikia. Buvau pavydus, nes buvau raišas ir negalėjau su tavimi

šokti, kai kiti tave kviesdavo ir šokdavo tango, aš sėdėdavau nuošaly, žiūrėdavau ir galvodavau, kad man visiškai nedera tokia graži moteris kaip tu.

– Mes abu buvome jauni ir gražūs! Ir šokdavome lėtą fokstrotą! – karštai paprieštaravo ji. – Ir mylėjome vienas kitą kaip Romeo ir Džuljeta!

– Tu buvai graži, aš buvau tik raišas, bet lėtas fokstrotas nesiskaito, tai joks šokis! – atsakė jis. – Ir vienintelis būdas užbaigti kvailus kivirčius būdavo kristi į lovą, nes normaliai susišnekėti mes nesugebėdavome! Ir dabar tikriausiai nesugebame.

– Man tu niekada nebuvai raišas! – pareiškė Irena švelniai ir drauge kategoriškai. – Tu buvai nuostabus, protingas, didelėmis mėlynomis akimis ir vyriško stoto, tikras šveiciaplaukis vikingas. Taip, ginčai baigdavosi lovoje, bet jie baigdavosi, visada baigdavosi! – ji nutilo, tada tęsė su nauja jėga: – Ir tu manyje pažadinai moterį! Ir žinai, aš esu tau labai dėkinga už viską, absoliučiai viską.

Laimuonis pažvelgė laukan pro langą į rudeninį kaštoną, po kuriuo, kai šis dar buvo visiškai nedidelis medelis, vaikystėje buvo smėlio dėžė su nesuskaičiuojamomis smėlio pilimis, o dabar šmėksojo juodas plastikinis šiukšlių konteineris.

– Mūsų nenugyventas gyvenimas... – iš lėto kalbėjo Irena su ilgomis pauzėmis tarp žodžių. – Kaip tu manai, galbūt kitame gyvenime mums pasiseks labiau?

– Kitame? – Laimuonis krūptelėjo ir atitraukė žvilgsnį nuo kaštono.

– Taip, kitame, – patvirtino ji.

– Ir šis gyvenimas dar nesibaigęs, – išsisukindamas atsakė jis ir staiga, skaudžiai sumaudus širdžiai, suvokė, kad viskas, absoliučiai viskas pavėluota, praleista pro šalį ir nuėję negrįžtamai kartu su vaikystės smėlio pilimis kiemo kačių prišlapintoje dėžėje, mirusiu tėvu ir Irenos bučinių atšvaitu sieloje, nors dar visiškai neseniai atrodė, kad dar yra laiko viską sutvarkyti, bet daugiau laiko nebėra, kaip ir „juodojo“ išėjimo, kurio sraigtimais laiptais nusileidi iki lemtingo kritimo laipto, o priešais tik kankinanti vienatvė ir akligatvis su raudonų plytų mūru gale.

– Man pasibaigęs, – lengvai atsidususi atsakė Irena. – Aš iš tiesų skambinu ne tik dėl to, kad pareikščiau užuojautą dėl tėvo, bet ir atsiveikindama bei pasakyčiau, kad tu buvai didžioji mano gyvenimo meilė. Pati gryniausia ir gražiausia.

– Irena...

– Man kasos vėžys, – susvetimėjusiu balsu tęsė ji. – Tas pats, nuo kurio išėjo mano motina. Tikriausiai paveldimumas, ir man likę kažkiek savaičių, aš net nežinau, kiek.

– Ak, dieve... – Laimuonis atsisegė dvi viršutines marškinių sagas.

– Tik tu nesijaudink, – ramino ji, – aš jau apsipratusi ir net susitaikiusi. Tik norėjau, kad tai sužinotum iš manęs.

– Ar galiu tau kaip nors padėti? – Laimuonis sugraibė už marmurinės rašalines dėl visa ko padėtą nitroglicerino grūdelį ir įsimetė į burną. – Gal reikia gauti kokių nors vaistų? Galiu padėti pinigais. Viskuo, ko tik reikia. Tu tik sakyk!

– Man nieko nebereikia, – atsakė ji. – Laikais skausmą malšinančiomis priemonėmis, ir to man pakanka. Dabar jau ne taip kaip mamos laikais, kai negalėjai gauti morfijaus ir reikėjo rūpintis per blatą. Aš tik norėjau dar kartą su tavimi pasišnekėti kaip senais laikais, kai mes valandomis plepėdavome telefonu. Ar tu prisimeni mūsų pokalbius?

– Taip, prisimenu, aš tau begėdiškai skambindavau naktimis. – Laimuonis patvirtindamas palingavo galvą. – Daugiausia naktimis, bet tu už tai nepykdavai.

– Iš tikrųjų aš niekada ant tavęs nesu rimtai pykusi, – atsakė ir susimąšiusi pridūrė: – Vis dėlto gyvenimas praeina taip greitai, ar ne?

– Taip.

– Iš tiesų tai viskas, ką norėjau tau pasakyti, – tarė ji, ir Laimuonis ją vėl pamatė mažutę, susitraukusią ir nelaimingą žaliajame fotelyje. – Daugiau neturiu ką pasakyti, atleisk, – ji nutilo.

– Palauk! – Laimuonis stipriai laikė juodąjį telefoną, lyg tas ketintų nuslysti nuo stalo. – Nepadėk ragelio!

– Aš dar čia, – atsiliespė ji.

– Aš taip pat, – pasakė jis. – Ar tu sėdi savo senajame žaliajame fotelyje?

– Na taip. O tu prie rašomojo stalo?

– Žinoma, – atsakė jis. – Tikriausiai yra dalykų, kurie nesikeičia. Vis dėlto yra...

– Taip. Ir žinai, tada galbūt susitikime kitame gyvenime, – pasiūlė Irena. – Tu mane pažinsi iš senų pilkų kailinukų su gobtuvėliu, kuriuos vilkėjau, kai susibarėme tramvajuje ir tu perpykęs išlipai lauk, o aš nuvažiavau toliau, ar prisimeni?

– Taip, prisimenu...

– O aš irgi iššokau lauk kitoje stotelėje ir bėgau atgal link tavęs, o tu irgi bėgai, kol pamatei mane per sniego pūgą, ar prisimeni? Buvo nepaprastai šalta žiema, gatvė naktį tuščia, o aš visa apsisnargliavusi drebėjau iš šalčio.

– Tai buvo Krišjanio Baruono gatvėje prie Nacionalinės bibliotekos, – patikslino Laimuonis. – Mes važiavome paskutiniu tramvajumi.

– Mes apsikabinome ir bučiavomės, o tu mane pakėlei ir sukai aplink save tarp snaigių, kurios lipdė akis, ir mes

Rašytojai ir Leviatanas

► Atkelta iš p. 1

Priimti ortodoksiją – tai visada perimti neišspręstus prieštaravimus. Imkim, pavyzdžiui, tokį dalyką, kad visi jautrūs žmonės bjaurisi industrializmu ir jo produktais, tačiau suvokia, kad norint įveikti skurdą ir emancipuoti darbininkų klasę reikia ne mažiau, o kuo daugiau industrializacijos. Arba tokį faktą, kad tam tikri absoliučiai būtini darbai niekada neatliekami be tam tikros prievartos. Ar kad konstruktyvi užsienio politika neįmanoma, neturint stiprių ginkluotųjų pajėgų. Tokių pavyzdžių galima pateikti begalę. Kiekvienu atveju peršasi išvada, kuri daugiau nei aiški, bet kurią galima padaryti tik konfidencialiai nesutinkant su oficialia ideologija. Įprastinė reakcija – klausimą, į kurį neatsakyta, nustumti į sąmonės užkaborį ir toliau kartoti prieštarigus lozungus. Tokių mąstymo padarinių nereikia su žiburiu ieškoti žurnaluose ar straipsniuose.

Žinoma, aš neteigiu, kad intelektualinis nesąžiningumas būdingas tik socialistams ir apskritai kairiesiems ar kad jis labiausiai paplitęs tarp jų. Paprasčiausiai palankumas *bet kokiai* politinei disciplinai, regis, yra nesuderinamas su literatūrinio principingumu. Tai vienodai taikytina ir tokiems judėjimams kaip pacifizmas ir personalizmas, kurie sakosi nedalyvaujant įprastinėse politinėse kovose. Iš tikrųjų vien žodžių su galūnėmis *-izmas* skambesys, sakytum, atsiduoda propagandos tvaiku. Grupinis lojalumas būtinas, bet kol literatūrą tapatinam su individualybių kūryba, tol jis jai nuodingas. Vos tik pasiduodama to lojalumo įtakai, kad ir išvirkštinei, ne tik falsifikuojama kūryba, bet ir susi-namas kūrybinis talentas.

Na, o kas tada? Ar darytina išvada, kad kiekvieno rašytojo pareiga „nesikišti į politiką“? Tikrai ne! Šiaip ar taip, kaip jau minėjau, tokiam amžiuje kaip šis joks mąstantis žmogus negali likti ir nelieka visiškoje politikos nuošalėje. Aš tik siūlau brėžti aiškesnę ribą tarp savo politinio ir

literatūrinio lojalumo ir pripažinti, kad pasiryžimas *daryti* tam tikrus atkarius, bet būtinus dalykus nereiškia įsipareigojimo nekritiškai „nugurkti“ su jais susijusius įsitikinimus. Politika rašytojas turėtų užsiimti kaip pilietis, kaip žmogus, bet ne *kaip rašytojas*. Nemanau, kad jis turi teisę, motyvuodamas jautrumu, išsisukinėti nuo įprasto purvino politinio darbo. Rašytojas, kaip ir bet kuris kitas žmogus, turėtų būti pasirengęs skaityti paskaitas skersvėjuotose salėse, rašinėti kreidelėmis ant šaligatvių, agituoti rinkėjus, platinti lankstinukus ir net kovoti pilietiniuose karuose, jei tai atrodo būtina. Tačiau kad ir kuo užsiimtų tarnaudamas savo partijai, jis niekada neturėtų rašyti jos labui. Jis turėtų aiškiai parodyti, kad rašytinė jo kūryba yra visai kas kita. Ir turėtų gebėti veikti išvien, net jei nuspręstų visiškai atmesti oficialią ideologiją. Rašytojui nedera mesti mintijimo krypties, neva galinčios privesti prie erezijos, ir nedera labai priešintis galinčiam prasimušti ir veikiausiai prasimušančiam neortodoksiškumui. Šiandien, galimas daktas, tai prasto rašytojo požymis, jei nesi įtarinėjamas reakcingumu, lygiai kaip būta prieš dvidešimt metų, jei nebuvai įtariamas palankumu komunistams.

Bet ar visa tai reiškia, kad rašytojas turi ne tik atsisakyti politinių viršininkų diktato, bet ir susilaikyti nuo rašymo *apie* politiką? Dar sykį kartoju: žinoma, ne! Nėra tokios priežasties, dėl kurios jis negalėtų kuo šurkščiausiai rašyti apie politiką, jeigu tik nori. Tik rašyti jis turėtų kaip paskiras asmuo, pašalietis, daugį daugiausia kaip nepageidaujamas partizanas reguliariosios armijos flange. Tokia laikysena visiškai suderinama su įprastu politiniu naudingumu. Logiška, tarkim, norėti eiti kariauti, manant, jog karą būtina laimėti, bet podraug atsisakyti rašyti karinę propagandą. Kartais, jei rašytojas sąžiningas, jo raštai ir politinė veikla iš tikrųjų gali prieštarauti vienas kitam. Būna, kai tai akivaizdžiai nepageidautina, ir geriausia išeitis tokiu atveju – ne klastoti savo paskatas, o patylėti.

Siūlyti kūrybingam rašytojui konflikto metu savo gyvenimą padalyti į dvi dalis gali atrodyti susitaikėliška ar lengvabūdiška, tačiau realiai nematau, ką jam daugiau da-

ryti. Užsidaryti dramblio kaulo bokšte neįmanoma ir nepageidautina. Pačiam pasiduoti ne tik partiniam aparatui, bet net ir grupinei ideologijai prilygsta savęs kaip rašytojo sunaikinimui. Dilema skausminga, nes suvokiame būtinumą įsitraukti į politiką ir drauge matome, koks tai nešvarus, žeminantis reikalas. Ir daugumoje mūsų tebėra išsisknijęs įsitikinimas, kad kiekvienas pasirinkimas, net ir politinis, yra tarp gėrio ir blogio, ir kad jeigu jis būtinas, tai ir teisingas. Mano galva, turėtume atsikratyti tokio įsitikinimo, pritinkančio vaikų darželiui. Politikoje negalima padaryti nieko daugiau, kaip tik nuspręsti, katra iš dviejų blygybių mažesnė, ir esti situacijų, iš kurių ištrūkstama tik velniškais arba pamišėliškais veiksmais. Tarkim, karas gali būti neišvengiamas, bet jis tikrai nėra nei teisingas, nei normalus dalykas. Netgi visuotiniai rinkimai nėra jau toks malonus ar pamokantis spektaklis. Jei šiuose reikaluose tenka dalyvauti, – o aš manau, tenka, jei nesi prisidengęs senatvės, kvailumo ar veidmainystės šarvu, – dalį savęs turi išlaikyti nepalietę. Daugumai žmonių tokio pobūdžio problema nekyla, nes jų gyvenimas jau ir taip atidalytas. Iš tikrųjų jie gyvena tikrai laisvalaikiu, o tarp jų darbo ir politinės veiklos nėra emocinio ryšio. Be to, iš jų nereikalaujama dėl politinio lojalumo profesiskai nusižeminti. Menininko, ypač rašytojo, prasoma būtent šito – tiesą sakant, tai vienintelis dalykas, kurio iš jo kada nors prašo politikai. Jei atsisako, tai nereiškia, kad jis pasmerkiamas neveiklumui. Viena jo pusė, tam tikra prasme atstojanti jį visą, gali veikti taip pat ryžtingai, prireikus net aršiai, kaip ir bet kuris kitas žmogus. Tačiau jo rašytinė kūryba, bent jau turinti vertę, visada bus išdava to blaiviau mąstančio „aš“, besilaikančio nuošalyje, fiksuojančio daromus dalykus, pripažįstančio jų būtinybę, bet nesiduodančio suklaudinamam dėl tikrosios jų prigimties.

Vertė Andrius Patiomkinas

juokdamiesi nugriuvome į pusnį, nes buvo baisiai slidu. Ir tu mane sušildei, tavo lūpos buvo tokios šiltos.

– O paskui bėgiais ėjome namo, – pridūrė Laimuonis.

– Nes bijojome, kad ant šaligatvio ant mūsų gali užkristi varvekliai. Mes buvome tokie triušiuokai! – nusijuokė Irena.

– Taip, triušiuokai, – pritarė Laimuonis. – Dar prisimenu, kaip aš tave tą pačią žiemą su savo raiša koja nešiau ant kupros iš Saulkrastų „Varavos“ restorano, kur prisisiurbei šampano, iki pat Inčiupės į mūsų senąjį vasarnamį ant jūros kranto, ir tu buvai apsirengusi tais pačiais kailinukais su gobtuvu. O vasarnamyje užsikūrėme židinį ir mylėjomės.

– Taip, mylėjomės, o tu neturi jokios raišos kojos! – švelniai paprieštaravo Irena, ir Laimuoniui atrodė, kad ji ramiamai uždeda savo mažą delną ant jo kelio. – Iš tikro raišas žmogus visai nepajėgtų nunešti manęs penkis kilometrus. Tiesiog tavo eisena ypatinga, lyg jūrininko, kuris pagaliau sugrįžo į krantą.

– Aš dar dabar tai galėčiau pakartoti! – suriko Laimuonis. – Aš galėčiau tave nunešti iki Rygos, jei tai padėtų tau atsistoti ant kojų.

– Žinau, – atsakė ji ir Laimuonis nusišypsojo, jausdamas, kad Irena kitame linijos gale šypsosi.

– Irena, žinai... Aš tave įsimylėjau jau ketvirtoje klasėje, – prisipažino jis. – Ak, dieve, koks neteisingas pasaulis!

– Užtat jis neįtikėtina gražus, dabar tai suprantu daug geriau, nes matau kiekvieną smulkmeną, kiekvieną niekiniausią mažmožį už savo lango. Pavyzdžiui, liepą, jos tokios nuostabios šakos ir geltoni, rudeniški lapai, jie atitrūksta vienas po kito ir taip gražiai sukdamiesi hipnotizuojamai krinta nuo medžio, o jei dar papučia vėjas, tai supdamiesi ir vartydamiesi nuskrenda kartu su... Ir tada pasijuntu lyg koks lengvas lapas, – Irena akimirka nutilo. – Bet dabar tikriausiai sudiev, Laimuoni, kitaip dar apsiverksiu. Dedu ragelį.

– Palauk! – Laimuonis vėl sugriebė telefoną. – Ar galiu dar tau paskambinti? Galbūt susitiksime?

– Nenoriu, kad tu mane tokią matytum. Iš manęs nieko neliko. Ir neskambink. Daugiau nereikia. Tik prašau – neužmiršk manęs, gerai? – Ji padėjo ragelį.

– Nesąmonė, – sušnibždėjo Laimuonis.

Jis sėdėjo alkūnėmis atsirėmęs į stalą, žemai palinkęs virš juodojo aparato ir pirštais sukinėjo pintą jo ragelio laidą, paskui pakilo ir, lyg uždarytas į kalėjimo vienutę, pradėjo lakstyti nudilusiu turkišku kilimu viduryje kabineto, knygų lentynos su paveikslais sukosi aplink, galvoje pulsavo sukilęs spaudimas, o širdį, nepaisant nitroglicerino, vėl pradėjo mausti.

– Parduosiu šį prakeiktą butą! – sušvokštė jis. – Rytoj pat pasakysiu dekanui, kad tai paskutinis semestras, kai skaitau

paskaitas. Įsidėsiu titano gurnelį ir kur nors eisiu, nesvarbu kur, tiesiog eisiu. Man gana! – Laimuonis uždusęs sustojo ir su neapykanta pažvelgė į juodąjį telefoną. – O tave tuoj pat išmesiu!

Jis ištraukė telefono laidą iš sienos, išbėgo su aparatu į laiptinę ir sparčiai nušlubavo iki šiukšlių konteinerio, kiurksančio kiemo viduryje po kaštonu ir dvokiančio supuvusiais vaisiais.

Rudens naktis buvo šilta ir tyli, be mažiausio vėjo dvelksmo, virš aptrupėjusio priešingo namo kamino plunksnių debesų putose plaukiojo mėnulio pilnatis, o kažkur virš Laimuonio galvos, sustingusios kaštono šakose, miegojo varnos.

– Be viso ko, dar pilnatis, – sumurmėjo jis ir jau ketino mesti telefoną į konteinerį, bet pastebėjo kažką apačioje cypsint ir spurdant.

Kažin kas šiltas ir plaukuotas prisispaudė prie raišosios jo kojos, ir Laimuonis pamatė iš šiukšliadėžės apačios išlindusį liesą šunelį susivėlusiais plaukais, išgąsdintomis akimis ir iškištu rožiniu liežuviu, ant kurio galo kabėjo seilių lašas, mirguliuojantis ryškioje pilnatis šviesoje.

– Tai tu, mažiau? – nusistebėjo Laimuonis ir patraukė koją. – Juk tave čia katinai užpjaus.

Gyvūnelis drebėjo ir gerindamasis vėl prisiglaudė prie sužalotojo gurnelio.

– Atėjai raminti manęs? – truputį švelniau paklausė Laimuonis. – Na, ką su tavimi daryti?

Šunelis suinkštė.

– Gerai, eikš ant rankų! – Laimuonis pasilenkė ir pakėlė nuolankiai sustingusį gyvūnelį, kuris bjauriai dvokė senomis strimelėmis, pakreipė užpakalines jo kojas prieš mėnulį ir, pažiūrėjęs į papilvę, nusikeikė: – Ir dar kalytė! Tik to man betūrko...

Laimuonis pakėlė virš šiukšliadėžės juodąjį telefoną, kad su jėga įtrenktų į tamsų konteinerio plyšį, tačiau paskutinę akimirka galvoje toptelėjo mintis, kad juk prieš Irenos skambutį buvo dar vienas, nežinomas, ilgas ir atkaklus! Kažkas stengėsi jam prisiskambinti ir galbūt dar dabar skambina.

– Prakeikimas! Kada pagaliau nustosiu priiminėti skubotus sprendimus? – sumurmėjo jis ir pasitraukė nuo šiukšlių konteinerio, paskui metė rūstų žvilgsnį į šunelį. – Tik nežiūrėk į mane tokiomis nekaltomis akimis, tu irgi esi toks sprendimas.

Nuo medžio nukrito ir pokšteldamas trūko kaštonas, išlaisvindamas rudą branduolį, šis kryvuliudamas atriedėjo prie Laimuonio kojų. Jis jį pakėlė, paritinėjo delne ir davė pauostyti šuneliui, tas prikišo prie kaštono šlapią, drebančią liežuvį.

– Čia kaštonas, – pamokomai pasakė Laimuonis ir įsidėjo kaštoną į kelnų kišenę.

Su šuneliu, kurio minkšta uodega linksmai plakė Laimuonio nugarą, po viena pažastimi, telefonu – po kita ir kaštonu kišenėje Laimuonis sugrįžo į butą, paskui save laiptais vilkdamas ilgą telefono laidą. Jis padėjo aparatą ant rašomojo stalo ir įspraudė laidą į sieną.

– Tikriausiai tavęs niekada neatsikratysiu, – suburbėjo jis telefonui, paskui nušlubavo su šuneliu iki virtuvės, pastatė jį ant grindų ir į lėkštutę įbėrė sauso ėdalo, likusio nuo ankstesnio šuns, tada pažiūrėjo, kaip šunelis, kratydamas galvą, griebia maistą ir paskui palaka vandens iš metalinės lėkštutės. Baigęs šerti Laimuonis servetėle nušluostė šlapią šunelio snukutį.

Vonios kambaryje jis rūpestingai ištrinko rudą šunelio kailiuką, išsausino plaukų džiovintuvu ir paleido palakstyti po ilgąjį koridorių. Šunelis, pasidaręs dukart apvalsnis, urzgaudamas lakstė po koridorių šen ir ten, nagai slydo grindimis staigiame posūkyje, šonais trankėsi į sieną, ir jis greit pavargo, atsitūpė iškištu liežuviu ir nuknabo vidury koridoriaus. Laimuonis jį suglebusį šypsodamasis nunešė iki laukujų durų ir paguldė į šuns guolį.

– Dabar tu gyvensi čia, saugosi namus ir išvysi iš sandėliuko žiurkes, – pasakė jis ir, kuo tyliau žengdamas girgždančiu parketu, sugrįžo į kabinetą.

Kurį laiką Laimuonis galvojo apie tragišką Puoruko likimą, jo sunkią ligą ir rašė paskaitos konspektą, šen ten pažymėdamas tekstą geltonu flomasteriu, paskui užvertė konspekto aplanką ir, atsilošęs krėsle, pasirąžė prie rašomojo stalo, paskaita buvo parengta, ir jis žinojo, kad ji bus išskirtinė.

Sieninis laikrodis kabineto tyloje išmušė dvyliką nakties. Laimuonis ištraukė iš kišenės kaštoną ir padėjo ant rašalines po staline lempa, kur jis sumirgėjo laku.

– Jos teisybė, – sušnibždėjo jis, atidžiai apžiūrinėdamas kaštoną, lyg matytų jį pirmą kartą, – pasaulis iš tikrųjų neįtikėtina gražus.

Krebždėdamas nagais į padilusį parketą į kabinetą įtipe no užsimiegojęs šunelis, tikriausiai pažadintas laikrodžio skambėjimo, ir, primerkęs akutes, atslinko prie Laimuonio. Nieko kito neliko, kaip paimti jį ant rankų.

– Žinai, – Laimuonis pridėjo smilių prie drėgnos šunelio nosies, – sakysime, kad dabar mes turime mažą kalytę. Galbūt ji vis dėlto norės tave pamatyti, tokią gražią, rudą mergytę? Ar bent padės sugalvoti tau vardą. Juk be vardo negalima, ar ne?

Jis paglostė ploną kalytės kaklą ir susimąstęs pačiupinėjo švelniakailį išminties gumbą ant smulkučio jos pakaušio.

– O mes turime jai kaštoną, – Laimuonis ryžtingai prisitraukė arčiau juodąjį telefoną ir susuko Irenos numerį, kurį žinojo atmintinai.

Vertė Jurgis Banevičius

Iš bloknoto (42)

Turbūt nebūna kelionių be įvykių – vis patiri ką nors nauja, pamatai ko nesitikėjęs, nustumti arba sutrinki. Prieš kelis mėnesius važiuodama į Palangą susipažinau su įdomia jauna moterimi, pusiau kartvele, kuri visą kelią nepakėlė galvos nuo knygos. Pasidomėjau, ką įdomaus taip įtemptai skaito, ji atsakydama trumpai charakterizavo romaną, o pabaigusi skaityti kaip tik Palangos stotyje garsiai užtrenkė viršelius – kaip duris. Ir padovanojo knygą man. Pakviečiau ją į savo knygos pristatymą. Ir ji atėjo. O aš po kelių dienų, jau susipažinusi su intensyviu seksualiniu gejų gyvenimu Kuboje, tą knygą perleidau dailėtyrininkui Viktorui Liutkui, kaip ir aš apsisostojusiam „Palangos dailėje“.

Prieš gerą savaitę išsiruošiau į Druskininkus. Autobusų stotyje dar prieš įlipdami persimetėm žodžiu su senyvu vyriškiu, paskui jis įsitaisė sėdynėje priešais mane. Regis, apie pusiaukelę, kur jokių stambesnių gyvenviečių nesimatė, senukas pradėjo rengtis, sėdėdamas bandė užsidėti kuprinę, bet ranka vis nepataikė, ir aš atsistojusi padėjau jam kuprinės diržą užsimesti ant peties. Jis padėkojo, paskui pasikuitė po kišenės ir ištraukė ne trispalvę, o istorinę vėliavėlę su Vyčiu ir padavė: „Čia tamstai dovanų.“ – „Tai ar visur su vėliava keliaujat?“ – paklausiau, o jis man sako: „Ne. Grįžtu iš Briuselio. Gra-ažus miestelis!“ – „O ką gi ten veikėte?“ – „Mes – nuo pagonių.“ Ir išlipo kažkokiam kaimely vairuotojo paprašęs sustoti. Supratau, kad apdovanojo mane kovotojas už pagonių religijos įteisinimą.

O Druskininkuose irgi netrūksta visokių įdomybių. Jei nori gauti atviruką, voką ir pašto ženklą – važiuok į miesto pakraštį. Kaip ir visuose Lietuvos miesteliuose, Druskininkų paštas buvo pačiame miesto centre, gražiame kampiniame pastate priešais ežerą. To pastato kažkam prireikė, ten įsikūrė žaislų parduotuvė, vitrinas apkrovė kičiniai žaislais. O pašta iškeldino į skersgatviuką netoli buvusio. Dabar jau ir tos vietos kažkam prireikė, ir pašta nukėlė galai žino kur. Laiškų draugams neišsiunčiau. O Vilniaus meras galėtų apklausti vilniečius, besispraudžiančius į buvusią „Maximutę“ Totorių gatvėje, – sužinotų, ką jie galvoja bet kokių oru stovėdami eilėje gatvė. Gero daikto naikinimo manija nesiliauja.

Spektaklis vaikams iš jo kūrėjų reikalauja ypatingo preciziškumo. Bet tenka pasakyti, kad spektaklius vaikams dažniausiai kuria „antrasis ešelonas“ – nepatyrę, neįgudę režisieriai, nesivarginę patyrinėti patį adresatą, jo poreikius, lūkesčius, percepcijos galimybes. Suaugęs žmogus į teatrą eina patirti meninių išpūdžių, vaikas ne tik tuos išpūdžius patiria, bet ir turi progos pažinti dar menkai tepažįstamą pasaulį. Todėl itin svarbu, kad gerai matytų, gerai girdėtų, gerai suprastų tai, kas jam rodoma. Kad raiškios būdai jam būtų suvokiami. Neseniai, neslėpdama nusivylimą, rašiau apie „Lėlės“ premjerą „Mano Vilnius mano“, o dabar, pasižiūrėjusi Nacionaliniame „Sibiro haiku“, skirtą 8–12 metų vaikams, nusivyliau dar labiau, nes režisieriaus Augusto Gornatkevičiaus spektaklis sunaikino plačiai nuskambėjusią Jurgos Vilės ir Linos Itagaki komiksų knygą (teatrui adaptavo Birutė Kapustinskaitė), jau išverstą į keliolika užsienio kalbų. Nors nesu komiksų gerbėja, šios knygos paprastas, atviras, jaudinantis tekstas (paaugliuko Algiuko prisiminimai apie tremtį) eina ranka rankon su betarpiškais „vaikiškais“ piešiniais, praplečiančiais ir pagilinančiais tekstų išpūdį.

Užuot sukūrusi šiltus žmogiškus paveikslus, paieškusi toj aprašomaj Sibiro žemėj kitokios gamtos, kitokios architektūros ar įvaizdžio, dailininkė Simona Davlidovičiūtė vaizduoja šaltą, racionalizuotą, estetizuotą metalinių konstrukcijų ir stiklo pasaulį, kuriame juda keistos žmonių figūros, apvilktos ilgais kimono formos „vatnikais“ arba po jais – skurdą „stilizuojančiais“ linksmy spalvų megztais drabužėliais. Iš septynių vaidinančių aktorių negalėtum net norėdamas išskirti nė vieno – tai choras (ypač man gaila šiame chore įklimpusios Jolantos Dapkūnaitės). Spektaklyje dingio pirminio teksto lyrizmas, dingio teksto-prisiminimo nuotaika (iš viso girdėti buvo tik per mikrofonus skaitomas tekstas), suvelta liko ir tetos Petronėlės meilės Japonijai motyvas, ir visa haiku, ir Mamos meilės aistra. Ir Žąsino Martyno istorija, ir uždaras kelionės ratas: iš Sibiro, į Sibirą, į Lietuvą... Neišsryškėjo visa, kas knygoje labiausiai jaudina. Vaikai, dar teatro fojė aprėkti mokytojos – „Tylos! Tylos!“ – lyg ten nebūtų galima kalbėtis, ir salėje sėdėjo tyliai, į telefonus nežiūrėjo, atsilošę į atkaltes snaudė arba

tyliai tarpusavy šnekučiausi ir, esu tikra, apie tremtis ir Sibirą absoliučiai nieko nesuprato.

Ryškusiausias šių metų teatrinis įvykis – Varšuvos *Teatr Narodowy* dviejų dienų gastrolės Vilniuje ir galimybė pamatyti paskutinį Eimunto Nekrošiaus spektaklį pagal Witoldo Gombrowicziaus „Tuoktuves“ – vieną sudėtingiausių lenkų dramaturgijos kūrinių, kurio lenkiškieji pastatymai jų teatrologijoje jau yra plačiai ir įdėmiai išanalizuoti ir įvertinti. Pakviestas režisuoti šio kūrinio, Nekrošius nepabūgo, nepuolė studijuoti jau susiklosčiusios pjesės interpretavimo tradicijos, bet pasiūlė savo originalų variantą, savo viziją. Apie šį režisieriaus darbą galima ir netgi būtina pasiskaityti specialiai šioms gastrolėms pasitiktai išleistoje knygelėje „Tuoktuvės“, kurioje, be labai įdomių lenkų teatrologo Łukaszo Drewniako, jau ne pirmi metai įdėmiai tyrinėjančio lietuvių teatrą, rasite ir Audronio Liugos straipsnius. Šie straipsniai puikiai išskleidžia režisieriaus sumanymo, jo interpretacijos pradmenis ir paslaptis. Pagrindinė jų yra ta, kad Gombrowicziaus veikalą Nekrošius kloja ant, beje, nedaug kam žinomo Gilgamešo mito, mėgindamas ieškoti giluminių prasmų, personažų vidinio turinio ir net tam tikro siužetinių linijų sugretinimo. Mat į mitą, kuriame ryški yra žmogaus kelio, jo likimo, atsakomybės tema, režisierius buvo įsigilinęs anksčiau, dar dirbdamas su studentais Muzikos akademijoje. Būtent mito ir dramos kūrinio idėjų sukryžminimas, savotiškas suliedinimas ir formuoja svarbiausius spektaklio prasminius akcentus. O dar būtina pasakyti, kad jaudino pagarba autoriaus tekstui, ką retai bepatiri mūsų teatruose, kad spektaklyje vaidino puikūs aktoriai: Tėvą – Jerzy Radziwiłowiczius, Motiną ir Manią – Danuta Stenka, sūnų Henriką – Mateusz Rusinas, jo draugą-antrininką Vladžių – Karolis Dziuba, Girtuoklį – Grzegorz Małekis. Skačiau, kad Varšuvoje publika išeina ir po ilgo ko bei lėto pirmojo veiksmo, ir net po tvirtai suręsto antrojo (juk spektaklio trukmė 3,5 valandos), o pas mus visi pagarbiam išbuvo iki galo ir tikrai nuoširdžiai aktorius sveikino plojimais. Gaila, kad kontaktai su lenkų teatru tokie reti!

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

Meilė, pareiga, auka...

Lapkričių Nacionalinis operos ir baleto teatras pakvietė žiūrovus į premjerą – Giuseppe Verdi „Aidą“. Lapkričio 15 d. Aidos vaidmenį atliko ukrainiečių sopranas Ksenija Bachritdinova-Kravčuk, Radameso – venesuelietis Jorgė Puerta, Amneris partiją dainavo italė Irenė Savignano, Faraono – Joris Rubinovas, Ramfio – Liudas Mikalauskas, dirigavo teatro muzikos vadovas ir dirigentas Sesto Quatrini.

Opera Giuseppe Verdi buvo užsakyta Suco kanalo atidarymo šventei 1869 m., bet šis atsisakė pasiūlymo parašyti ką nors šlovingo – himnų ar odę naujiesiems Kairo operos rūmams, todėl per operos rūmų atidarymą buvo parodytas „Rigoletas“. Pasiūlymu sukurti operą Verdi susidomėjo vėliau, kai organizatoriai pagrasino, kad paprašys tai padaryti Charles'io Gounod ar Richardo Wagnerio. Tuomet Verdi pasirašė sutikimą – tai įvyko 1870 m. Jam buvo pasiūlytas milžiniškas operos biudžetas, neribotas repetacijų skaičius, geriausi solistai ir, žinoma, – prabangus honoraras. Libretą sueiliavo Antonio Ghislanzoni, siužetą sukūrė žymus egiptologas, Kairo muziejaus įsteigėjas Auguste'as Mariette'as pagal Heliodoro „Etiopinius pasakojimus“ – antikiniame graikų romane aprašoma pavydi faraono duktė, įsimylėjusi graikų karį, bet šis neatsako į jos jausmus, nes myli nelaisvėn paimtą Etiopijos princesę.

Operą Verdi sukūrė greičiau nei per penkis mėnesius, bet premjera Kaire įvyko tik 1871 m. gruodžio 24 d., nes buvo vis atidedama – mat tuo metu vyko Prancūzijos–Prūsijos karas, Paryžius buvo apgultas, mieste tvyrojo suirutė ir badas ir, pasak Victorio Hugo, paryžiečiai suvalgė net zoologijos sodo žvėris. Tokiomis aplinkybėmis buvo kuriamas „Aidos“ dekoracijos ir jų per apgultį nebuvo galima išvežti iš Paryžiaus. Nepaisant visų nesklaidumų, „Aidos“ premjera Kaire sulaukė žaibiškos sėkmės, nors pats Verdi ją laikė viena prasčiausių savo operų.

Lietuvoje „Aida“ buvo pastatyta šešis kartus: tarpukariu – 1927 ir 1934 m. Valstybės teatre, Kaune išaugus susidomėjimui egiptologija ir archeologiniais kasinėjimais Egipte (egiptologija net buvo dėstoma universitete); sovietmečiu – įsimintinas 1975 m. „Aidos“ pastatymas naujajame Operos ir baleto teatre su išpūdinga Liudo Truikio scenografija ir kostiumais. Totalitarinės valstybės karas, įkaitų drama, absoliuti žynių, dievų, faraonų valdžia ir jų žaidimai, nelaimingi, beteisiai, žalojami ir žudomi žmonės – tokios aktualios temos lėmė operos pasisekimą sovietmečiu Lietuvos scenoje, kai svarbiems ir skaudiams

istoriniams įvykiams papasakoti buvo naudojama Ezopo kalba. Deja, tai labai aktualu ir šiandien: nors gyvename XXI a. ir postmoderniame pasaulyje, civilizacija, pasirodo, ne ką pasikeitė nuo senovės Egipto laikų.

Totalitarinę valstybę simbolizuoja operos scenografija – monumental, statiška, su griežtai simetriška architektūra, suskaidyta žemės spalvų mozaikų plokštumomis ir laiptais scenos centre. Ji įrėminta didžiulėmis juodomis egiptietiškomis kolonomis – milžiniškais lotosais (scenografė Sigita Šimkūnaitė). Tos kolonos – didžiuliai mitologiniai stabai kuria slogią ir pranašiską atmosferą (šviesų dailininkas Andrius Stasiulis), o režisierius Gediminas Šeduikis juos dar ir „įveiklina“ – jie dalyvauja veiksmo arba yra nusigręžę ir abejingi. II veiksmo, kuris yra pats šviesiausias, nes vyksta šventė – karo vado Radameso iškilmingos sutiktuves, skulptūros lieka tik dvi – vyro ir moters. Jos tartum triumfo arka įrėmina scenovaizdį ir, matyt, simbolizuoja darnią, tvirtą šeimą ir jos šventę totalitarinėje ideologizuotoje visuomenėje. IV veiksmo – teisme – skulptūros įgauna aktyvios ir „darančios spaudimą“ jėgos išraišką. III ir IV veiksmų scenografijoje deivės Izidės šventykloje atsiranda padėti keičiantys sparnai ir tikras baseinas scenos centre. Jie tartum nuoroda į totalitarinių valstybių architektūrą ir kultūrą, propaguojančią liaudies gerovę ir kūno kultūrą, ir, ko gero, labiau pasiteisintų Wagnerio opere. Bet tokia spektaklio kūrėjų valia. Žiūrovai aiškiai gali suprasti, kad deivė Izidė (derlingumo, vandens ir vėjo, motinystės deivė) ir jos valią išreiškiantis Faraonas simbolizuoja absoliučią valdžią – jį, aišku, labai nutolusi nuo liaudies ir pavaldinių, bet šviečia horizonte kaip Saulė. Galbūt, Faraonui pasiūlius savo dukters Amneris ranką Radamesui, šis irgi prilygs dievui Saulei? Ne veltui jo vardas prasideda raidėmis Ra. O Izidė vienintelė žino slaptąjį Ra vardą. Todėl žaidimas su įkaitais, jų paleidimas ar sulaikymas čia nieko nelemia – viskas nuspręsta ir iš anksto išpranašauta žynių.

Operos kostiumai eklektiški, stilizuoti: egiptiečių juodi ar juodi ir balti su gausiomis brangiųjų metalų spalvų detalėmis, sudėtingų formų galvos apdangalais, valdovų ir žynių tunikos – griežtos piramidės formos, moterų kostiumuose vyrauja rytietiškas koloritas, belaisvių etiopų kostiumai rusvų, rudų ir terakotinių tonų. Kostiumų dailininkė Sandra Straukaitė laisvai žaidžia formomis, detalėmis, grimu, užuominomis, atėjusiomis iš senovės Egipto piešinių, reljefų ir hieroglifų, bet tai suteikia spektakliui chaotiškumo ir daro neišbaigtos choro režisūros išpūdį, scenoje retkarčiais

vis pasirodant Anubiui – pomirtinio pasaulio dievui su juodo šakalo galva.

Kiek nuoseklesnės masinės scenos – II veiksmo moterų, Amneris tarnaičių, choro, kur jos vaizduoja lotosų sodą, giedodamos ditirambus: „Laurus, lotosus, rožes meskim narsuoliui po kojom“, šlovindamos karą prieš etiopus laimėjusį Radamesą, kuris pasitinkamas simetriškai avanscenoje stovinčių trimitininkų visiems gerai žinomam „Triumfo maršui“, ir kordebaletu šokio, vaizduojančio belaisvių etiopų kovą. Čia galima nuspėti, kad jo choreografija (choreografas Martynas Rimeikis) ir koloritas atėję iš antikinių graikiškų vazų piešinių.

Galima tik stebėtis, kad visame šitame eklektiškame formų, spalvų ir mizanscenų chaose ir monumentaliuoje scenografijoje nepradingsta pagrindinių veikėjų drama. O dramaturgija labai intensyvi, nors operos veiksmas ir vyksta daugiau kaip tris valandas: čia ir meilės trikampis, ir slapta meilė, ir pavydas, ir intrigos, ir išdavystė, ir pasiaukojimas. O kur dar tėvo – Etiopijos karaliaus ir jo dukters, atsidūrusios intrigų pinklėse ir privalančios pasirinkti, drama. Operos siužetas meistriškai supintas libreto autoriaus, o jam nė kiek nenusileidžia lyriška, melodinga, emocionali ir dramatiška Verdi muzika. Ji turbūt ir lėmė tokią „Aidos“ sėkmę ir ilgametę šlovę. Kaip teigia Sesto Quatrini: „Aida“ yra iš esmės vienintelė *grand opéra*, kurioje neįmanoma išbraukti nė eilutės, įskaitant ir baleto epizodus.“

Duetuose, kurių operoje tikrai nemažai, Ksenijos Bachritdinovos-Kravčuk Aida žavi savo nuoširdžia, dramatiška vaidyba, jos partneris Jorgė Puerta-Radamesas išsiskiria sodriu aksominiu balso tembru, meistrišku solo partijų atlikimu, Irenės Savignano Amneris – puikia vokalo technika. Ksenija Bachritdinova-Kravčuk ir Jorgė Puerta vaidmenis atlika neprikaištingai, nors jiems teko tikrai nemenkas iššūkis – paskutinė operos scena vyksta baseine, kuriame „nuskęsta“ abu įsimylėjęliai. Tokioje valstybėje, kurioje nieko neįmanoma pakeisti ir iš kurios nepabėgsi, – gyventi neverta. Todėl operos herojai pasirenka ritualinę savižudybę kaip išėjimą į geresnį, šviesesnį pasaulį be faraonų ir jų mumijų.

O žiūrovui belieka sėkmingai išsiveržti iš statybininkų „apgulto“ Operos ir baleto teatro ir pasitikrinti, ar po jo lova kartais nesislepia „Egipto išdaviko“ mumija...

– NIDA TIMINSKAITĖ –

Uma lulik

Pietryčių Azijoje įsikūrusi mažytė Rytų Timoro Demokratinė Respublika garsėja graškčiais šventaisiais nameliais, vadinamais *uma lulik*. Šiuos namelius ant polių stato fatalukų etninės mažumos atstovai, kurie tiki, kad nameliuose galima sutikti protėvių dvasias, sujungti skirtingas kartas, tradicijas, užmegzti ryšį tarp dabarties ir praeities, nutiesti tiltą tarp mirties ir gyvenimo. Į namelius einama pasimelsti, pabendrauti su seniai išėjusiais artimaisiais, tais, be kurių nebūtų šiandienos kartų.

Panašiai jaučiuosi keliaudama į Kražius – miestelį, kuriame trumpą, bet reikšmingą gyvenimo laikotarpį nugyveno mano proprosenelis Jonas Budraitis ir prosenelis Steponas Tamošius Budraitis. Tėvas ir sūnus. Vienas mylėjęs muziką, kitas arklus. Vienas atsiduodavęs vargonų aidėjimui pilnutėlėje bažnyčioje, kitas atsipalaiduodavęs gamtoje arba pas senelius iš motinos pusės. Du artimi, bet tikriausiai labai skirtingi žmonės, kurių gyvenimus nusprendžiau pamėginti atkurti: kai manęs paklausia apie ateities planus, sakau, kad po truputį, mažais žingsneliais renku medžiagą istoriniam romanui apie Kražių skerdynes. Nors iš tiesų – visai ne apie skerdynes, o apie savo protėvius, tų skerdynių dalyvius.

Tad vieną laisvesnę spalio popietę, viešėdama pas tėvus Šiauliuose, nusprendžiau, kad atėjo laikas tyrimus pratęsti. Į kelią išsirengėme trise – tėtis, aš ir mano penkiametė dukra. Įsimetėme kelis obuolius ir pasukome Kelmės link, vaikui pasakę, kad važiuojame į kaimą, kuriame gyveno jos proprosenelis Jonas, Kražių bažnyčios vargonininkas. Žinoma, sulaukėme daugybės klausimų, į kuriuos nebuvome pasirengę atsakyti, bet tikėjomės bent dalį atsakymų rasti Kražiuose.

Ties Kelme kelias išsišakojo. Asfaltas atrodė prastai, dangus niakėsi, tad apėmė švelni neįjauka. Vienoje kelio pusėje driekėsi laukai, kitoje ganėsi gyvuliai. Aplink – nė gyvos dvasios, lyg keliautume nežinia kur paimti nežinia ko. Nė vieno žmogaus ar mašinos, tik smaragdinės pievos ir sunkus pilkas dangus. Važiavome tylėdami, grauždami obuolius, aš vėl (nesėkmingai) dėliojaušiu būsimą romano planą, nes dar kartą suvokiau atsakomybę, kurią ketinu priimti, pasakodama apie žmones, kurių nepažinojau, bet be kurių nebūtų manęs. Ne tik manęs, bet ir daugybės kitų palikuonių, išsibarsčiusių po visą Lietuvą ar net kitas šalis, tų, su kuriais giminiuojusi, ir tų, kurių nė nepažįstu. Kraštotyrininkė teta Irena išvynioja ant stalo giminės genealoginį medį – „Kražių skerdynių dalyvių ainiai“. Greta gula keli segtuvai medžiagos: tekstai, nuotraukos, brėžiniai, kelionių santraukos, archyvo dokumentų kopijos. Tūkstančiai žodžių jau nugulė ant popieriaus, o aš jų planuoju paguldėti dar daugiau. Gimimo, vestuvių, mirties datos sutampa, bet prisiminimai ne, nes tuos, kurie mirė, matome atminties akimis. Nesutampa net labai reikšmingi faktai, pavyzdžiui, viena teta tvirtino prosenelį buvus blaivininką, o kita aiškiai prisiminė, kaip uošvė jį varė namo iš kaimyno vaišių. Tad pasakodama apie savo protėvius iš tiesų pasakosiu apie save, o gal net apie kelionę į save.

Kurį laiką keitėsi tik laikrodžio rodyklės, o aplinka, regis, buvo sustingusi, kol netikėtai tolumoje subolavo bažnyčios bokštai. Mane perskrodė keista mintis, kad pirmą kartą matau bokštus bažnyčios, kurią taip mylėjo mano proprosenelis. Mylėjo ir buvo pasirengęs už ją kovoti. Neįsivaizduoju, kaip jis, nekilmingas tauragiškis, išmoko vargonininko amato. Apie proprosenelį žinių beveik nėra. Iš archyvų žinome, kad jis gimė 1851 metais ir vos sulaukęs devyniolikos vedė gerokai vyresnę Stefaniją Stravinskaitę. Santuoka truko vos pusmetį, nes žmona mirė gimdydama sūnų Steponą. Jos palaidojimo vieta nežinoma. Niekas negali papasakoti, kaip atrodė jos veidas, kokia ji buvo, kodėl ilgai neišteikėjo, o nusprendusi tekėti pasirinko visai kitos kartos vyrą. Į šiuos klausimus atsakymų nebus. Ir man labai gaila proprosenelės Stefanijos, tikriausiai nemylėtos ir per anksti pamirštos, palaidotos kažkur Žemaitijoje, kapavietėje, kurios mes, palikuonys, taip ir neradome.

Darius Misiūnas. Peizažas su musėmis. 2023

Kažkodėl įsivaizduoju ją žolininkę. Laumę, numaćiusią savo likimą, todėl ir delsusią ištekėti. Žinoma, paranku protėvius įsivaizduoti romantizuotai, lyg iš filmų, dailiai apsirengusius, tvarkingus, aukštos moralės. Sėdinčius prie nušveistų langų tvarkingose sodybose, o ne sukrypusiose buvusių baudžiauninkų trobelėse. Įsivaizduoju, kad proprosenelė Stefanija dailiai audė, o virš jos lovos vietoj sodų kabojo vaistažolių puokštės. Gal dėl to, kad pati auginu vaistažoles, tiesa, nežydičias, bet vis tiek malonu jas skinti ir uosti tarp pirštų.

Bemąstydamą nepajuntu, kaip tėtis sustoja aikštelėje priešais didžiulę bažnyčią. Aplinkui keli informaciniai stendai, nuorodos turistams, driekiasi gatvė, ties kuria rikiuojasi tvarkingi nameliai. Aplinkui – nė gyvos dvasios, lyg būtume atvykę į seniai pamirštą miestą. Bet ne – žolė nušienauta, takeliai išminti, kažkur tolumoje aidi balsai. Niekas nelaukė, žengiamo pro vartelius, sustojame prie užrakintų bažnyčios durų ir pažvelgiame pro langelį. Informaciniame stende senų klaupų nuotrauka – jie bažnyčioje stovėjo ir per skerdynes. Kažin, gal mano proprosenelis ar prosenelis ten atsiklaupę meldėsi? Gal jų delnai lietė ant medžio nutapytas gėles?

Vėliau akmenimis grįsta gatvele patraukiame prie kito orientyro – Kražių kolegijos, kurios pastatas, regis, stovi ant kitos kalvos, todėl puikiai matomas vos atvykus. Sustojame grįstoje miestelio aikštėje. Kelios buties ir maisto prekių parduotuvės, šnekučiuojasi vyresni žmonės, mama stumia vaiko vežimėlį. Miestelyje tvyro senovinė aura – ne veltui jis laikomas urbanistikos paminklu. Dairydamiesi patraukiame į kolegiją, kurios pastatas didelis ir įspūdingas. Sienos dažytos baltai, į vidų veda kelerios sunkios medinės durys, išlikę pamatų akmenys. Gražiai sutvarkytoje aikštėje galima prisėsti pailsėti, dar žydi gėlynai, dėmesį kausto Profesorių namo pamatų liekanos.

Šiandien Kražių kolegijoje įsikūręs muziejus, kultūros centras, biblioteka, turizmo informacijos centras, kur teikiama informacija ir apie pačią kolegiją, ir apie kitas Kelmės rajono lankytinas vietas. O kadaise net du šimtmečius čia veikė mokykla, vienas svarbiausių švietimo ir jėzuitų mokslo centrų Lietuvoje.

Aplankę muziejaus ekspoziciją, aptinkame tik menkus protėvių pėdsakus – jų vardai paminėti stende apie Kražių skerdynių dalyvių teismą. Muziejaus istorikas atostogauja, todėl kelionę teks kartoti. Kita vertus, manęs, kaip rašytojos, laukia gera žinia – kolegijoje veikia menininkų rezidencijos, vasaromis čia kurti kviečiami ir rašytojai, durys neuždamos kūrėjoms su mažais vaikais. Aplinka menininkams labai tinkama: akmenimis grįstos gatvės, žalių pievų toliai ir lokacija – lankydamosi Kražiuose, jaučiausi lyg atsidūrusi pasaulio krašte, vietoje, kurioje nebus ką veikti, jeigu nerašysi. O pavargus nuo ekrano ir klaviatūros visada galima išeiti pasivaikščioti ir užkopti į kurią nors iš

miestelį puošiančių kalvų. Ant vienos iš jų stūkso gotiškos senosios kapinės su akmenų ir mūro koplyčia, kurioje kadaise ilsėjosi dvarininkų Šiukštų ir Pšeciševskių palaikai. Tenka nuvilti dukrą pasakant, kad šiose kapinėse mūsų protėviai nepalaidoti, bet vaiką paguodžia žinia, kad miestelyje pamatėme dar ne viską.

Greta stūksanti kita kalva, vadinama Vytauto kalnu, siūlo nepaprastą panoramą. Pasakojama, kad čia vieną pirmųjų krikščioniškų šventyklų Žemaitijoje nurodė pastatyti pats didysis kunigaikštis Vytautas. Bažnyčia ant kalvos iškilo 1416 metais, bet buvo medinė, todėl ne kartą degė ir po paskutinio gaisro nebeatstatyta. Išlikusi tik mūrinė varpinė ir didelis ažuolinis kryžius, stovintis buvusios bažnyčios vietoje, kur dar pilkuoja pamatai.

Vytauto kalnas liudija turtingą Kražių istoriją. Muziejuje galima rasti nemažai žemėlapių, brėžinių, atskleidžiančių, kaip metams bėgant keitėsi ši nuo 1253 metų minima gyvenvietė. Muziejaus patalpos įrengtos celėse, tad keliaujant iš celės į celę aplankomas vis kitas istorinis laikotarpis. Stende apie Kražių skerdynių dalyvius mano

protėvių nuotraukų nėra. O aš labiausiai norėčiau sužinoti, kaip atrodė proprosenelis vargonininkas Jonas Budraitis, mistiškiausia asmenybė iš visų, apie kurias renku medžiagą, kurių likimus dėlioju. Vartant kraštotyrininkės užrašus, apima neįjauki mintis, kad po skerdynių proprosenelis tiesiog pranyko. Anot skurdžių liudijimų, po teismo jis išvyko į Ameriką, nors neišliko nei laiškų, nei kokių nors daiktų, o šeimos nuotraukos neva sudegė per karą.

Kita vertus, net ir neturėdama nuotraukų, kito Kražių skerdynių dalyvio, prosenelio Stepono, portretą susikūriau iš tėtų, kurios jį dar prisimena, pasakojimų. Prosenelis buvo vidutinio ūgio, banguotų kaštoninių plaukų, išsiskyrė veiliais ūsais. Po drabužiais slėpė randuotą nugarą – pasakodavo, kad bažnyčioje jį išplakė „kazakai, išsitraukę kardus kaip peilius“. Po teismo prosenelis tarnavo vežiku grafo Zubovo rūmuose, rūpinosi žirgais. Tikriausiai ten išmoko prancūzų kalbą ir dailių manierų, visada vaikščiojo tiesus, ypatingą pagarbą rodė moterims. Niekada neavėdavo naginių, tik tai batus. Pasakojama, kad išprusimu lenkė visus kaimiečius ir, kitaip nei prosenelė, nežemaičiavo, nors ir šiaip nebuvo kalbus. Mieliau prisėdavo didelio stalo gale, kur ūkiškai raikydavo namuose keptą duoną ir atsiversdavo laikraštį. Vertino mokslą ir prie mokslo spaudė visus devynis vaikus, o finansiskai prie jų išmokslinimo prisidėjo grafas Zubovas.

Apie prosenelio gyvenimą po Kražių skerdynių, teismo ir žemės reformos, kai gavo 12 hektarų sklypą ir su šeima įsikūrė Šiaulių pakrašty, išlikę daug gyvų pasakojimų. Prisimenama, kaip pasiėmęs didelį šiaudams skirtą krepšį, kurį pats vadindavo dokla, jis pramogai gaudydavo balandžius. Kartais bėgiodavo po laukus, vaikydamos ištrūkusias kiaules. Gyvenimas su tėvu Kražiuose tikriausiai suformavo jo charakterį – siekį rūpintis vaikais, kad šiems netektų gyventi pas svetimus, rūpestingumą, tylumą, vengimą kalbėti apie savo tėvą ir polinkį į mokslą. Nors tuo metu, kai gyveno Kražiuose, kolegija jau buvo uždaryta, mažai tikėtina, kad kražiškių neįkvėpė istorija įstaigos, kurioje mokėsi tokie žymūs veikėjai kaip Aleksandras Fromas-Gužutis, Liudvikas Adomas Jucevičius ir Dionizas Poška.

Per smaragdines pievas vingiuojančiu keliuku pasukę atgal, dar nusprendėme aplankyti Šiaulių pašonėje, netoli jau išnykusio kaimo, kuriame ūkininkavo mano proseneliai, įsikūrusius dėdę Rimą ir tetą Nijolę. Sužinojė, kad grįžtame iš Kražių, kur lankėmės pirmą kartą, jie nustebo, nes, pasirodo, dėdė ten nuvyksta dažnai. Pasivaikšto akmenimis grįstomis gatvėmis, pasėdi bažnyčioje, aplanko muziejų, paskaitinėja stendus, kuriuose įrašyti mūsų protėvių vardai. Matyt, ir jam reikia *uma lulik* – vietos, kur susitinkama pasikalbėti su mirusiais, su tais, be kurių nebūtų mūsų.

– KRISTINA TAMULEVIČIŪTĖ –

Prenumerata puiki dovana Jūsų draugams ir giminiečiams!

2024 metams jau galima užsiprenumeruoti bet kuriame pašte arba internetinėje svetainėje www.prenumeruok.lt.

Metų prenumeratos kaina – 41,40 Eur.

Metų prenumerata į užsienį kainuoja 70 Eur. Elektroninio varianto prenumerata iki sausio – 25 eurai.

(Nuo 2024 m. sausio 1 d. el. prenumerata – 30 Eur.)

Užsienio arba elektroninio varianto prenumeratoriai pinigų gali pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071 arba per „PayPal“ (mokėjimo paskirtis – prenumerata) ir redakcijos el. p. satnai@gmail.com pranešti, nuo kada ir kokiu adresu siųsti laikraštį.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademine knyga“, „Eureka!“ ir „Mint Vinetu“.

DAINIUS GINTALAS

persikūnijimai

jie matė tave lekiančią aukštom kopėčiom į viršų
lenktu kardu šluojančią miesto gynėjus
o netrukus jau suvarpytą strėlių
didžiulę echidną
nuo skausmo užsiplieskusią į ugnies kamuolį
kuris tulžingai ėmė daužyti
gynybines sienas
lyg būtum slaptas Mechmedo II ginklas
paleistas iš pačios moderniausios
patrankos užimant Konstantinopolį

Aleksandrijoje surengi pasikėsinimą į vieną iš Ptolemajų
tą savo motinos žudiką
vien dėl to kad šis nekenė kačių
bet sąmokslui nepavykus sugebėjai pradingti
vedama iš dykumų atklydusio vėjo
atsiūsto Sechmetos
o paskui ištirpai debesų ant Sinajaus kalno
kuris išlijo Sacharos pakraštį
pažadindamas oazėj miegančius tuaregus
prie jų priešiška genčiai artėjant

būdama Kordobos emyro žmona
medresėj pasmaugei jo mylimiausią *kadin efendi*
po metų nuo jo susilaukei dvynukų
tiksliau Siamos dvynių
ir tau šiek tiek pasimaišė protas
leidaisi į kelionę ant dvikuprio kupranugario
kol karavano keliais
po ilgos alinančios kelionės atsidūrei pas
uigūrus Kočio karalystėje
tenai priėmėi manicheizmą
sapnuodavai besišypsantį Manį
apsigobusį šviesos apsiaustu
o pati per sapnus švilpudavai volunge

Trakijoje mylėjai moteris
viena jų iš Chalkidikės ant vienos plaštakos
teturėjo tris pirštus
kaip ir pats pusiasalis
todėl buvo išrinkta jo valdytoja
ir netrukus ėmė į tave žiūrėti iš aukšto
tad neapsikentusi spjovei jai į veidą ir iškeliavai
į Rodopų kalnus po kuriuos klajojai
su kalnų ožiais ir gemzėm grodama
savadarbe Pano fleita iš avėdros kaulų

Juodkalnijoje plušdama vilnos apdirbėja susirgai juodlige
kažkas patarė valgyti pelenus
o tu apsirūkiusi juodąja drigne
ėmėi jodinėt ant veislinių avinų
durniau atrodo nesugalvosi
bet va užteko nuo vieno nukristi
kaip reikiant stuktelt galva į titnagą
ir šis įskėlė sveikatos žiezirbą

Babilone Šuanos kvartale
likimas lėmė mums susitikti
tu vyras jaunas ilgaplaukis pirklys
su šilko apdangalu ant galvos
aš – moteris datules pardavinėjanti valstietė
ir mes apsvaigę nuo stipraus datulių vyno
mylėjomės tavo sandėly
prikimštame stručių plunksnų iš Nubijos
mums dūkstant jos skraidė it tingios svajonės
mylėjomės taip ilgai
kad persai spėjo nusausti Eufratą
ir įsiveržti į miestą

Belovežo girioje rodeisi kaip miško dvasia
milžiniškos lūšies pavidalu
vienos medžioklės metu
mirtinai išgąsdinai visą gaują skalikų
staiga pavirtai medžiu ir nuvirtai
tiesiai ant vieno dregovičių vaduko sprando
tespėjusio ištarti *jobtvai*

vieną popietę prisivalgiusi ruginės duonos
pajutai traukulius nenumaldomą norą šokti
panašiai pasijuto ir tavo sutuoktinis
nutarėte išeiti į gatvę prasivaikščioti
gal praeis
bet nejučiom įsitraukėt į kažkokios beprotybės
ištikų šokėjų būrį kuris jus nusinešė
Araso gatvėmis į visą savaitę trukusį siautulį
sutuoktinis galiausiai įšoko į šulinį
o tu užmigai apsikabinusi
bronzinį angelą kapinėse
tada dar Europa nesuprato kad viso šito
cirko kaltininkas paprastosios skalsės grybelis
tikrasis viduramžių LSD

oloj Kapadokijoje patyrei regėjimą
tau pasirodė šventoji Bernadeta
kuri tepasakė
„Kodėl pametei perlus, pasirūpink jais“
po tos išstarmės visą likusį gyvenimą
paaukojai pamestinukams

Ispanijoje Torkemados inkvizicijos laikais
naudodama nuodingąjį činčiberą
grybukus ir visokias velniapupes
ne vienam padėjai numalšinti skausmą
įveikti virškinimo ligas ir melancholiją
ir aišku kaip dukart du
buvai atvedinta sudeginti kaip ragana
tik laužas niekaip negalėjo tavęs įveikti
tau pakakdavo papūsti ir ugnis užgesdavo
tad budeliui teko tave apsvaiginti mietu

būdama juodaode prarikai tigrų kalba
tik ja galėjai iškaukti
viduje tūnantį geluonį
kai po kukluksklano reido
išvydai ant ažuolo šakos kabančius
savo vyrą ir sūnų
išniekintais organais

kitąkart neapsikentusi baltųjų patyčių
įstojai į Juodųjų panterų gretas
ir laužu pavertei kelias
degalines pietinėse valstijose
kuriose nebuvo leidžiama piltis juodaodžiams

tave matė po Viduržemio jūrą
besitrankančią maurų piratę iš Tuniso
kairė ranka kaip priklausio
vietoj plaštakos turėjo kablį
ant peties tupėjo ne papūga ne ara
o kranklys mano mylimas *corvus corax*
kurį vadinau Gintalu
kulikvečių kalba tai reiškė beprotį

kai tarnavai artilerijos eiliniu
išvydai kaip Fedia Litvičius-Litvinas
nemirtingas LDK pūčkorius išgėręs grogo
iš pirmo šūvio pataikė į nogajų mirzos palapinę
ir taip išgelbėjo Žemutinį Naugardą
nuo Kazanės totorių ir nogajų antpuolio

tai tu buvai ta korėjietė šamanė
turėjusi tris kartus į kaktą pabučiuoti
karališkajai kobrai tikrai baidyklei
kad pagaliau tavo kaimo apylinkėse
imtų gimti berniukai
lingavai su ja iššliaužusia iš urvo
lingavai į vieną taktą
kol judviejų bangelės tapo nebeatskiriamos
ir ji tau leido

iš jų žinau kad esi buvusi pabaisa ir šventoji
vargšė ir karalienė ir vienos ir kitos lyties
pažeidžiama mirtinga
o kartais tiesiog neįveikiama
čia pat pasveikstanti atsigaunanti
lyg nematomo šaltinio
atkuriama holograma

daugiau jie mano sapnai nieko nepasakė
tačiau ir be jų žinau
kas esi šiandien

kai susirgo mūsų vaikas
kai virš jo pakibo durklas
iš pradžių pravirkai
virtuvėj
paskui tapai uola
prie kurios prisiglaudus
buvo galima girdėti almant šaltinį
kuriant varles
ir jis pasveiko
kai sužinojom tyrimų rezultatus
abu verkėm iš laimės
svetainėj

dabar esi visur ir viskuo
audra ir potvynis
atoslūgis ir guolis
susirangau ir skrendu

NORMAN MACCAIG

Normanas Alexanderis MacCaigas (1910–1996) – vienas iš didžiųjų XX a. škotų poetų. Gimė Edinburge, studijavo klasikinę filologiją Edinburgo universitete. Per Antrąjį pasaulinį karą už pacifistines pažiūras sėdėjo kalėjime. Po karo dirbo mokytoju įvairiose mokyklose, 1967 m. tapo pirmuoju reziduojančiu poetu Edinburgo universitete, dėstė kūrybinį rašymą, nuo 1970 m. dėstytojavo Sterlingo universitete.

1943 m. išėjo pirmasis poezijos rinkinys „Toli gražu“ (*Far Cry*). Pirmiesiems rinkiniams padarė įtaką 4-ajame dešimtmetyje populiarus anglų poetų „Naujosios apokalipsės“ (*New Apocalypse*) judėjimas (neigęs politinį realizmą poezijoje, linkęs į siurrealizmą ir ekspresionizmą). Vėliau poetas tuos savo rinkinius pavadino nesuprantamais ir beprasmybišiais, net norėjo sunaikinti. Jo poetinis atgimimas prasidėjo su rinkiniu „Takelazo šviesos“ (*Riding Lights*, 1955). Išleido 19 poezijos rinkinių, eilėraščių įtraukta į įvairias antologijas, vidurinių mokyklų literatūros programas. Jo poezija škotų mėgstama dėl paprastumo, lyrizmo, įvaizdžių raiškumo ir švelnaus humoro. Anglų poetas ir literatūros kritikas Tedas Hughesas taip apibūdino poeto kūrybą: „Kai tik užtinku jo eilėraščių, mane nustebina beribė jų gaiva, viskas juose gyva, nauja ir esmiška, kaip visada.“

Vertėja

Dienos garsai

Pasigirdo kaukšnojimas – tai arkliai kirto brastą. Klykesys ore – tai pempė gujo mus šalin, beįžengiančius į jos gimtą pelkę. Šnarpščiantis pūpsnis dešimt jardų nuo valtės – potvynis, užkemšąs ir atkemšąs uoloje skylę. Būgnų juodų dundesys – vanduo, krentantis šešiasdešimt pėdų į save.

Kai durys sugirgždusios užsitrenkė, nuščiuvo visi garsai tenykščiai.

Tu palikai mane prie tyliausio pasaulyje židinio.

Maniau, tai tik užgavo mano garbę, bet pamiršau, jog panėręs ranką į ledinį vandenį jauti ledo apyrankę ant riešo, paskui visa ranka nutirpsta.

1965 m. sausis

Žvaigždės ir planetos

Medžiai – joms narvai: vanduo užgniaužęs kvapą Bando išlaikyti jas neišsiliejusias ant savo subtilaus menisko. Vaikai jas stebi žaidžiančias dangaus žaidynė; Jos veda žmonių laivus per vandenynus, fjordus.

Jos, regis, mirga sau nejudrios, tačiau tolydžio Prasimano naujas visatas ir milžiniškus sprogimus, Ir matematinės jų gentys migruoja Visatos stepėm neapsakomai lengvai.

Sunku įsivaizduoti, kad Žemė viena – Ši vargana, liūdna karų ir nelaimių nešėja, Besisukanti it rolsrois aplink Saulę su savo gangsterių našta, Lydima vien tik nemylinčio Mėnulio.

1974 m. kovas

Asintas¹ ir Edinburgas

Iš Škotijos kampelio, kurį puikiai pažįstu, regiu Edinburgą, tįsantį nelyg septynios katės ant septynių kalvų prie Forto fjordo.

O būdamas Edinburge, vaikštinėju tarp kalnų ir ežerų tame kampely, kuris per Minčą žvelgia į Hebridus².

Dvi vietos, kurioms priklausau, lyg būčiau abiejose gimęs.

Kiekvieną mano dieną jos paverčia gimtadieniu, įteikdamos man dovanų, aprištų atminties kaspiniais. Aš jas kaupiu, godus nelyg šykštuolis.

1991 m. rugsėjis

Asyžius

Neūžauga sėdėjo rankom pasirėmęs, sudribęs it puspilnis maišas mažytėm kreivom kojom, iš kurio, regis, ims pjuvenos byrėti, šalia triaukščių bažnyčių, pastatytų šventojo Pranciškaus, vargšų brolio, paukščių kalbintojo, garbei, prieš jį turėjo pranašumą, kad dar nebuvo miręs.

Kunigas aiškino, kaip sumaniai Džotas freskose prakalbino sakmes, idant beraščiams jos atskleistų Dievo gerumą ir Jo Sūnaus kančią. Aš supratau paaiškinimą ir išmintį.

Patenkintų turistų pulkas nukudakavo paskui jį, žarstantį Žodžio grūdą. Bet jie praėjo pro sugriuvusią, lauke besėdinčią šventovę, jos akys ašarojo pūliais, nugara iškilus aukščiau už galvą, jos perkreipta burna ištare *Grazie* balsu švelniu lyg vaiko, kuris kreipiasi į savo motiną, ar paukščio, kai jis bylojo šventajam Pranciškui.

1964 m. birželis

Teta Džulija

Teta Džulija kalbėjo geiliškai, labai garsiai ir greitakalbe. Negalėdavau jai atsakyti – neįstengčiau jos suprasti.

Ji avėdavo vyriškus aulinius, kai išvis ką nors avėdavo. Regiu jos tvirtą koją ištepliotą durpėm, minančią verpimo ratelio pakoją, dešine ranka traukiančią giją kažkaip stebuklingai iš oro.

Jos buvo vieninteliai namai, kuriuose naktį gulėdavau visišką tamsoj spintinėj lovoj, klausydamas draugiško svirplių čirpimo.

Ji buvo kibirai ir į juos šliūkstelimas vanduo. Ji buvo vėjai, drengiantys lietum namo pakampėm. Ji buvo rudi kiaušiniai, juodi sijonai, turėjo tripensių monetų kaupiną arbatinuką.

Teta Džulija kalbėjo geiliškai labai garsiai ir greitakalbe. Kai jau pramokau truputėlį, ji gulėjo nutilus visišką tamsoj smėlėto kapo Luskentaire. Tačiau girdžiu ją iki šiol, ji sveikina mane kiro balsu per šimtą jardų nuo durpynų ir tingialysvių³, vis piktesniu ir piktesniu, nes tiek daug klausimų neatsakytą.

1967 m. kovas

Sena pora bare

Jie sėdi nesikalbėdami, žiūri tiesiai prieš save. Jie viską pasakė anksčiau, viską jau matę. Patenkinti.

Sėdi nejudėdami: Ozimandijas ir Sfinksas.

Jis kažką pasako! – ji atsako šypsodama ir koketiškai paplekšnoja per ranką: Dafnis ir Chlojė – šnekantys Edinburgo tarne.

1980 m. gruodis

Išlikėliai

Paskutinis Škotijos vilkas buvo nušautas prieš du šimtmečius.

Norėčiau jį susitikti.

Neklausčiau, kodėl jis perplėsdavo elnių gerkles ir sudraskydavo į gabalus kalnų kiškius. Neklausčiau, kodėl staugdavo kalnų daubose ir švelniai merkdavo leteną kalnų srovėn.

Jis neturėtų ko manęs paklausti, tiktai „Kodėl aš esu paskutinis Škotijos vilkas?“

Žinočiau, ką jis turi galvoje, nes esu paskutinis iš savo genties, kaip tu ir ji, ir jis.

Mudu keistai pažvelgtume vienas į kitą, jis nustriuoksetų pasitikt savo mirties, o aš vėl žengčiau viena koja pavojingai į dvidešimtą amžių.

1976 m. gegužė

Pibrochas⁴: arfos medis

Pibrochas – aš padarau tave žmogum, kuris galėtų spausti ranką Bachui, kalbėt su juo prie taurės reinvynio.

Įžengtum su savo įvaizdžių maišu, jie šviestamsiai ir tamsšviesiai, Bachas, išnirdamas iš fugos labirinto, pasveikintų tave maloniai ir šiltai. Įpiltų reinvynio.

Orūs sparnai plazdentų tame kambary, laimingos tylos šypсотų viena kitai.

Iš ten išvykęs grįžtum į savo krištolinį pelkių ir spalvotų uolų kraštą, Bachas ištiestų alkūnes į sonus lyg sparnus ir jas suglaustų vėl, grįžtu į labirintą, kur niekad nepasiklysta, ieškodamas, kaip ir tu, Minotauro, kuris priglius prie jo savo sunkiais ragais, stebeilys gražiom auksinėm akim.

1981 m. sausis

Įprasta diena

Išvedžiau savo protą pasivaikščiot, o gal mano protas išvedė mane – kad ir kokia būtų tiesa.

Šviesa blizgėjo ant vandens, o gal vanduo blizgėjo šviesoje. Kormoranai stirksojo ant užliejamos uolos

sparnus išskleidę, bet nestabdė eismo. Visokios antys plūkinėjo šen bei ten

ant juduliuojančio vandens. Suviaukčiodavo vienas kitas kiras. Gėlytės nėrėsi iš kailio

viliodamos savon šalikelėn bites tarsi oraskraidžius šarabanus. Ilgos žolės skaidriam vandeny šoko rytietiškus šokius, pro jas šmaižė

smailių it adatos žuvyčių spiečiai. Karvė pradėjo mūkti, bet apsigalvojo... Ir mano kojos nunešė mane namo,

o mano protas man paaiškino, o gal aš jam, kokie įprastai neįprasti yra daiktai arba

kokie neįprastai jie įprasti, kaip proto prigimtis ir stebėjimo procesas.

1964 m. birželis

Vertė Rasa Ruseckienė

¹ Asintas – kalnuotas, retai gyvenamas regionas šiaurės vakarų Škotijoje.

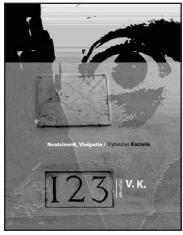
² Minčas – sąsiauris tarp šiaurės vakarų Škotijos ir Išorinių Hebridų salynas.

³ Tingialysvės (*lazy beds*) – senovinis žemdirbystės būdas kai kuriose Škotijos ir Airijos vietovėse: surikiuodavo bulves sukastų lysvių paviršiuje, paskui uždengdavo jūržolėmis ir žeme iš tarpuvagių.

⁴ Pibrochas – tradicinė škotų dūdmaišių muzika; kūriniai susideda iš serijos variacijų pagrindine tema. Viena seniausių ir geriausiai žinomų pibrocho melodijų yra „Rauda dėl arfos medžio“ (*Cumhadh Craobhnanteud*).

Anapus vyzdžio

Vytautas Kazielas. *Neatsimerk, Viešpatie*. Eilėraščiai. K.: Kauko laiptai, 2023. 102 p.

Rašydami eilėraščius, kuriuose gausu dievoieškos motyvų, autoriai neretai rizikuoja nukrypti į perdėtos saviplakos, tiesmukokos egzaltacijos, davatkiško garbinimo ar žongliravimo Biblijos paviršiais teritorijas. Išlaikyti balansą tarp nuoširdaus išgyvenimo ir primityvokos išraiškos, išsaugoti tikėjimą ir kartu išsiveržti iš dogmatiškumo rėmų nėra

lengvos užduotys sakralinio pobūdžio tekstuose. Suprantamas yra ir tokius tekstus rašančiųjų noras išvengti piktžodžiavimo ar abejonės nuodėmių. Sukurti originalų santykių su Dievu nėra paprasta. Poeto, žurnalisto, leidėjo Vytauto Kazielos ankstyvesniems tekstams būdingas romus, subtilus, taupiu žodžiu išreikštas individo ir aplinkos vieno pajautimas skaitytojui kėlė lūkesčius, jog naujausios knygos „Neatsimerk, Viešpatie“ pavadinimu sufleruojamos sakraliosios poezijos apraiškos ras derlingą eilėraščių dirvą dievoieškos užduočiai materializuoti.

Skaitant knygos eilėraščius ryškėja dvi tematinės linijos: pasaulio netobulumo pabrėžimas ir materijos ir transcendencijos ribų nyksmas. „Dangus tarsi / veidrodžio stiklas // tik apverstas“ (p. 20), – daiktiskumo ir gamtos reiškinio sąsajas pastebi rinkinio lyrinis subjektas. Aukščiausiojo vaidmuo tekstuose labiau krypta į *visur esančio* Kūrėjo nei į Valdovo sampratą. Dievo integravimas į aplinkos elementus, į netobulą visumą kuria tikėjimo ir neteisybės įsisąmoninimo sankirtoje kibirkščiujančias įtampas. Sunkiai pakeliama buitį, nepriteklis, nenusisekęs gyvenimas kuria prielaidas sudrebėti tikėjimo Absoliučiu gėriu pamatams: „motina ūbavo drevėje / tėvas ištvirkęs vaiduoklis / [...] / niekam nėra reikalingos / pavargusios maldos / kuriose / nei ugnies nei žarijų // tik pelenų pilkumo / gyvenimas“ (p. 79). Priimti lemtį nėra paprasta – romumas ne visada koreliuoja su nusivylimu. Ryžto tikslingumas taip pat priklauso nuo konteksto: „padėk / man suprasti / kuo skiriasi / susitaikymas / nuo pasidavimo“ (p. 82). Anapusių egzistavimo suvokimas, viena vertus, guodžia būties pratęsimo ir šviesesnių egzistavimo formų galimybe, kita vertus, baugina nežinomybe. Vis dėlto dramatiški įvykiai aplinkoje, pasaulio ydų ryškėjimas aktualizuoja transcendencijos realumo viltį: „žvanga kulkos burnoj / kraujo skonis / ir parako kvapas / visko buvo tiek daug // o teliko keli spinduliai“ (p. 84). Kyla klausimas: ar blogio šaknys slypi

žmogiškoje prigimtyje, o kibirkštį įžiebiančios priežastys glūdi materijoje? Ar daiktams, kūniškumui sunykus atsiradęs vakuumas yra palanki terpė tobulesniam pasauliui užgimti? „Perėję užritino / akmeniui / čia seniai / negyvena žmonės // čia tik vaidenasi“ (p. 91), – pabrėžiamas praecitės skaudulių tęstinumas ir įtaka ateities procesams.

Knygos tekstams būdingas materijos laikinumo įsisąmoninimas. „Vienas yra / gyvenimas / septynios laukiančios / mirtys“ (p. 8), – konstatuojama rinkinio pradžioje tarsi pabrėžiant mirties tikimybės viršenybę, apstybę, o kartu ir gyvasties trapumą. Tačiau mirties kaip pabaigos dramatiškumą ir konstantą bandoma nuneigti trinant tikrovės ir fikcijos takoskyrą bei įvedant Amžinybės galimybę. Virsmas iš vienos formos į kitą pratęsia egzistenciją: „paskui jau mes / imsime kilti / iš dugno // permatomais / šviesos burbulais“ (p. 11). Būties tęsinyje materija neeliminuoja nykstamai, jai tiesiog suteikiamos kitos formos. Tiesa, toji forma gali būti sąlyginė, viso labo neapčiuopiama reiškinio interpretacinis atspindys. Kad ir kaip norėtusi eilėraščių subjektui tikėti vaizdinio grožiu, tai, kas nepažinu juslėmis, kelia abejonę, neapibrėžtumą: „tik mėnesienos dulkės / krenta krenta krenta / drugelis nutupia / ant delno // o aš bijau net sujudėti / ir netekti / to vaizdinio // nėra ten lango“ (p. 12). Pripažįstant žmogaus gyvenimą kaip baigtinę atkarpą, plačiąja prasme kosmose pastebimas cikliškumas: „tik katė / išsiplėtusios akys / tik viskas ratu“ (p. 19). Individo integracija į visumą suvokiama kaip savotiška amžinybės sąlyga. Tarytum susitapatinus su aplinka įmanoma egzistuoti makrolygmenyje minėtu cikliškumo principu: „niekas neskiria / mūsų dabar / viskas dabar yra susimaišę / tarpusavyje susiviję“ (p. 72) ir „jūra skaičiuoja akmenukus / nuskendusio / berniuko saujoj“ (p. 73). Kaip galimas prieglobstis nuo būties briaunų ir laiko išbaigtumo iškyla levitavimas savotiškoje tarpinėje būsenoje. Tačiau erdvė tarp tikrovės ir menamos anapusių gali būti ir savotišku prasmų vakuumu, ir terpe su negarantuotu pilnatvės išsipildymu: „aš dar esu / (tik tiek kad nebūčiau) / lyg Dievo rankoj / truputį sugniaužtoj“ (p. 83).

Rinkinyje yra karui Ukrainoje skirtų tekstų skyrius. Eilėraščiai išgyventi ir universalizuoti iki platesnių temų, adaptyvūs, naratyve pabrėžiami brutalumo, brutalių realybės atspalviai. Karo žiaurumą konstatavimas įpinamas į platesnę – tikėjimo gėriu problematiką: „uola buvo / mano tikėjimas / bet skeldėja / iš gilumų“ (p. 42), o „šitos masinės / kapavietės / yra dar viena / Dievo mirtis“ (p. 43). Kita vertus, įvedamas ir žmogaus veiksmų laisvės, pasirinkimų autonomijos dėmuo, taip tarytum reabilituojant Aukščiau-

siojo pasyvumą: „Viešpatie neateik / nematyk / kas mums / atsitiko“ (p. 44). Kartais pasyvumas yra priverstinis, apribotas galimybių ir nereiškiantis indiferentiškumo, veikiau atvirksčiai – keliantis įtampas ir pabrėžiantis bejėgiškumo dramą. „Ašara krenta / į žolę / ir gaudžia“ (p. 58), – svetimo skausmo virpesius pajunta lyrinis subjektas. Net ir skaitytojas, skeptiškiau vertinantis „proginis“ eilėraščius, neturėtų nusivilti. Nepaisant keleto vietovių paminėjimo ar tautybių įvardijimo, skyrius neiškrenta iš knygos konteksto leitmotyvo atitikimu ir įdomesnių problemų iškėlimu. Moters vaidmuo kare, komplikotas meilės, keršto ir žudymo nuodėmės ryšys ryškėja eilutėse: „šitaip / žūsta / vaikai maži // šitaip / moterys / paima ginklą // ir iš meilės / išeina / žudyti“ (p. 45).

Tekstų įžengimas į paradokso teritoriją pasiekiamas gretinant abstrakcijas su konkrečiais aplinkos elementais, objektus ištraukiant iš jiems priskirtinų ar prigimtinių savybių jurisdikcijos, daiktus rekonstruojant. Taip kuriama specifinė, tarp realybės ir fikcijos balansuojanti, labiau juntama nei suvokiama eilėraščių erdvė, itin palanki nuoširdžiai emocijai išreikšti nebanaliai („tikrai atskris / šeši balti / balandžiai // ir kris pūkai / giliai / į tylą“ (p. 15) ar „mano žodžiai / pakimba ore / ir nuplaukia // lyg didelės žuvys“ (p. 16). Iš pažiūros tradiciniai įvaizdžiai, paprasti buitės atributai netikėtai sugretinti ar deformuoti sužimba originalesnėmis spalvomis. Emociniame fone maišto ar destrukcijos nėra daug, vyrauja romus, melancholiškas bylojimas, subtilūs nutylėjimai, alegoriškos nuorodos. Pabaiga konstatuojama jos nedramatizuojant, pripažįstant neišvengiamybę.

V. Kazielos „Neatsimerk, Viešpatie“ – knyga, kurioje taupiu žodžiu, subtilia raiška, kosmoso ir individo saitų pajautimu autorius trina materijos ir transcendencijos ribą. Gamta, technologijos, aktualijos, individo jausenos, mirties nuojauta, dievoieškos motyvai – visa susipynę į pulsuojančią vienį. Lyrinis subjektas nykstamai integruojamas į aplinką, o ši perkeliama į beorę, mistifikuotą, labiau nujaučiamą nei apčiuopiamą eilėraščių erdvę. Toks susikurto pasaulio nerealusumas atrodo tarsi prieglobstis nuo slegiančios tikrovės, kurioje „krūvina spygliuota rožė / krenta ir kerta / per smegenis“ (p. 80). Nežinios horizonte baimė nublinksta prieš pasaulio netobulumo suvokimą. Ir užgimsta iliuzija (kone reali), jog anapus upės kelias nesi- baigia. Net sproguos granatai.

– TOMAS VYŠNIAUSKAS –

TEKSTAI NE TEKSTAI

APIE KĄ KALBĖTI PER KNYGOS PRISTATYMĄ?

Labanakt, vaikučiai!

Iš gurinių

„Svoboda“

Naktimis, kai nesimiega, o ir kaip šiandieniniame pasulyje ramiai miegoti, – dažnai klausausi radijo „Svoboda“.

Svarbiausia, vyraujanti tema yra Vladimiras Putinas.

„Svobodos“ laidų vedėjai ir pasitelkti pašnekovai viską yra teisingai išanalizavę. Ir kuo rimčiausiai, ir pamfletų stiliumi, ir žydiškai rusiškais įgėlimais.

Aukštai užkopęs KGB kadrus, valdingas diktatorius, okupantas, trokštantis atkurti Sovietų Sąjungą, istorijos interpretacijų manipulatorius, negailestingas bet kokios opozicijos baudėjas, gudrus lapinas tarptautinių konfliktų židiniuose, pertekęs turtų, pasirūpinęs antrininkų ir t. t., ir pan.

„Svoboda“ Putiną yra sunaikinusi. Pagrįstai, argumentuotai, teisingai.

Ir kas iš to?

Ir kas iš to?

Ta pati „Svoboda“, kad ir sukandusi dantis, dažniausiai konstatuoja, kad šiandieninėje Rusijoje nėra jokio būdo išstumti Putiną iš valdžios.

Kuo toliau, tuo sunkiau tų laidų klausytis.

Psichologai pataria prieš miegą klausytis klasikinės muzikos. Tai ir klausausi neįtikėtinos XXI a. pradžios klasiškos...

Labanakt, vaikučiai!

2023.XI.13

Apie lietuvių kalbą

Perskaičiau rašytojos Kristinos Sabaliauskaitės straipsnį „Kultūros karai ir paliaubos: lietuvių kalbos grėsmės“, LRT.lt, 2023.XI.12.

Pastaraisiais mėnesiais K. Sabaliauskaitė portaluose ir apskritai žiniasklaidoje ypač aktyvi. Priežastis nuspėjama. Tiek to. Ne visada esu jos reiškiamų nuomonių šalininkas. Bet šįkart didžiajai daliai K. Sabaliauskaitės pastabų dėl lietuvių kalbos dabarties pritarčiau. Pastangos varžyti ir biurokatiškai kontroliuoti gyvosios kalbos raidą labai nemalonios. Turiu įspūdžių iš redaktoriaus ir leidėjo patirties. Pavyzdžiui, kaip Lietuvių kalbos inspekcija oficialiu raštu peikia Romualdo Granausko prozos kalbą.

Literatūros kritikui, skaitančiam tą straipsnį, kai kas visgi užkliuvo. Pirma. Kalbos jausmo stoka. Kai rašai interneto portalui, o ne storam žurnalui, tai jausk saiką. Straipsnis per ilgas. Tik jau nesakykite, kad tai niekaip nesusiję su kalba. Antra. Kai kurie vertinimai politizuojami. Galėtume „susitvarkyti“ filologinėje erdvėje. Trečia. Kažkodėl ypač dramatiškai kalbama apie žodžius ir darinius, kurių vartoseną kalbininkai ir redaktoriai bent prieš porą dešimtmečių įteisino. Ketvirta. Skaitant klostosi įspūdis, kad rašytoja suniekina mūsų kalbininkus. Be reikalo.

Lietuvos kalbininkai yra padarę daug reikšmingų darbų, pradėdant nuo daugiatomio „Lietuvių kalbos žodyno“. Ne visos tautos ir ne visos kalbos tokį darbą yra padariusios. O dar gramatikos, istorinė gramatika, tarmių studijos...

„Kožnas kaimas turi savo durnių.“ Visose tautose, socialinėse ir profesinėse grupėse, taigi ir kalbininkų, ir rašytojų bendruomenėje, yra paikščių, nereikėtų dėl to stebėtis ir tyčiotis.

Subtilybė, skatinanti mus vengti beribių liberalumų. Kalbame ir rašome seniausia gyva indoeuropiečių kalba. Ar sakysime, kad tuo reikia didžiuotis, ar ne, – faktas yra faktas. Šiek tiek konservatizmo praverstų. Pavyzdžiui, išsaugoti priegaides.

2023.XI.14

Sumokėjo per daug

Prienu gimnazistas Justinas Marcinkevičius, frontui praėjus, 1945 metais buvo pasislėpęs miškelyje šovinių dėžė. Ją iškeitė į Maironio „Pavasario balsų“ 1944 metų leidimą ir Juozo Grušo 1935 metų romaną „Karjeristai“.

Ar kas įskundė, ar kaip – buvo suimtas. „Pirmo arešto metu būtent Maironį „suėmė“ kartu su manim. Jis, deja, ir negrįžo.“

Rinkos ekonomikos sąlygomis reikia pasakyti, kad kaina buvo per didelė.

2023 lapkritis

Apie draugo dainą

Justinas Marcinkevičius eseistiniame straipsnyje „Draugo daina“ (*Dienoraštis be datų*, Vilnius: Vaga, 1981, p. 32–34) rašo apie savo gimnazijos ir studijų metų draugą Joną Kazlauską (1930–1970), vėliau tapusį žymiu kalbininku.

Straipsnio pradžioje cituoja Jono vis dainuotą dainą:

*Kas paklos man patalėlį,
Kas nuvargusį paguos...*

Jono Kazlausko tėviškėje Matiešionyse, kai abu buvo bebaigią Prienu gimnaziją, klojime ant šieno (ten draugai nakvojo) Jonas pusbalsiu dainavo:

*Upės plauks ir plauks į tolių,
Gervės skris ir nebegriš...*

Studijuodami Vilniaus universitete gyveno viename kambaryje. Marcinkevičių ypač stebino neregėtas bičiulio darbštumas. Ankstyvą rytą jau dėliodavo savo korteles, sklaidė užrašus, skaitė knygas. Ir vis paniūniuodavo:

*...nepareisiu, motinėle,
per sodelį takeliu.*

Gana šešių pacituotų eilučių, kad būtų suprasta – tai Lietuvos partizanų daina. Ši žinia minėtina dėl to, kad straipsnis „Draugo daina“ išspausdintas sovietmečiu, 1981 metais.

Visą dainos tekstą dabar galima rasti internete. Partizanai ją dainuodavo aplink Prienus, Pandėlį, gal ir kitur. Dainos žodžiai šiek tiek skiriasi, bet esmė ta pati. Kovotojas nežino, ar begriš gyvas į gimtuosius namus.

*Tu Urale, motinėle,
Tėtis jau šaltuos kapuos.
Kas paklos man patalėlį,
Kas nuliūdusį paguos?*

Marcinkevičius žinojo, kas yra cenzūra, taigi pacitavo tik šešias eilutes. Ir tiek tepasakė: „Per save ir per dainą mes tarsi girdėjome karo, fašistinės okupacijos, kruvinų pokario metų išblaškytus žmones, jų skausmą ir ilgesį.“

Kazlausko dainos ir likimo sąsąuka visgi yra. Talentinė baltų filologijos tyrinėtojas jaunas tapo profesorium. Buvo pakviestas skaityti paskaitą į Pensilvanijos universitetą JAV. Tada juo susidomėjo KGB, pradėjo kviestis į savojo braižo „pokalbius“, leidimo vykti negavo. Manoma, kad per vieną saugumiečių kamantinėjimą jį ištikęs širdies smūgis, kagėbistai įmetę kūną į Nerį ir paskleidę klaidinančių žinių. Kūnas upėje rastas 1970.XI.17.

Palaidotas Jonas Kazlauskas Vilniuje, Saulės kapinėse.

2023.IX.18

Replika

Jūs norėtumėt, kad jo, tokio talentingo, reikšmingo ir populiarus, aname laike nebebūtų buvę.

Bet neįmanoma pakeisti to, kas buvo ir yra. Kas skaityta, girdėta, kas paveikė žmones ir net politinius procesus, estetiką.

2023 spalio

Po viskam

Tuo metu, kai dirbau „Vagos“ leidykloje, taigi anais blogais laikais, didelė, daug žmonių telkusi leidykla turėjo savo biblioteką.

Bibliotekos tvarkytoja buvo Izabelė, kad ir pagyvenusi, bet žvali, nuotaikinga, sava moteriškė. Ir sportiška. Kai vasarodavome leidyklos viloje prie Aiseto ežero, žaisdavome tinklinį, ir Izabelė būdavo lyderė.

Bet rašau apie kitką.

Tais netikusiais laikais leidykloje būdavo visokių susirinkimų. Nurodytų „iš aukščiau“ arba ir šiaip reikalingų.

Po tokių susirinkimų Izabelė antryt vis pasakydavo:

– Kai jau einu namo, po viskam, tai ant tilto tokią gerą, tokią teisingą kalbą pasakau...

Visi mes gerų ir teisingų dalykų pasakome po viskam.

Ir šitą gerą žodį apie Tamstą, Izabele, rašau po viskam.

2023.X.8

Valanos

Iš anekdotiškų situacijų, išstinkančių literatūros palikimo žiūrėtoją.

Vienas iš septynių poeto, prozininko ir dailininko Leonardo Gutausko (1938–2021) aplankų su lig šiol nespausdinta jo poezija. Davė pažūrėti jo sūnus Tadas.

Storiausias, tiesą sakant, aplankas. Ant aplanko Leonardo ranka flomasteriu užrašyta:

Leonardas Gutauskas
PORTRETAS SU ŠERMUONĖLIU
/eilėraščiai/
Atrinktieji
anno
Vilnius MMXII Mardasavas
2011

Kitoje to paties aplanko pusėje, kurią reikėtų vadinti galiniu viršeliu, irgi flomasteriu užrašyta kitaip:

Leonardas Gutauskas
VALANOS
/eilėraščiai/
anno
1983–2011

Literatūros kritiką, kuris turės ką nors daryti, iš karto sdomina tai, kas nesuprantama: VALANOS.

L. Gutauskas buvo linkęs šį ar tą užrašyti lotyniškai. Pavarčiau lotynų kalbos žodyną, nepadėjo. Paskambinau specialistei Eugenijai Ulčinaitei, irgi nepadėjo.

Teisybę pasakė – galūnės -nos lotynų kalboje negali būti. Susigėdau.

Tada skaičiau tą storą (5,5 cm) mašinraštį. Pradėjau rasti eilėraščių, pavadintų „Valandos“, valandų motyvus kitur. Galų gale į pabaigą užtikau keletą mašinraščių, kurių apačioje Leonardo ranka parašyta: „iš Valandų sąs.“

Tataigi. Kad ir storiausiu flomasteriu rašydamas Leonardas bus padaręs klaidą. Valanos vietoj Valandos.

Netikėtai tai dalykas – rašytojas Leonardas Gutauskas buvo ganėtinai pedantiškas.

2023.III.12

Detektyvų permaina

Ernestui Parulskiui ir Rasai Drazdauskienei

Būna, kad jūsų radijo laidos apie detektyvus pasiklausau. Abu esate verti žmonės, tai ir pasiklausyti verta.

Literatūros kritikui reikia pažinti daug ką. Kartais paskaitau detektyvų, dabar dažniau per TV pažiūriu. Matau vieną tendenciją. Patsai nusikaltimas ir jo tyrimas paverčiamas kito veiksmo fonu, pretekstu. Tas veiksmas – tyrėjų gyvenimo keblumai, komplikuoti intymūs, šeimyniniai arba darbo santykiai, jų praeities „nuodėmės“ ir pan. Tektų sakyti, kad nyksta detektyvo žanrinis grynumas. Kaip vertinate šią permainą?

Dar tokia digresija. Sovietinėje sistemoje tyrėjams buvo keliami griežti reikalavimai, būsimas pareigūnas buvo tikrinamas, ar yra *политически грамотен* ir *морально устойчив...*

Tiek juokų.

•

Simono Daukanto sukurti naujadarai: būdvardis, laikrodinis, prekyba, vaistininkas, vietovė. Jam priskiriami: valstybė, Vytis.

Kompiuterio pokštas

Siunčiu šį straipsnį Jūsų
ALMA
nachui

Krumplių klausimu

Jau trenks į snukį.
– Atsargiau, mano burna pilna protezų ir implantų. Susižalosi krumplius.
Tai ir pasijuokė abu.

2023.I.25

Vienas pats

Reiškinys, krintantis į akis turbūt labiausiai literatūros žmogui.

Pagalvokim kartu apie kūrinis, vadinamus šiuolaikinio meno objektais. Kad ir kaip keistai skamba posakis „šiuolaikinis menas“, mes jau esame kai kurių aktyvių menotyriminkų išmokyti taip suvokti ir vadinti tuos kūrinis, kuriems netinka tradiciškai suprantamos tapybos, grafikos, skulptūros ir panašios sąvokos.

Šauksmas

Senis ir vėl bus gavęs laišką. Šypsosi pats sau taip keistai, murma kažką panosėj, net porą sykių nusišnypstė į nosinę, nors paprastai šnypščiasi tiesiog į vonią arba lauke, prispaudęs pirštu vieną, tada kitą šnervę. Paskui nuėjęs į kiemelį ėmėsi taisyti tvorą, kažin ką niūniuodamas. Šaligatvis buvo nuklotas gelsvais ir rusvais klevų bei tuopų lapais. Pro šalį einantys žmonės sužiurdavo į šią netikėtą idilę pačiame senų penkiaaukščių kvartalo viduryje.

Kiekvienąkart, kai jis gauna laišką, jai nudiegia širdį, ši ima smarkiai ir skausmingai plakti, o visi dienos darbai apsitraukia kažkokia migla. Tada be jokio reikalo kilnoja daiktus, trinksi spintelių durelėmis, vonios durimis, atbulomis rankomis daro pietus ar vakarienę seniui ir sau, tylėdama kramto, ką pagaminusi, ir pagaliau norom nenorom per dantis iškošia:

– Tai ką rašo?

Senis, žinoma, daug nepasakoja – pamini, kad gyvas ir sveikas, dirba ten pat, gauna gerą atlyginimą, kad neseniai buvo perkeltas į aukštesnes pareigas – prieš tai ištariant, senio balsas pastebimai pažemėja, jis kelis syk krenkšteli, o pilkos akys staiga ima žerėti lyg kokie brangūs įvairiauriauniai akmenukai.

Vis dar smarkiai plakančia širdimi ji neištverusi paklausa:

– Tai kada žada atvažiuoti?

Čia senio nuotaika subjursta, kelis syk nusikeikęs jis meta:

– Tada, kai čia nebeliks fašistų!

Ūmai pakilęs, nusineša nuo stalo lėkštę, garsiai deda ją į kriauklę, paleidžia vandenį, bet neplauna, vėl išjungia vandenį, atsisuka į ją ir sako:

– Lapus kiemelyje iššluotum.

Vakare jai ima mausti visą kūną, apie save primena ir sąnariai, ir nugara, ir klubai, tad nebežinodama, kur dėtis, ji temstant išslenka į tilstantį kvartalą ir atsargiai statydama kojas, kad nepaslystų ant kritulių lapų, lėtai žingsniuoja šaligatviu.

•

– Girdėjai? – jai parėjus, paklausė senis.

– Ką girdėjau? – atsiliepė ji.

– Nagi tą debilą. Vėl šaukia.

– Negirdėjau, – paskendusi savose mintyse, ji apėjo ratą aplink kvartalą, bet iš pasivaikščiojimo nieko neprišiminė.

– Paklausk, – paragino senis.

Ji įsiklausė. Gretimame name tikrai ir vėl šaukė žmogus. Jau kelis vakarus jiedu jį girdėdavo, kartais netgi naktį, rėkdavo lyg tą patį žodį, vis kartodamas jį kas kelias ar keliolika minučių.

– Čia aštuonioliktame, kitapus gatvės. Šalia to renovuoto.

– Tu supranti, ką jis rėkia? – paklausė senis.

– Atrodo, „Vovka“, – atsakė ji.

– Va, ir vėl. Kas tas Vovka?

– Nežinau. Gal jo sugėrovas.

– Tai gal šaukia: „Vodka“? – susizgribo vyras ir pats nusizvengė iš savo įžvalgos.

Ji gūžtelėjo pečiais.

– Kas nors turėtų iškviesti policiją, – piktinosi senis.

– Kam čia policija, jis nieko bloga nedaro, tik šaukia.

– O tai ką tada kviesti? Išblaivinimo tarnybą? Sanitarus?

– Gal koks neįgalus. Paklausk, man atrodo, dabar šaukė „mama“.

– Eisiu pavaikščiosiu aplinkui, gal išgirsiu, iš kurio buto šaukia, – nusprendė senis.

– Tik jau atsargiai, nesivelk, kur nereikia, – įspėjo ji.

Vyrui išėjus, ji atidarė sekretėrą, kuriame laikė albumus su nuotraukomis. Ištraukusi sūnaus vaikystės nuotraukų albumą, atsisėdo fotelyje ir lėtai versdama žiūrėjo. Štai mažylis vaikų darželio eglutėje, o greta – ji pati, dar pačioje jaunystėje. Štai jau paaugęs su kiemo draugais žaidžia krepšinį. Va su tėvu prie paminklo tarybiniais partizanams dabartiniame Reformatų skvere. To paminklo jau nebelikę... Kaip nebeliko ir sūnaus jos gyvenime. Nuo albumo pakėlė akis į stovinčią ant sekcijos įrėmintą anūko nuotrauką. Po sūnaus skyrybų, kai jis išlėkė paskui savo meilužę Tatjaną į Maskvą ir ten pasiliko gyventi, jiedu su seniui ir toliau bendravo su sūnaus pirmąja žmona Liuda ir vaiku, šiedu pas juos lankydavosi, bet supykusi ant sūnaus ji iki šiol negalėjo jam atleisti. Tik jos senis dar palaikė šokių tokius ryšius su sūnumi – keletą kartų per metus apsiėsdavo elektroniniais laiškais po to, kai anūkas jiems įtaisė kompiuterį.

Jai vis tiek netilpo galvoje, kaip jų augintas ir mylėtas vaikas galėjo šitaip pasielgti. Palikti savo vaiką, žmoną! Vis dėlto prasimušė jo tikrojo tėvo genai. Nenuostabu, kad Liuda nė girdėt apie jį nebenori, laimė, kad dar su jais, savo vaiko seneliais, bendrauja. Ir koks velnias nešė jų Dimką į

tą Maskvą... Jos seniui tai prie širdies, bet ji nebesupranta šio pasaulio: nuo jos jaunystės laikų jis taip smarkiai pasikeitė. Norėtų atleisti sūnui, priglausti jį prie krūtinės kaip tą biblinį palaidūną, bet argi ne jis pats turėtų sugrįžti ir prašyti atleidimo? Pulti į kojas savo žmonai, sūnui ir motinai? Atsidususi pasitrynė ranka krūtinę, kurią juto taip, lyg būtų perdžiūvęs ir sueižėjęs varškės sūris.

– Tai kaip? – paklausė, įleidusi grįžusį senį.

– Kai vaikščiojau palei namą, kaip tyčia nebešaukė, – pareiškė šis. – Ar matei skelbimą?

– Apie filmavimą? Mačiau.

– Idiotai, bliat, – nusikeikė senis.

Grįždama iš pasivaikščiojimo ji tikrai pastebėjo greta lauko durų priklijuotą naują skelbimą apie kitą savaitę jų name prasidėsiančius filmavimo darbus, prašantį namo gyventojų kantrybės ir supratingumo. Šis skelbimas atsirado vietoj senojo, jau nuo pavasario skelbusio: „Švedų kino kompanijos serialui apie Bosnijos karą jūsų name ieškome išsinuomoti 2–3 kambarių butą pirmame arba antrame aukšte. Interjeras iki 1990 m. Filmavimas numatomas spalio mėn. ir užtruks iki dviejų savaitių. Apmokama.“ Skelbime buvo pateikta nuotrauka, kaip butas turėtų atrodyti, – standartinė senų laikų sekcija, kiti tarybmečiu dažname būste stovėdavę baldai.

Tik pagalvok – jų laiptinėje atsirado, kas susigundė šiuo pasiūlymu. Čia nuolatos negyvenanti, o tik savo butą antrame aukšte nuomojanti moteris sutiko įsileisti tuos filmininkus. Turbūt gerus pinigus pasiūlė. Ir štai jau nuo kitos savaitės į jų ramų gyvenimą įsiverš kino pasaulis. Jai pačiai gal ir smalsu, kaip gimsta kinas, juk daug gerų filmų yra mačiusi, ypač atsimenta tą lemtingąjį – „Tristana“ su Katrina Denev, – kuri pačioje jaunystėje su bičiule žiūrėjo „Maskvos“ kino teatre, o po filmo jas užkalbino jis – būsimasis Dmitrijaus tėvas. Tik neįsivaizduoja, kaip jos senis, kuris piktinasi kiekvienu stipresniu laukų durų trinkelėjimu, kiekvienu kaimynų šuns vamptelėjimu, ištvers visą tą kinošnikų vaju. Gerai dar, kad turi tą paties susikurtą kiemelį kitoje namo pusėje, kur susierzinęs gali pasišalinti.

Dar tarybiniais metais per blatą buvo gavęs leidimą pasidaryti ten atskirą išėjimą ir šia išskirtine padėtimi didžiausi prieš kitus daugiabučio gyventojus. Vyras tvarkė ir puoselėjo kiemelį po jų miegamojo ir salono langais lyg kokį vienkiemį, nuolat lopė jo tvorą, vyro spiriama neatsiliko ir ji – pavasariais sodino gėles, tempė iš turgų ir sendaikčių parduotuvių nusipirktus ašočius ir kabino juos ant tvoros žiogrių bei vyro įkastų kuolų, o šią vasarą užmovė net šiaudinę skrybėlę... Žmonės stebėdavosi, matydami tokį kaimo vaizdelį sostinės vidury, – suprasdavo iš jų žvilgsnių, mat paslapčia tyrinėdavo kaimynus ir prašalaučius pro užuolaidos kraštą. Kartais, kokį retą vasaros vakarą, abu su vyru atsisėdavo ant pintų kėdžių savo kiemelyje ir stebėdavo praeivius, beveik nesikalbėdami.

•

– Tėvai, tėvai, – senu papratimu iki šiol taip jį vadindavo, – ar tu girdi, kas čia dedasi!

Iš netikėtumo ji tankiai kvėpavo, kone springdama rinko žodžius, iškišusi galvą į judviejų kiemelį, kur sėdėjo filmavimo dienos triukšmo ir sujudimo išvargintas jos vyras.

Jau nuo ankstyvo ryto laiptinėje pradėjo aukštyn ir žemyn zuiti serialo kūrybinė komanda, techniniai ir pagalbiniai darbuotojai. Girdėjosi, kaip nešioja aparatūrą, išėjusi laukan matė penkiaaukščio kieme besibūruojančius užsieniečius ir vietinius jų pagalbininkus. Įdienojus kieme įvyko kūrybinės grupės ir jų laiptinės gyventojų susitikimas, – pranešta, kuriomis valandomis vyks filmavimo darbai ir kaip reikėtų elgtis, netikėtai pakliuvus į kadra. Ji suprato, kad reikia laikytis kuo natūraliau, neišsigąsti, nes montuojant serialą jo kadruose šiandieninės Lietuvos sostinės gyventojų vis tiek neliks, jų namas bus naudojamas tik kaip panaši veiksmo vieta Bosnijoje, praėjusios epochos fonas. Tačiau dabar išgirdo dar vieną naujieną.

Jau vakarėjant į jų duris paskambino maloni nedidukė užsienietė, tikriausiai ne švedė, nes juodu plaukų ir panašesnė į pietietę. Nepavykus susikalbėti angliškai, pasikvietė į pagalbą vertėją, ši paaiškino, kad jos, pirmo aukšto buto gyventojos, prašoma rytoj ryte nusifilmuoti – pasižiūrėti pro langą, kai serialo herojė, išsprūdusi pro lauko duris, šaukdama nubėgs šaligatviu, o ją nusivys ginkluotas vyras. Mat jų vienintelį buto langai – nepakeisti, ne plastikiniai, o mediniai, dvigubi, žiemą stropiai apkamšomi, ir serialo kūrėjams labai tiktų, atspindėtų kaip tik reikiamo laikmečio dvasių. Jai leidus, jie pafilmuotų ir jų ypatingąjį kiemelį, kuris filmo kadrams suteiktų tikro žavesio ir paslapties. Jai kone žadą atėmė nuo tokio pasiūlymo, iš pradžių griežtai atsisakiusi, bet tada toji į bosnę ar serbę panaši mergina jai atkišo šit ką...

Ištiesusi ranką, ji parodė vyrui šimto eurų banknotą, o ranka virpėjo visai kaip anuomet užrašant telefono numerį Dimkos tėvui, – vis dar negalėjo patikėti, kad gyvenimo saulėlydyje jai pasiūlė vaidmenį filme. Jos senis nusispjovė, pakartojęs tą patį pamėgtą žodį „idiotai“, bet į šimtą eurų dėbelėjo ne visai pikta. Taip ir nesuprato, ar vyras leido jai priimti šį nepaprastą pasiūlymą, ar ne. Ką gi, pinigų ji jau buvo paėmusi, ir, ko gero, tai – vienintelis jos gyvenimo šansas patekti į tikrą filmą.

•

Filmavimo darbai įsibėgėjo, namo gyventojai priprato prie sambrūzdžio daugiabučio kieme ir laiptinėje, prie spiginančių lempų ir filmavimo kamerų, kai kurie gal net ir patys ėmė jaustis lyg filmo herojai. Antro aukšto buto durys dažnai buvo varstomos, kartais – kaip tik tylios ir ramios, o už jų tikriausiai dėjosi patys keisčiausi dalykai. Natalija kartais išeidavo į kiemelį ir viena pati sėdėdavo ant suolo, įsivaizduodama, kad ir ją filmuoja, kad vieną dieną, serialui pasirodžius, kur nors Maskvoje jį pamatys jos sūnus, kad jam sugraudins širdį vienišos motinos vaizdas ir jis nieko nelaukdamas nusipirks lėktuvo bilietą į Vilnių.

Vis dėlto kaip keista, kad vienturtis sūnus dabar palaiiko ryšį tik su jos vyru, kuris netgi nėra tikrasis jo tėvas. Besilaukdama nuo mylimojo, kuris pasipustė padus ir ją paliko, griežtų ir prieštaravimų nepripažįstančių tėvų ji buvo išleista už vietinio ruso Nikolajaus – jo nemylėjo, bet su juo drauge užaugino vaiką ir nugyveno visą gyvenimą. Sūnus šią istoriją žinojo, bet, atrodo, motinos nė kiek neatjautė, nesuvokė, kiek ji dėl jo paaukojo. Argi jos pačios gyvenimas nevertas filmo – čia, šiame daugiabutyje, su tais riksmiais kitapus gatvės kas vakarą, su tuo merkiančiu spalio lietum, su tuo seniui, vis lopančiu tvorą ir pykstančiu ant viso pasaulio.

Ir tada, filmavimo darbams jau beveik baigiantis, pratrūko vamzdžiai. Visuose aukštuose vienos pusės butus užliejo, o blogiausia buvo tiems, kas gyveno apačioje. Iškviesta avarinė tarnyba pradėjo keisti vamzdžius, ir filmavimą teko sustabdyti. Nors ir nesuprasdama svetimos kalbos, ji girdėjo, kaip laiptinėje susirūpinę kalbasi serialo kūrėjai, pro langą matė rudens žvarboje stovinčią ir rūkančią pagrindinę aktorę nuogomis rankomis, pečius vos prisidengusią dirbtiniais kailinukais. Priėjęs režisierius jai kažką pasakė, ji linktelėjo galvą ir užgesino cigaretę.

Visą kitą dieną filmavimo grupės nebesimatė, o laiptine pirmyn ir atgal lakstė namą prižiūrinčios įmonės remontrininkai. Vanduo buvo užsuktas, negalėjai nueiti nė savo reikalui, ir jos senis baisiai niršo, priverstas kas kelias valandas slimpinti į netoliese esančios „Maximos“ tualetą. Išvarginti įvykių, vakare, laikinai atsukus vandenį, greitosiomis pasigaminę valgyti ir pasirūpinę būtiniausia higiena, nes anksti ryte vandenį vėl ketino užsukti, sugulė miegoti.

Šiandien ji kaip niekad pajuto, kad virš jų – šitiek gyvenimų. Kad jiedu su seniui gyvena anaipol ne idiliškame vienkiemelyje miesto vidury, o pačiame jau atbuvusio daugiabučio dugne, tikroje kloakoje, kurią bet kada gali užplūsti kaimynų išmatos. Ir kad filmavimo grupė jų namą pasirinko visai ne dėl jo gražumo ar jaukumo, netgi ne dėl jų susikurto išskirtinio kiemelio, o būtent todėl, kad šis namas po truputį griūva. Tai ir bus filmas apie griuvėsius, apie jų gyvenimo, jų supratimo, jų bendrabūvio svajonių griuvėsius. Liūdnei mintydama, jau kažin kelintą kartą pasiryžo rytoj vis dėlto paprašyti vyro, kad pamokytų ją parašyti laišką sūnui. Kiek čia jai beliko gyventi, reikia susitaikyti, juk sūnus – vienintelis jos turtas.

•

Pabudo ne nuo garso, o nuo širdies tvaksėjimo. Dun dun dun daužėsi širdis, nežinia, ar išgąsdinta sapno, ar įbauginta kažko iš išorės. Ir tada išgirdo pratisą šauksmą – šaukė moteris, tarytum bėgdama palei pat jų buto langus. Vienu ypu, nebejausdama nė nugaros skausmo, pašoko iš lovos ir pro užuolaidos kraštėlį sužiuro į tamsą. Šauksmas nutolo, tačiau ir iš toli pasigirdavo vis iš naujo, moteris bėgdama šaukė, o netrukus tamsoje pamatė įkandin jos greitai skuodžiančio vyro siluetą. Natalija atšlijo nuo lango, kad nebūtų pastebėta.

Vis dar besidaužančia širdimi nuėjo į kitą kambarį pažadinti senio.

– Sakau tau, nubėgo palei pat mūsų kiemelį, paskui per gatvę, o toliau per kiemus. Kažkoks vyras nusivijo iš paskos. Gal reikia iškviesti policiją?

– Ot sena kvaisha, ar pablūdei? Pamišai, kad mūsų namas dabar – filmavimo aikštelė? Tikriausiai filmuoja, dieną negalėjo, tai dabar, naktį... Netrukdyk miegoti.

Senis apsvirtė ant kito šono. ►

Žvėrys ir žmogėdros

Gulbinas

► Vis dar persigandusi Natalija sugrįžo į savo kambarį ir, praskleidusi užuolaidos kraštą, išsispitrėjo į gatvę. Dabar tylu. Paėmė į ranką mobilųjį telefoną. Gal paskambinti Liudai? Sūnaus žmona jai kaip dukra, bet ką ji dabar galėtų patarti? Tik be reikalo išgąsdintų marčią. Atsisėdusi ant lovos krašto telefono mygtukais suspaudinėjo 112. Tačiau sėdėjo tamsoje, nesiryždama skambinti.

Kone užsnūdo, šitaip sėdėdama, bet pasigirdo artėjančius airus ir beviltiškas moters verksmas. Jis sklido iš tos pusės, kur pirmiau buvo nubėgta, – vadinas, bėglė grįžta. Natalija sujudo ir atsistojusi sugriebė abu užuolaidų kraštus, kad pro jų tarpelį galėtų stebėti.

– Kas ten darosi? – iš miegų prasiblaivęs, iš savo kambario atslimpino ir senis, bet Natalija per petį sušnyptė jam, kad tylėtų.

Garsiai raudodama, netvirtais žingsniais, klupinėdama pro jų namą ėjo mergina ar jauna moteris. Ji tai gūžėsi nuo tykiausiai krintančio smulkaus lietaus, gnauždama striukės skvernus, tai dairėsi aplink, lyg ieškodama pagalbos. Prie pat jų kiemelio stabtelėjusi, dar garsiau įsiraudojo. Palaidais sutaršytomis šviesiais plaukais, didelėmis išgąstingomis akimis sužiuro tiesiai į jų buto langus, ir Natalija dar glaudžiau suspaudė užuolaidas.

– Sakau tau, kad filmuojai, – sušnabždėjo jai senis. – Žiūrėk, kaip gerai vaidina.

– Tai kad nėra jokių kamerų, – kuždomis atsakė jam žmona.

– Ką tu supranti apie kameras, jos paslėptos, dabar žinai, kokie laikai, kokios technologijos! Žiūrime, ką toliau darys.

– Man gaila tos mergaitės, gal jai reikia iškviesti greitąją.

– Tik sėdėk, nekišk nagų, kur nereikia. Pinigus už filmavimą gavai? Ir tylėk.

Jiedu abu susiglaudę pro užuolaidų plyšį stebėjo šią visai greta vykstančią dramą. Keista, pagalvojo ji, jau seniai jiedu nebuvo stovėję taip arti vienas kito. Senis šnopavo jai kažkur palei ausį, iš kvapo buvo justis, ką suvalgė vakarienės – keptą kiaušinių ir bulvių, ant viršaus užsitarlavęs česnako. Viena ranka jis kasėsi šlaunį.

Dabar jau kūkčiodama, springdama ašaromis moteris, atkabiniusi vartelius, įžengė į jų kiemelį. Atrodė taip, lyg žinotų juos stovint prie lango ir žvelgtų Natalijai tiesiai į akis.

– Gelbėkit, – pro ašaras ištarė moteris, ir Natalija pajuto, kad tie žodžiai skirti jai. – Padėkit.

„Tristana“, – prisiminė Natalija jaunystėje matytą filmą. Ten gražią merginą pavergė ir įkalino jos globėjas. Gal taip nutiko ir šiai atklydėlei? Koks čia filmas ir koks jos pačios, Natalijos, vaidmuo jame?

– Žiūrėk, žiūrėk! – kumštelėjo ją senis, kai moteris lauke, vis labiau gūždamasi į lietaus nužvilgintą striukę, keistai persikreipusi prisėdo ant jų suoliuko.

Patį nesuvokdama, ką daranti, Natalija staiga abiem rankom atitraukė užuolaidas.

– Ką darai, durne? – vyras vienomis apatinėmis kelnėmis šastelėjo nuo lango.

Moteris ant suoliuko pakėlė galvą ir įsistebeilijo kiaurai stiklą.

– Mama, – sukrotėjo jos lūpos.

– Dukra, – akimis jai atsakė senoji moteris. – Kas tau atsitiko?

– AUŠRA GUDAVIČIŪTĖ –

Nukelta į p. 16 ►

Labanakt, vaikučiai!

► Atkelta iš p. 11

Taigi. Prie tų objektų vienu ar kitu būdu dažniausiai „klijuojamas“ tekstas, jų impulso ir pageidautino supratimo literatūrinė interpretacija. Objektas negyvena be jos.

Šį reiškinį visai galima vertinti. Jei reikėtų, ir pats vertinčiau visai tolerantiškai, kalbėčiau apie simbiozes ir pan.

Bet galų gale – meno kūrinys viską turėtų pasakyti vienas pats.

2023.II.4

Elipsė

Nežinau, kiek yra žinančių, kas yra elipsė kalboje. Kai dėl kokių nors aplinkybių kalbant ir rašant sąmoningai nutylimi, praleidžiami kokie nors faktai, įvykiai, žodžiai. Efektinga, subtili retorikos ir meninės kalbos figūra. Jei

gu kalbėtume apie literatūrą, – ypač būdinga Romualdai Granauskui.

Prašom pasakyti, kas moka elipsės meną iš dažniausiai ekrane rodomų politologų ir žurnalistų. Juk tikrai yra dalykų, apie kuriuos geriausiai būtų išvis nekalbėti.

Patylėkime prie kenotafo elipsei.

2023.I.21

Netikėta interpretacija

Justo Vinco Paleckio skambutis 2023.I.12. Be kitų žodžių apie mano knygą „Dalius Grinkevičiūtės dalia“ (atseit, jaudinanti, reikšminga ir t. t.), be vienos kitos faktinės pastabos (tai jam ypač būdinga).

Taigi. Jam pasirodė, kad rašiau veikiamas karo Ukrainoje. Pradėjau rašyti 2019 metais, baigiau 2022-aisiais.

Ką aš žinau, gal ir veikiamas...

2023.I.13

Aprilis

Debatuose dėl Justino Marcinkevičiaus poeto oponentai ne kartą minėjo žinią, kad 1987 metų balandžio mėnesio dienraštyje „Tiesa“ buvo išspausdintas jo eilėraštis „Šiandien – Lenino gimimo diena“. Buvo tvirtinusių, kad jis tada ir parašytas. Įsivaizduokit – Atgimimo aušroje! (Iš tiesų tai 1966 metais.)

Atsirado, kas patikrino. Tokios publikacijos „Tiesoje“ 1987 metų balandį iš viso nebuvo.

Kas ir dėl ko pirmas pamelavo?

2023.XI.20

– VALENTINAS SVENTICKAS –

Literatūros mokslo saulėlydis Lietuvoje?

Legendos byloja, kad Nepriklausomybės atgavimo aušroje lietuvių literatūros tyrinėtojai džiūgavo – kas jau kas, bet jie Lietuvoje visada turės iš ko duoną valgyti, jų mokslas klestės, nes klestės valstybė. Raitokimės rankoves, broliai ir sesės! Bet ėjo metai po metų, dešimtmetis po dešimtmečio, o literatūros tyrinėtojų kepama duona ne tik nesidarė skanesnė, bet ir smarkiai apkarto. Niekas nebenorėjo jos kepti, matydamas, kad tokia duona sunku pasisotinti. Grūdų literatūros mokslo miltams malti gausėjo, nebeliko tik gabių malėjų. Ir nepasakytum, kad jie, kaip tie karalienės paprotinti alkani prancūzai, vietoj duonos ėmė kepti tortus. Nei duonos, nei tortų.

•

Ėjo kadaise toks literatūros, meno ir kritikos žurnalas „Pergalė“, kuriame iki uždarymo 1990 m. gyvavo „Literatūros mokslo ir kritikos“ rubrika. Kiekvieną mėnesį joje pasirodydavo iki 3 rimtų straipsnių, ir ne tik lietuvių literatūros tema. „Pergalė“ pasimirė ideologine mirtimi ir testamentu paliko žurnalą, turinį, sandarą, rubrikas, patalpas, stalus su kėdėmis, vyr. redaktorių, darbuotojų, tik pavadinimą su savimi į kapus nusinešė, mat ideologinėje kovoje pavadinimas sudaro visą esmę. Jos vietoje gimusiam žurnalui beliko tik naują pavadinimą susigalvoti – „Metai“. Žurnalo paveldėtoje „Literatūros mokslo ir kritikos“ rubrikoje net ir lemtingais 1991 m. išspausdinta 13, 1995 m. – 16 (neskaitant „Anketos“) rimtų straipsnių. Ir „Metai“ tada dar turėjo dvylika mėnesių, o ne dešimt, kaip dabartiniai „Metai“, laiką ėmę skaičiuoti kaip senovės romėnai iki Julijaus Cezario reformos.

Bėgant metams „Metai“ keitėsi. Ne į gera. Jeigu dabar lygintume senąją „Pergalę“ ir naujuosius „Metus“, pergale gana sausu rezultatu švęstų senoji „Pergalė“. Kuo toliau, tuo beviltiškiau naujieji „Metai“ pralaimi. Antai 2023 m. pasirodė paskutinis „Metų“ numeris, dešimtas („Pergalė“ būtų parengusi dvylika), tačiau per visus dešimt numerių toje rubrikoje pasirodė vos du straipsniai. Vaizdas labai slegiantis. Kaip taip nutiko, jog prieš 30 metų straipsniai grumdėsi eilėje, kad patektų į šią rubriką, o dabartiniams laikais už ausų atitempiame vos kelis suvargusius straipsnelius, ir tai didžiūmos jų santykis su mokslu labai jau įjartinas.

Priežasties giliai ieškoti nereikia. „Pergalė“ už vieną autorinį lanką (20 p.) sumokėdavo *du* docento mėnesio atlyginimus (500 rublių), o laisvos Lietuvos sąlygomis tas pats mokslo žmogus tam pačiam (visgi) žurnalui turi parašyti 750 ir net daugiau puslapių, kad užsidirbtų tą patį senąjį honorarą. Labai, labai storą knygą vietoj vieno vidutinės apimties straipsnio. Honoraras sumažėjo iki 40 kartų, o honoraras, sutikite, labai smarkiai motyvuoja. Mikroskopinis honoraras nesužadina nei noro rašyti, nei atradinėti. Bet kurioje srityje kvaila tikėtis aukščiausios kokybės už žemiausią atlygį.

Mokslo žmogus gali dirbti vien savo malonumui, bet kad savo atradimams suteiktų straipsnio pavidalą ir jais pasidalintų su skaitytojais, reikalingos papildomos paskatos, kurių kultūros leidiniai neturi iš ko imti. Be valstybės paramos jie ir patys vos galą su galu suduria. Jaunystėje, kol kova už būvį dar neįsisimarkavusi, į mokslo lankas pasukęs žmogus dar gali idealistiškai aukotis, bet kai gyvenimas jam primeta rūsčias sąlygas – reikia gi šeimai išmaityti, vaikams čiulpinuką nupirkti, – jis susiieško papildomų užsiėmimų, o mokslą imasi imituoti, nes mokslo neįmanoma kurti lakstant iš vienos darbovietės į kitą. Senoji „Pergalė“ nuo tokio lakstymo kasmet išgelbėdavo bent 20 mokslininkų, o šiais laikais uždariaudami visais įmanomais frontais mokslininkai jau baigia prarasti kvalifikaciją, bet neįstengia to pripažinti ir savo (dis)kvalifikaciją tebesiūlo kaip aukščiausią mokslinės minties apsiareiškimą. O tai jau pavojinga. Taip ir iki plokščios Žemės galima nusiridenti.

Sveikas protas nesunkiai įrodo, kad lietuvių kaimo ir amerikiečių profesionalų krepšinio komandų meistriškumo skirtumas yra milžiniškas, todėl jos žaidžia tikrovėje nesusieinančiose lygose, nors abi jas sudaro krepšininkai, kurie žaidžia tą patį krepšinį. Bet sveiką protą apraukia miglos, kai imame kalbėti apie mokslą, nenorėdami pripažinti, kad ir moksle yra tokios pat skirtingos lygos, ir ne kiekvienas žmogus, pavadintas mokslininku, gali žaisti profesionalų lygoje. Tam reikalingi specifiniai gabumai. Mokslo profesionalų lygai sukurti reikalinga protinga sistema, kuri atrinktų pačius gabiausius žaidėjus, o ne tuos, kurie sugeba pereiti formalias procedūras ir su kursinio darbo lygio disertacijomis prasmukti į mokslo pasaulį.

•

Su laikraščiais ir žurnalais kaip ir aišku: mokslo žmonės įnirtingai kovoja už būvį ir kol kas nėra linkę nesavanaudiškai aukotis tautos švietimo labui. Padėtį smarkiai apsunkina ir tai, kad net ir patys rimčiausi kultūros leidiniuose publikuoti straipsniai nėra pripažįstami moksliniais, todėl

mokslininkui nė kiek nepadedą susigaudyti atestacijai reikalingas varnelės, nuo kurių priklauso mokslo laipsniai (tuščiomis rankomis į disertacijos gynimą neateisi), pedagoginiai vardai ar pareigos, vadinasi, atlyginimas. Varnelės susigaudyti įmanoma tik rimtuose mokslo žurnaluose, nors jie nepatenka į spaudos prekybos vietas, nemoka jokio honoraro, o neretai už publikaciją dar ir paprašo susimokėti gana nemenką sumą.

Tik neskubėkite džiaugtis it geležėlę radę – literatūros mokslininkų šioje erdvėje ne daugiau nei kultūros leidiniuose.

Lietuvoje yra keletas mokslo žurnalų, atvirų literatūros mokslui. Mokslų akademijos leidžiamas žurnalas „Lituanistica“, kurio tyrinėjimų objektą nusako pavadinimas, turėtų būti solidžiausias, tačiau jis greičiau primena sąsiuvinį, o ne žurnalą: į šitą ploną žurnaliuką – keturi numeriai per metus, apie 20 mokslinių straipsnių – sugrūstas visas tyrinėti įmanomas lietuviškas turinys. Žurnalo erdvė padalinama į 5 disciplinoms priklausančias rubrikas – „Literatūros“, „Kalbos“, „Istorijos“, „Archeologijos“, „Etnologijos“ ir dalį, skirtą knygų recenzijoms. Tik kai vieną teritoriją reikia dalinti į kelias savarankiškas dalis, o dalybų kvotos nesurašytos, visada nugalai stipriausi ir apsuksia. Kaip kitaip paaiškinti, kad istorikų šiame žurnale pilni kampai, o literatūrai net ir kampe užspeistą sunku rasti. Ar tokia padėtis patvirtina kultūros leidinių fiksuojamą literatūros mokslo merdėjimą Lietuvoje, ar tik nekorektiškas atrankos ir vertinimo tendencijas?

Pastarųjų ketverių metų tendencijos literatūrai išties liūdnos: 4:1 istorikų naudai. Dar blogiau – iš 7 rubrikoje „Literatūra“ spausdintų straipsnių tik 5 galima priskirti literatūros mokslui (kitus du – folkloristikai ir publicistikai), o iš šių bent 3 straipsnių autorystė priklauso literatūros mokslo baruose – teneįsiveidžia autorė – ne itin žinomai mokslininkei (dar du jos straipsniai pasirodė „Istorijos“ skiltyje, čia ji absoliuti lyderė). Arba ši autorė, Mokslų akademijos manymu, visa galva pranoksta visus kitus lietuvių literatūros mokslininkus, arba tik ji viena ryžtasi gelbėti skęstančią „Lituanisticos“ geldą. Abiem atvejais padėtis nenormali. Graudžiai tariant, Mokslų akademijos žurnalas, skirtas lituanistikos tyrinėjimams, per metus sukrapšto vos po 1,25 literatūros mokslo straipsnio (ir po 7 istorijos mokslo), o tai jau niūri diagnozė. Kalbėti apie literatūros tyrinėjimo tendencijas šiame žurnale ir ypač metodologinę įvairovę tiesiog nepakanka medžiagos. „Lituanisticoje“ literatūros mokslo nebeįmanoma rasti.

Truputį didesnę sujudimą šiuose baruose kelia Vilniaus universiteto (VU) leidžiamas žurnalas „Literatūra“ arba Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto (LLTI) „Colloquia“, o štai VU žurnale „Respectus Philologicus“ ieškoti lituanistikos jau beprasmiška – čia varnelės gaudo užsieniečiai. Straipsniai šiuose žurnaluose neretai išauga iš pranešimų siauros temos mokslinėse konferencijose, todėl juose ne tiek tiriama, kiek rūšiuojama, grupuojama, aprašinėjama ir laikomasi nerašytos taisyklės, kad lietuviams nedera kaišioti pirštų į literatūros teoriją, nes žvakeles ten degioja už mus gudresni svelttautiški protai (ar ne dėl to buvo panaikintas Teorijos skyrius LLTI?). Per ketverius metus pasirodė 8 „Colloquia“ numeriai, juose publikuota maždaug po 2 straipsnius, priskirtinus lietuvių literatūros mokslui, o žurnalo „Literatūra“ lietuvių literatūrai skirtas numeris pasirodė kartą per metus ir sukrapšto nuo 3 iki 5 analogiškų straipsnių.

Tad štai ir skaičiuokite. Pridūrus kitus panašaus profilio žurnalus ir kultūros leidinius rezultatas nė kiek nepagerėja – į visą modernų literatūros mokslo vežimą šiandien sukrauname daug mažiau, nei kadaise tilpdavo į vienos „Pergalės“ karučius. Aukštesnės instancijos mokslininkus tebespaudžia – duok produkciją, duok produkciją! Bet nei produkcijos, nei tuo labiau mokslo jau nebeįėjame išspausti. Neužmirškime ir to, kad po universitetų pertvarkų 2016–2020 m. buvo užgesinta Lietuvos edukologijos ir Šiaulių universitetų leistų žurnalų („Teksto slėpiniai“, „Žmogus ir žodis“, „Inter-studia humanitatis“, „Acta humanitarica“ ir kt.) gyvybė. Numarinti buvo žurnalai, bet ne literatūros tyrinėtojai, o kur jie išsislapstė, niekas nežino, nes nei populiariuose kultūros, nei siauruose mokslo žurnaluose jų nebesimato.

•

Yra dar viena labai patraukli vieta, kurioje mokslininkas gali ne tik prisigaudyti riebių varnelių, bet ir užsidirbti jokiam kultūros leidiniui neįkandamą atlyginimą-honorarą, – mokslinių tyrimų ir monografijų leidybos finansavimas iš mokesčių mokėtojų kišenės per Lietuvos mokslo tarybą (LMT). Variantas itin viliojantis, pelningas, nors ir remiamis gana nelogiškomis žaidimo taisyklėmis. Tarsi nebūtų girdėjusi, kad mokslas yra neatrastų žemių paieškos, LMT iškelia sąlygą: kelionėn į mokslo dar neatrastas žemes iškelia tik tas, kuris parašys referatą „Tikslus patirsimų įspūdžių aprašymas ir labai detalus kelionės planas“, o jį

ištyrę autoritetingi rinktiniai ekspertai nuspręs, ar jis tiksliai perteikia niekieno dar nepatirtus įspūdžius. Tai reiškia, kad tinkamai surašyti projekto paraišką LMT gali tik žmogus, kuris ant savo rašomojo stalo jau turi monografijos juodraščių – jau yra grįžęs iš kelionės. LMT reikalavimai greičiau stabdo, nei skatina atradimus, tačiau neprotingos taisyklės tam ir sukurtos, kad kvailys ties jomis suklyptų, o protingas apeitų, todėl tyrinėtojas būtąjį laiką paraiškoje tiesiog pakeičia būsimuoju, *atradau* į *atrasiu*, jeigu, žinoma, jis pretenduoja į atradimus. Kam toks žaidimas reikalingas? Garantijos, kad tyrimas nesibaigtų nepagrįstų svajonių žlugimu, būtinos, tačiau apsidraudėliška politika dažniausiai priveda prie to, kad monografija parašoma, bet mokslo joje nelieka, nors mokslo rėmimo įstaiga turėtų remti būtent mokslą ir tam sugalvoti protingas taisykles, kurios visų pirma įkvėptų, o ne gesintų mokslininko kūrybinę aistrą.

Bet grįžkime prie lituanistinių literatūrinių tyrimų. Spėju, kad jau ėmėte įtarti, kur susispietė visas lietuvių literatūros mokslo elitas. Dar aiškiau turėtų pasidaryti, jeigu pridursiu, kad LMT yra sugalvojusi daug gražių vilčių sužadintą įspūdingai pavadintą „Valstybinę *lituanistinių* tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“, turėjusią ir tebeturinčią remti ir skatinti *lituanistinius* tyrimus. Tačiau geležėlės ir čia nerasite. Geidžiamoji nuosaka taip ir lieka geidžiamoji – lituanistikos programa lietuvių literatūros mokslo neremia.

Vienas paskutinių kvietimų greičiau rodo, kad mes sparčiai ritamės į bedugnę. Kas su jo rezultatais susipažino, tikriausiai ne tiek nusistebėjo, kiek didžiai pasibaisėjo tuo, kad *lituanistikos* programoje *Lietuvių* literatūros ir tautosakos institutui LMT skyrė – prašau atsistėsti – net 60 488 eurus už XVI a. *lenkų* poeto Jano Kochanowskio *lenkiškų* epigramų „Fraszki. Niekai“ *vertimą* (tyrimą ir publikavimą)! Taip, taip, akys neapgavo – šešetas ir dar keturi skaičiukai po jo!!! Nieko sau „Niekai“! Ir tai yra mūsų valstybės *mokslo* politika?! Ar jūs visai jau išprotėjote? 60 488 eurai!!! Pusės knygos nė versti nereikėjo, nes ji skirta epigramoms originalo kalba. Nebeturime ką versti, nebėra ką tyrinėti iš lietuvių autorių, nebėra nieko aktuali, tik XVI a. *lenkų* poeto išmintis *Lietuvių* literatūros ir tautosakos institute *lituanistikos* programoje??? Tegul iki Adomo Mickevičiaus žymiausias lenkų poetas, bet kuo čia dėta *lituanistika*?

Jeigu lenkas Kochanowskis verčiamas *Lietuvių* literatūros ir tautosakos institute, tai kodėl ten negali būti verčiami ir šiuolaikiniai amerikiečių, vokiečių ar zulų rašytojai? Tik prirašykite, kad bus įžanginis straipsnis ir komentarai, ir neškite paraišką į LMT. Ar esame išsivertę visus pasaulinio masto kūrinius, padariusius svarią įtaką savo tautų kultūros ir literatūros istorijai, o per tai ir viso pasaulio literatūrai: anglosaksų epą „Beovulfas“, persų „Gilgamešą“, riterių romanus, Wolframo von Eschenbacho romaną „Parcifalis“, „Flamenką“, „Fluarą ir Blanšeflor“, Grigaliaus Turiečio „Frankų istoriją“, Galfrido Monmutiečio „Britų istoriją“, prancūzų žestas, fablio, vokiečių švankus, skandinavų sagas, Giambattistą Basile, Giovanni Francesco Straparolą, Ludovico Ariosto, Torquato Tasso, „Novellino“, visą Johno Miltono „Prarastąjį rojų“, Jameso Thomsono „Metus“ (!), japonišką monogatarį ir begalybę kitų reikšmingų kūrinių, kiek atnaujinome savus jau nusenusius vertimus? Ar visus XVI a. prancūzus, vokiečius, anglius, ispanus išsivertėme? Kuo Don Žuano legendos kūrėjas ispanas Tirso de Molina ar žymiausio daoistinio romano „Kelionė į Vakarus“ (išsp. 1592) autorius kinas Wu Cheng’enas prastesni už Kochanowskį? Kuo Kochanowskis nusipelnė *lietuvių* kultūrai? Kokią kultūrą tokia besmegenė politika išaugins? Kodėl negalime išsiversti Józefo Ignacy Kraszewskio trilogijos „Anafielas“ ar bent jos I dalies „Vitolio rauda“ (tiesa, kadaise ją vertė Andrius Vištelis-Višteliauskas ir Faustas Kirša), bet tik tam, kad žinotume, kodėl aušrininkai ją garbino kaip lietuvių epą ir net lygino su Senuoju ir Naujuoju Testamentu, dėl to mirtinai supykdydami Antaną Baranauską? Ar tikrai mes nebeturime prioritetų, prioritetu pasirinkdami tai, kas po ranka pakliuvo? Ir geriau jau lenkiška, kad tik ne lietuviška. Ar vis dėlto Wilno, o ne Vilnius? O juk LLTI nepasikuklino paprašyti nepadariai riebios sumos tam pačiam „šedevrui“ ir iš Lietuvos kultūros tarybos (LKT). Tikiuosi, ne atskiram leidimui. Ir tik per plauką negavo. Ar jie nebeturi ką tyrinėti?

Leidinio rengėjai iš kailio nėrėsi įrodinėdami Kochanowskio svarbą lietuvių kultūrai – jis ir Buivydiškėse Radvilų dvare apsidodavęs, alų midų gėręs, ir Mickevičius jį citavęs, ir Poška su Valiūnu jį laikę savu, tad lietuvių kultūra be jo tiesiog užtrokštų. Dabar jau kiekvienas norintis gali pats pasverti tų velnio neštų epigramų už 60 488 eurus meninę vertę. Nespėjo LMT skirti paramos, o lietuviškas stebuklas jau ir įvyko – 500 p. knyga gegužės 31 d. buvo iškilmingai pristatyta Valdovų rūmuose ir už 30 eurų pardavinėjama knygynuose, nors pinigai už knygos vertimą ir straipsnių rašymą dar kapsės iki 2024 m. liepos 1 d. O

Pasitikėjimas – dėl mūsų visų

„Norisi įsiklausančiai ir prasmingai veikti“, – per parodos „Pasitikėjimas“ atidarymą kalbėjo Jungtinėje Karalystėje gyvenanti fotomenininkė Janina Sabaliauskaitė. Menininkė pasakoja apie savo veiklą, per dešimt fotografavimo metų sukauptus *queer* bendruomenės fotografijų archyvus, linkėjo pilietinės valios, drąsos gyventi savo autentišką gyvenimą ir būti savimi. Pirmoji Janinos Sabaliauskaitės paroda Lietuvoje lapkričio 23 d. atidaryta galerijoje „Drifts“. Trijose salėse, už langų merkiant lapkričio lietuvi, buvo sausakimša – parodos pasižiūrėti susirinko menininkės gerbėjai, *queer* bendruomenės nariai. Parodos kuratorė Laima Kreivytė Janiną Sabaliauskaitę įvardino kaip Veronikos Šleivyčės, Virgilijaus Šontos ir jau Nepriklausomybės metu *queer* bendruomenės narius fiksavusių fotomenininkių Laimos Stasiulionytės, Aušros Griškonytės-Volungės fotografinės tradicijos tęsėją.

Janinos kurtas fotografijas socialiniuose tinkluose pamatė prieš keletą metų. Tada labiausiai sužavėjo aktų serija – išryškintas odos medžiagiškumas, reljefas. Įlinkiai, odos faktūros, prilygintos gamtos landšaftams, – tarsi kūniškiosios narnijos. Atvirumas ir drąsa fotografuoti su mylimą-

ja intymiomis akimirkomis. Būtent šiai serijai skirta trečioji galerijos „Drifts“ salė. Janinos Sabaliauskaitės sprendimas eksponuoti nedidelio formato nuotraukas dar labiau padidino intymumą tarp meno kūrinio ir į jį žiūrinčiojo. Svarbūs čia ir nuotraukų pavadinimai, atveriantys platesnį jų suvokimo lygmenį, tarsi miniatiūriniais naratyvais papasakojant nuotraukos istoriją: „Oda prie odos, mūsų apgamai. Kurta meilėje su Jade Sweeting. Niukaslas prie Taino, JK“. Ne be pasitikėjimo, nes Janina Sabaliauskaitė čia maksimaliai atvira: įvardindama save, savo mylimąsias, brėždama geografinį meilės ir mylėjimosi žemėlapi. Čia pat, ant židinio, – pačios menininkės kūno išlieja. Bežiūrint iš atminties išskyla Eileen Myles eilutės: „Aš keliu savo vulvą / į medžių viršūnes / lyg krioklį / lyg vartus pas Dievą“ (vertė Miglė Domašiūtė).

Kūnišką liniją pratęsia fetišistinis triptikas, ežero *dykinimas* (angl. *dyke* – „lesbė“). Botagas ir antrankių fotograma – tiesioginė aliuzija į BDSM, kur viena iš sąlygų irgi yra pasitikėjimas, taip sukuriant būtiną saugų santykį. „Dovilė Dabrovskaitė *dykina ežerą*“ – triptiko pavadinime žavi ne tik semantinis žodžių žaismas, bet ir reversinis demaskavimas – fetišistine kauke veidą dengianti subjektė įvardinama tikroju vardu ir pavarde.

Visą pirmąją galerijos salę užima bendruomenės, porų ir šeimų gyvenimo kadrai. Galima tik retoriškai klausti, kada nebereikės patikslinimo, būtent kokių šeimų. Deja, šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje to vis dar reikia – kaip ir nuolat kalbėti, priminti ir pabrėžti dar savaimė nesuprantamą faktą, kad vienalytės šeimos nusipelno gyventi savo autentišką gyvenimą, saugojamos įprastai šeimai taikomų įstatymų. Ir vis dėlto iš Janinos Sabaliauskaitės nuotraukų spinduliuoja pasitikėjimas – tų, kurie po-

Janina Sabaliauskaitė. Luiza & Justina. Rudamina, LT. 2023

zavo menininkei, iš anksto pasitikėdami tais, kurie į juos žiūrės. Parodoje „Pasitikėjimas“ fotografuojamųjų vardai, o kai kur ir pavardės įvardinti visuose nuotraukų pavadinimuose. Kaip simbolinis tikrojo pasitikėjimo gestas. Todėl tikiuosi, kad šią parodą pamatys ne tik *queer* bendruomenė, bet ir kuo platesnė visuomenė. Jei menas gali būti manifestuojanti forma, išreiškianti ir pilietinę valią, Janinos Sabaliauskaitės paroda „Pasitikėjimas“ tebūnie replika – dėl mūsų visų.

– EGLĖ FRANK –

Paroda „Pasitikėjimas“ galerijoje „Drifts“ (T. Vrublevskio g. 6–2, Vilnius) veikia iki 2024 m. sausio 12 d.

Janina Sabaliauskaitė. Meilės guolis III. Kurta meilėje su Dovile Lapinskaite. Vilnius, LT. 2022

gal čia kitas Kochanowskis? Nesupaisysi. Tai jau visiškai abrakadabra. Atliekamų pinigų yra, galima ir pasiivaistyti, ypač jeigu pinigai valstybės.

Ar tikrai Kochanowskis pridarė žalos lietuvių kultūrai, kad dabar dėl jo derėtų tiek triukšmauti? Spręskite patys. Dauguma leidyklų už tokią sumą išleis 10 gerų šiuolaikinių romanų, žurnalai sumokėtų 60 jau nebeįsivaizduojamo dydžio honorarų, o skaitytojais gautų 60 gerų straipsnių, LKT skirtų 100 mėnesinių stipendijų rašytojams ir vertėjams. Šimtą!!! Ar šitai supranti, Kochanowski? Ar supranti, kiek knygų atėmė iš lietuvių? Mes tau dvigubą vė, o tu? Sąžinė negrauzia, vagie? Kur tau grauš. Aptemo protas, kai akyse sumirgėjo auksiniai dukatai, kaip tam Adelberto von Chamisso herojiui Peteriui Šlemiliui, ir sąžinė numirė?

Menkai paguodžia ir tas faktas, kad Kochanowskio vertimas yra trečias nuo galo pagal finansavimo dydį, o vidutiniška to kvietimo projektų – tyrimų, kurie paprastai baigiasi monografijos spausdinimu, – kaina yra 92 160,5 euro. Už vieną monografiją valstybė moka kainą, prilygstančią ketverių metų vidutiniam mėnesio atlyginimui. Kad ir kaip dejuotume dėl menko mokslo finansavimo, toks milžiniškas finansavimas nėra išmintingas. Greičiau tai puikus pavyzdys, kaip galima subjauroti iš esmės puikią idėją.

Klausimas, kodėl LMT neparėmė literatūros mokslo, lieka be atsakymo. Galbūt ji ramia sąžine lietuvių literatūrą išbraukė iš mokslo tyrinėjimo objektų sąrašo, nes nėra vienas mokslo institutas, nėra vienas universitetas, nėra vienas mokslininkas lietuvių literatūros nebetyrinėja, todėl nėra ką remti? LMT *lituanistinių* tyrimų programoje iš minimo kvietimo 22 finansuojamų projektų Kochanowskis yra vienintelis projektas, kurį be didesnių išlygų galima priskirti literatūros, nors ir ne lietuvių, kaip įsivaizduoja LLTI, sričiai. Yra pelkių augalija, yra grybai ir kerpės, yra „lituanistų“ Levino ir Pierre'o Teilhard'o de Chardino filosofija, bet lietuvių literatūros nėra. Pridurkime „Metus“, mokslo žurnalus, ir kils slogios nuojautos – gal iš tiesų mūsų pajėgos jau susimąžinusios iki menko grūdo? Tyrinėti yra ką, bet nebėra kam? Natūrali atranka jau padarė savo juodą darbą? Prikepė disertacijų, o kokia iš to nauda?

Prieš gerus metus Poetas pakėlė akis į socialinių tinklų dangų ieškodamas atsakymo, – nes žemėje nebesitikėjo jį rasti, – kodėl iš valstybės remiamų fondų (LKT) negau-

na paramos akademiniams tuo pat metu to paties LLTI parengtos Liudviko Rėzos poezijos rinktinės leidimui. Savo sandara – dvikalbis, su komentarais ir straipsniais – šis leidinys visiškai tapatus Kochanowskio. Valstybė pasirinko Kochanowskį. Ar Rėza mums nereikalingas? Gal vertimas prastas? Gal Rėza ne ta kalba rašė? O gal ir vėl neproporcingai daug pinigų leidybai užsiprašė pati institucija? Kokius 60 488 eurus? Viskas įmanoma. Kad ir koks geras projektas būtų, niekas jam milijonų... na, neturėtų skirti. Ši istorija vis dėlto turi laimingą pabaigą – prieš porą savaitių Rėzą išgelbėjo Poeto jubiliejus – knyga pagaliau išvydo dienos šviesą.

Tik neskubėkite sakyti, kad čia yra – ne tik Kochanowskio atveju – akivaizdi korupcija ar pinigų grobstymas, ne, iš toliau žvelgiant korupciją ir kvailumą nesunku supainioti. Greičiau tai yra neatsakingas lietuvių mokslui ir kultūrai skirtų pinigų taškymas. O juk paraiškas vertina ir pinigus skirsto ne bejausmiai robotai, o galvas turintys mokslo ir žodinio meno atstovai – visi rinktiniai ekspertai. Tiesa, rinkos sąlygomis rinktinis nereikškia geras. Todėl niekas nedraudžia spėlioti, kad įvertinti projektus pasitelkiami ekspertai už mažiausią rinkos kainą ar tos pačios uždariaujančios Barbės devyndarbės, kurios nespėja su visais kitais savo darbais. Sprendžiant iš to, kad niekam iš ekspertų nekilo abejonių dėl „Niekų“, niekas nepasakė: „Ei, ponai, suvaldykite savo godumą, kur jūsų sveikas protas, kur čia matote mokslą, kur lituanistiką“, mūsų ekspertai dar nepajėgia suvokti, kad tie pinigai paimti iš jų kišenės, o sukurtu produktu naudosis jie ir jų vaikai, kurie pageidauja Pierre'o de Ronsard'o, o gaus Kochanowskį.

Paskutinė galimybė sutikti gyvą lietuvių literatūros mokslininką yra mokslinės monografijos. Senoji gvardija – dabar jau beveik visa nuo debesėlio stebinti kūrybines literatūros tyrinėtojų kančias – rašė išplėstines biografijas, į kurias įterpdavo ir šiokią tokią kūrybos analizę, kiekvienas buvo apsibrėžęs savo prižiūrimą lauką ir jame daugiau ar mažiau sėkmingai darbavosi: Vytautas Kubilius, Jonas Lankutis, Algis Samulionis, Janina Žekaitė, Albertas Zalatorius, Ričardas Pakalniškis, Leonas Gineitis, Vytautas Galinis, Donatas Sanka ir daugelis kitų. Jaunoji ir išaugusi iš jauno amžiaus gvardija savo jėgų monografijų rašymui nebeeikvoja. Ką ji veikia? Kodėl netyrinėja lietuvių autorių? Kodėl neturime monografijų – fundamentalių Kris-

tijono Donelaičio, Antano Baranausko, Maironio, Vinco Mykolaičio-Putino, Balio Sruogos ir... beveik visų kitų reikšmingų lietuvių autorių visapusiškų *kūrybos* tyrinėjimo darbų? Gal žinote monografijas, skirtas vieno autoriaus (nebedrįstu pridurti – vieno kūrinio) *kūrybos* analizei? Algirdas Julius Greimas įrodė, kad ir iš trumpo apsakymėlio galima pasisemti medžiagos ištiesi monografijai. Jau nebe-klausiu, kur dingio solidūs rimti teoriniai, analitiniai, metodologiniai darbai, nes žinau, kad tokie darbai nerašomi, kai pasaulinė literatūra ir jos mokslas apsiriboja Adomu Mickevičiumi, Czesławu Miłoszu ir Algirdu Juliumi Greimu. Ar tik nebus sugrįžę seni laikai, kai lietuvių kultūrinis akiratis apsiribodavo vien Rusija ir Lenkija?

Ar tikrai mes tiek išsikvėpėme, tiek sumenkome, kad nebeugebame nieko pasakyti apie mūsų literatūrą? Mes vis dar pasakojame rašytojų biografijas, dėliojame į knygas visa, ką kas ant kokios skiautės yra parašęs, dalinamės savo asmeninėmis impresijomis, o Vakarų literatūros mokslininkai kūrybos analizės nepainioja su biografijos faktų ir istorinio, kultūrinio konteksto atpasakojimu, nes puikiai suvokia, kad toks mokslas pasiliko XIX a. su Hippolyte'o Taine'o pozityvizmu ar Gustave'u Lansonu. Jie daro tai, kas aktualu XXI a., – analizuoja kūrėjo meninį mąstymą ir skaitytojo suvokimo galimybes.

Šiaip ar taip, literatūros mokslą aptikti Lietuvoje darosi vis sunkiau ir sunkiau. Monografijų neberašome, Mokslų akademijoje „siautėja“ istorikai, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą „užgrobė“ Kochanowskis, „Metai“ kartu su Maironiu laukia geresnių laikų iš praeities, jokios diskusijos nebevyksta, alkani mokslininkai išsilakstė po pašalius uždariauti, Vyriausybė kaip sugulė žiemos miego, taip ketvirtas dešimtmetis saldžiai snaudžia ir sapnuoja kultūrinius sapnus: lydekai paliepus, man panorėjus...

Vienos Simono Daukanto užrašytos žemaitiškos pasakos herojus, siekdamas tikslo, nesugeba įvykdyti arklio pagalbininko jam duotų nurodymų, vis pakliūva į bėdą, o arklys jį grėsmingai perspėja: čia tau tik žiedeliai, o kada bus obuoliai, tada tu pamatysi. Tai štai žiūrint į literatūros mokslą Lietuvoje taip ir knieti su baime paklausti – o kas, jeigu čia dar tik žiedeliai?..

– UVIS BULIONIS –

Žvėrys ir žmogėdros

► Atkelta iš p. 13

– Gerai.

Pavoingos oro sąlygos pasitiko kieme. Užpustyti automobiliai – baltos sniego kupetos. Kuri iš jų mano?

Baisiau nei Sibire nebus.

Draskomi audros medžiai svyra ant kelio, formuoja grėsmingai judančias arkas. Rodos, pralėktum greičiau pavojingą kelio ruožą, bet dėl slidumo greitis neįmanomas. Tamsiausias metų laikas. Sniegas skiedžia juodą sumi tušą. Apvažiuoju išvirtusią eglę. Retėja pakelių medžiai. Bandau stabtelėti. Sunkiai sekasi.

Už posūkio kelyje nejudėdamas kažkas drybso. Ant baltos sniego visame gražume puri lapės uodega. Rudų atspalvių kailį kedena vėjai. Pati lapė suknežintais viduriais, išbarstyti sušalusio kraujo karoliai raudonuoja baltame pusnyne.

Gal nusirėžt man uodegą prie tų dešimt eurų kaip kompensaciją.

Dangaus properšoje blykstelė bundanti saulė. Ženklas palikti partrenktą laputę gamtos malonei.

Ramią vasario popietę sulėtinu greitį prieš pajūrio miestelį. Švyst puri rusva uodega. Besipuikuodama savo puošmena iš vieno pakelės miško į kitą perbėga lapė.

Muselės

Nuo Pašto aikštės link Chreščatyko traukiame pėsčiomis. Didmiesčio atkarpa nusėta lauko kavinėmis. Susipina melodijomis gatvės muzikantų dainos. Į vaistinę permesdamas laipteliais ramentus užšokuoja vienakojis jaunas karys. Dešinės kojos nuo kelio nėra. Keletas žilagalvių barzdotų vyrų karnėmis uniformomis šnekučiuojasi gerdami kavą. Dieną didmiestyje saugu. Naktiniai oro atskrydžiai nugesinami išmaniomis gynybos sistemomis.

Pūsteli vėjas. Kairėje priplauka. Dniepras. Kylame į kalną, kurio dešinė skardžio pjūvis su nurimusiais parko medžiais. Skaudus dūris nutvilko blauzdą. Vienas, kitas, trečias. Spėju sutraikyti paskutinę juodą muselę. Tykšt. Lašelis kraujo. Ėjimas ir aplinka praranda žavesį. Tvanku. Gelia sukandžiotas kojas. Sustoju prie XIX a. pastato. Fotografuoju kaip ištroškusi.

– Ar žinai, kokia tilto laikančioji konstrukcija? – provokuoja bendrakeivis nužvelgdamas tilto kaspiną virš mūsų galvų.

– Lynai. Nestovėk, einam greičiau, – skubinu karštligiškai daužydama museles.

– Rusai užleido biologinį ginklą, – šaiposi.

– Turbūt užleido. Naktiniais bombardavimais neveikia.

Rusai kaip muselių armijos, varvančios krauju, traiškos. Nesibaigiančios armijos. Užspringusios eiliniu karu ruošiasi naujam. Ir taip per amžius.

Ateinam į Chreščatyką. Judančios klegančios kompozicijos, medinių staliukų ir krėslų salelės, apkaišytos įvairiaspalvėm kvepiančiom gelėm, vėjelio kedenami vijo kliniai žalumynai skelbia – gyventi ir mylėti.

– Pirkit šviečiančių balionų, – švytruodamos girliandomis sukinėjasi dvi ilgakojės.

Maidano skveras, kur prieš porą metų ritinėjomės žolėje, nusmaigstytas mėlynos ir geltonos spalvų vėliavėlėmis. Viena vėliavėlė vienam tėvynės gynėjui su žuvusiojo vardu. Vėliavėlių be galo daug. Vėliavėlių skverą nuo kavinų eilės skiria fronto linija – kariai pasistatę stalus su ukrainietiška atspausdintais padėkų raštais renka lėšas. Vietiniai aukoja grivinas, užsieniečiai įmeta eurų, dolerių į nepasotinamą karo gerklę.

Vakare negaliu užmigti, gelia muselių sukandžiotas rankas kojas, tvinkčioja skaudūs raudoni pūliniai. Prieš vidurnaktį sprogimo banga meta mane nuo kėdės, dangų nušviečia karo fejerverkai. Griebiu kompiuterį, kuprinę su dokumentais ir bėgu slėptis į koridorių. Mes aštuonioliktame aukšte. Sako, kad galima pralaukti koridoriuje, nes į slėptuvę nespėsi lakstyti.

Ramunės Pigagaitės nuotrauka

Stirna

Vasariška saulė strikinėja žaliuojančiais laukais. Automobilio ratais graviruojau asfaltą. Rūgpjūtis abipus kelio plonu teptuku slopina žalius potėpius. Miško proskynoje didelė rusva dėmė. Judanti. Sulėtinu greitį. Stirna! Stoju šalikelėje. Eglaitės viršūnėje dūžtančių saulės atspindžių, šakų šešėlių ar mano akių nuovargio sankirtoje gyvūno, rupšnojantio žolę, jau nevadinčiau stirna. Keistas šviesiai rudas keturkojis persukta nugara nereaguoja artėjant mano oro srautui. Atsargiai perlipu griovį. Persikūniuju į miško plėšrūną, smalsumo plėšrūną, taikau kojų pirštų galais tarp smilgų, kad nė lūžtantis žolės stiebelio garsas žvėrelio neišbaidytų. Po mano pėdom traksteli sausa šakelė. Stirnos kūnas nekrusteli. Atsitiesiu ir jau įprastu žingsniu einu prie žvėrelio, kurio užpakalinė dešinė koja išlinkusi, nugara deformuota, persisukusi. Priartėjusi pamatau tamsų stuburo įdubos šešėlį. Tai visgi stirna, traumtuota, kenčianti, alkį slopinanti žolelių gaiva. Žvėrelis lėtai kelia galvą, žvilgsniu tyrinėdamas mano akių sielvartą.

Ūkanotą rytą iš visureigio išlipo dviese. Vyras ir moteris. – Tyliai, – vyras pirštu sustabdė beprasiveriančias moters lūpas. Ta pačia ranka nurodė kryptį, kur rūke plaukė vos matoma stirnos galva.

Vyras vėl mostelėjo ranka, kad moteris stabtelėtų, davė ženklą nusitaikyti. Moteris iššovė. Stirna stryktelėjo į šoną palikdama už savęs krentančios pušelės kamieną.

– Kur taikai?! – užriko vyras jau neatsargiai ir traškindamas šakas pasuko į šūvio epicentrą.

Paskui jį sekė moteris. Nuleidusi šautuvą, nukabinusi galvą. Du stirniukai stryktelėjo, užlindo už motinos stirnos, kuri nenuleido akių nuo sužeistos, pušelės kamieno prislėgtos stirnelės.

Motina stirna nesitraukė, stebėjo iš pamiškės, už jos slėpėsi du sveiki stirniukai. Vyras nustūmė nuo sužeistos stirnelės jaunos pušies kamieną. Žvėrelis krūptelėjo.

– Nušauk, – burbtelėjo nežiūrėdamas į moterį.

– Negaliu, negaliu, – moteris apsisuko, pakėlė šautuvą ir šovė į dangų.

Sužeista stirnelė krūptelėjo, vilkdama sužeistą kojelę lėtai nušlubavo prie stirnos.

– Po perkūnais tokią medžioklę, – sumurmėjo vyras sekdamas paskui savo Medeina.

Žmogėdra

Žvarbų lapkričio vidurdienį įsuku į degalinę. Prie pirmos benzino kolonėlės nėra klientų. Praveriu automobilio dureles. Mane pasitinka vėjo pjūklai, pakaušį bado lietaus viny. Tiesiu ranką prie 95 benzino pistoleto.

– Von, moja očered', – iš po žemių išdygsta vyras juodais trumpais plaukais, baltu veidu, ilgu juodu paltu. Kaip nutašytas iš akmens.

– Aš pirma privažiavau.

– Ką, nesupranti, nešdinkis, – užkapoja darkyta lietuvių kalba.

Vėl tiesiu prie benzino pistoleto sustingusią ranką.

Vyro veidas artėja prie mano veido. Išsižioja burna, balti tvirti dantys transformuojasi į iltis.

– Aš tau nukąsiu nosį.

Visų atspalvių juodos ir pilkos makalynėje, pajūryje siaučiančios karingos audros epicentre nematomas teptukas perbėga spalvingu potėpiu. Mano dukrytė atidaro automobilio langą, gaudydama vėjo taršomus geltonus plaukus išrėkia:

– Mama, važiuojam.

– ERLA –

AISTĖ RAUDUVYTĖ

Užstrigęs mergaitės vaikiškas kūnas už psichiatrijos palatos lovos.

Jei būtų be rankų – įkristų į kūdikių pragarą,

kur susitinka išsigimę embrionai, abortuoti kūdikiai su Dauno sindromu, uždusę teliukai.

Veržliarakčiais išsuktos aprūdijusios akys,

pravoslavų kryžius apaugęs varnomis.

Išsiliejusi sperma ant tavo veido lyg pasenusi ašara nurieda į tavo burną.

Nurijusi supranti, kad skonis kaip vakar išlietų ašarų.

Tik neduos jis tau medžiaginės servetėlės, sulipusios išskyromis.

Makšties kandidozė užkala mediniu strypu

kanoną būsimiems lytiniams aktams,

kurie dažniausiai baigiasi sielos ir kūno disfunkcija.

Simbiozės naudai miriau vidury seniai nupjautos pievos,

dar kairėje ausyje girdžiu karvės tabaluojantį lenciūgą.

Jausmas su tavimi buvo, lyg pamirščiau, kur pasidėjau raktus.

Jausmas, kad užnižo kepenys ir plaučiai,

burna atsiveria kaip juodoji skylė ir iš jos išeina Niekas.

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė

(gkazlauskaitė@gmail.com, 8 698 78 771).

Vertimai, „Skaitykla Nr. 5“ – Andrius Patiominas.

Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.

Maketuotoja – Zita Remeikienė.

Finansininkė – Danuta Churtasenko (8 5) 244 3302).

Redakcijos adresas Maironio g. 10, LT-01124 Vilnius.

El. paštas satenai@gmail.com; tinklalapis www.satenai.lt.

Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.

Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.

Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760.

4 spaudos lankai. Indeksas 0109. Tiražas 1 124 egz.

Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke

LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“.

Spausdino UAB „Respublikos“ spaustuvė,

M. Sleževičiaus g. 7, LT-06326 Vilnius.

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2023 m. suteikė

65 000 Eur paramą projektui „Vakarų fronte – kultūra“ (p. 2,

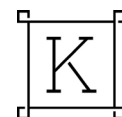
6–8, 10–16); Lietuvos kultūros taryba – 18 400 Eur paramą

projektui „Pasaulio literatūros vertimai“, 7 600 Eur

projektui „Skaitykla Nr. 5: literatūros kritika, refleksija, analizė“.

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

